

A metodizmus története

---

2. KÖTET:

1703–1736

Wilson Pruitt

A metodizmus története

2. kötet: 1703–1736

Wilson Pruitt

© 2026 Wilson Pruitt

Minden jog fenntartva. A jelen kiadvány egyetlen része sem sokszorosítható, terjeszthető vagy továbbítható semmilyen formában vagy eszközzel, beleértve a fénymásolást, a hangrögzítést vagy más elektronikus, illetve mechanikai eljárásokat, a kiadó előzetes írásos engedélye nélkül, kivéve a kritikai ismertetésekbe foglalt rövid idézeteket és a szerzői jogi törvény által engedélyezett egyéb nem kereskedelmi felhasználásokat.

Kiadja a Wroot Press

A History of Methodism podcast átiratai alapján

Nyomtatva az Amerikai Egyesült Államokban

Első kiadás

Bunburynek

CONTENTS

Előszó	1
1. fejezet	3
2. fejezet	13
3. fejezet	23
4. fejezet	31
5. fejezet	41
6. fejezet	57
7. fejezet	69
8. fejezet	77
9. fejezet	87
10. fejezet	95
11. fejezet	103
12. fejezet	111
13. fejezet	117
14. fejezet	125

15. fejezet	131
16. fejezet	141
17. fejezet	149
18. fejezet	157
Bibliográfia	165

ELŐSZÓ

A jelen kötet fejezetei a History of Methodism Podcast átirataira épülnek. Az első kötet a metodizmus előtörténetét tárgyalta, Luthertól és a reformációtól egészen 1700-ig vezetve el bennünket. Ez a második kötet ott veszi fel a fonalat, ahol az első abbahagyta, a tizennyolcadik század fordulóján, és végigvezet John és Charles Wesley ifjúkorán és korai felnőttkorán. Azzal a világgal kezdjük, amelybe beleszülettek — Anna királynő Angliájával, a gyarmati terjeszkedéssel és a rabszolga-kereskedelemmel —, mielőtt azokhoz fordulnánk, akik a legközvetlenebbül formálták őket: édesanyjukhoz, Susannához, és édesapjukhoz, Samuelhez. Az epworthi paplaktól az oxfordi előadótermekig, a Szent Klubtól a Georgiába való indulásuk előestéjéig ez a kötet annak a két fiatalembernek a formálódását mutatja be, akik megváltoztatták a kereszténység arculatát.

1. FEJEZET

Anglia 1703-ban

Az az Anglia, amelyben John Wesley meghalt, nagyon más hely volt, mint az az Anglia, amelyben Wesley megszületett. Wesley a tizennyolcadik század végén halt meg, nem sokkal az amerikai gyarmatok elvesztése után. Az 1790-es évek Angliája virágzó nemzet volt, amely épp azon a ponton állt, hogy radikálisan kiterjessze birtokait Indiában, Afrikában és az ázsiai csendes-óceáni térségben. A gyarmatokról érkező pénz összekapcsolódott a kibontakozó ipari forradalommal, és megteremtette azt a virágzó társadalmat, amellyel Jane Austen regényeiben találkozunk.

Ez a fejezet az 1703-as évet vizsgálja. Mi történt a kormányzatban? Hogyan működött a gazdaság? Hogyan alakult a faji és nemi kérdés? Nem minden kérdésre fogunk teljes választ adni, de sok kontextuális területet bejárunk annak érdekében, hogy megértsük John és Charles Wesley ifjúkorát, családjukat és világukat.

1703-ban Anna királynő uralkodásának második évében járt. III. Vilmos 1702-ben gyermektelenül halt meg tüdőgyulladásban; Mária királynő 1694-ben hunyt el. Anna Mária húga volt. Anglikán neveltetésben részesült, és Dán György herceghez ment feleségül, de trónra lépésekor ők is gyermektelenek voltak. Annak megakadályozására, hogy bármely katolikus Stuart örökös lehessen, 1701-ben elfogadták a trónöröklési törvényt,

amely kimondta, hogy csak protestáns ülhet a trónra. Ez nem oldotta meg II. Jakab és fia, James Francis Edward Stuart kérdését, aki nagyon is élt, és nagyon is buzgón vágyott arra, hogy visszaszerezze apja trónját, amelyet a holland Vilmos elvett tőle. James Francis és a Stuart-vonal támogatóit jakobitáknak nevezték, a Jakab latin megfelelője, a *Jacobus* nyomán. 1715-ben, Anna halála és James Francis másod-unokatestvérének, George Louisnak Nagy-Britannia trónjára lépése után, a jakobiták felkelése heves volt, de gyorsan leverték. A metodizmus történetének megértése szempontjából az a fontos, hogy a jakobita alternatíva előbb Vilmostal és Annával, majd a Hannoveriekkel szemben végig jelen volt az angol történelem e korszakában. Anna királynőnek és örököseinek, a hannoveri Györgyöknek mind úgy kellett kormányozniuk, hogy tudták: a katolikus Stuartoknak jobb igényük van a trónra, mint nekik.

John Wesley jóindulatúan írt Annáról történeti munkájában, ezt mondva:

- III. Vilmos király elvesztését pótolhatatlannak tartották; de a királyság hamarosan rájött, hogy bármely uralkodás boldogsága ugyanúgy megítélhető a kor általános erkölcséiből, mint az uralkodó személyes erényeiből. Anna királynő, az utóda, ragyogó tehetségek nélkül is dicsőséggel kormányzott, és népét boldogan hagyta hátra.¹

Koronázása után egy hónappal Anglia belekeveredett a spanyol örökösödési háborúba, egy bonyolult ügybe, amely 1714-ig tartott. Anglia Hollandia és Ausztria oldalára állt, hogy megakadályozza, hogy a Spanyol Birodalom gyakorlatilag Franciaország részévé váljon. Ugyanaz a John Churchill, aki tagja volt az Orániai Vilmos átvitelét célzó összeesküvésnek, ekkoriban nagy hadászati stratégiaként emelkedett ki. Churchill átvette

---

1 John Wesley, *A Concise History of England*, 4 vols. (London, 1776), 4:41.

Cromwell Új Mintaseregének hadászati újításait, és továbbfejlesztette azokat, nagy győzelmeket aratva Blenheimnél (1704), Ramilliesnél (1706), Oudenarde-nál (1708) és Malplaquet-nál (1709), amelyek miatt Anna a Marlborough hercege címre emelte. A háborút a jakobita fenyegetés összefüggésében is kell látni. Anglia nemcsak a francia terjeszkedést akarta megakadályozni, hanem azt is, hogy James Francis Stuart szövetségesei elegendő hatalmat szerezzenek ahhoz, hogy visszahelyezzék őt a trónra.

Anglia 1703-as gazdasági és gyarmati története nem választható el egymástól. A korona részéről nem volt terv a gyarmati uralomra. A jamestowni Virginia Társaság 1607-ben, a kanadai Hudson-öböl Társaság, az ázsiai Kelet-indiai Társaság, a Royal Adventurers Trading Társaság (amely később a Királyi Afrikai Társaság lett) — ezek a vállalkozások királyi szabadalomlevelet kaptak, de viselték mind a költséget, mind a hasznot. A tizenhetedik század az angol gyarmati birtokok hihetetlen terjeszkedését hozta a Nyugat-Indiákon, amelyeket a legértékesebb birtoknak tekintettek abban, amit még nem neveztek vagy értettek birodalomként. India valódi gyarmati értékét még nem állapították meg. A tizennyolcadik század közepéig, Robert Clive-ig a Kelet-indiai Társaság egyszerűen csak szerényen jövedelmező vállalkozás volt, amely a Mogul Birodalommal kereskedett. A Mogulok évszázadokon át uralták Indiát. Gazdagságuk eltörpítette Angliáét vagy bármely más európai hatalomét. Susanna Wesley bátyja, Samuel Annesley 1677-ben, tizenkilenc éves korában kezdett dolgozni a Kelet-indiai Társaságnak. Gyorsan emelkedett a társaságban, és a Mumbaitól északra fekvő mai Gudzsarát állambeli Surat Tanácsának elnöke lett. A térségben folyó kalóztevékenység miatt Annesley elvesztette pozícióját. Megpróbálta visszaszerezni, még a sógorát, Samuel Wesleyt is megkérte, hogy legyen ügynöke Angliában. Sajnálatos módon Wesley nem bánt olyan jól a pénzzel, mint a prédikálással, és

Annesley vagyonának jelentős részét elveszítette, ami végül a családok közötti elhidegüléshez vezetett.²

A lelkészi szolgálat gazdasági helyzete 1700-ban azt jelentette, hogy Samuel Wesley nem volt hozzászokva a pénzügyek kezeléséhez. A Jane Austen regényeiben szereplő, a plébánosoknak fizetett bőséges juttatások abban az időben nem léteztek. Ahogy David Hempton írja: „a tizennyolcadik század elején az anglikán javadalmak körülbelül fele évi 50 fontnál kevesebbet ért, a fizetett segédlelkészek bére pedig köztudottan elégtelen volt.”³

1740 után a lelkészi szolgálat sokkal kívánatosabb hivatássá vált, az anyagi támogatás pedig elég magas volt ahhoz, hogy F. M. L. Thompson a tizennyolcadik század második felének legkívánatosabb pályaválasztásának nevezhesse. John és Charles Wesley nem a pénzért lett lelkész, és apjuk sem.

Maga Anglia gazdasága hihetetlen terjeszkedés folyamatában volt. Egy 1703-as portugál szerződés az angol kereskedelem bővüléséhez és a brazil aranyrudak gazdaságba való beépüléséhez vezetett. A szerződés ahhoz is hozzájárult, hogy a portói bor népszerűvé vált az angol nyelvű világban.

Anglia 1700-ban körülbelül 6,5 millió font értékű árut exportált. A század végére az export 43,2 millió fontra emelkedett.⁴ Ez a gazdasági növekedés sok okból következett be, amelyek közül a fő a gyarmatok által lehetővé tett erőforrás-kitermelés volt. A gyarmatok többsége nem lett volna ennyire jövedelmező, ha

---

2 Much of this history comes from Arnold Wright, *Annesley of Surat and His Times: The True Story of the Mythical Wesley Fortune* (London: Andrew Melrose, 1918).

3 David Hempton, *Methodism: Empire of the Spirit* (New Haven: Yale University Press, 2005), 6.

4 E. Lipson, *The Economic History of England* (London: A. & C. Black, 1931), 188.

nincs az afrikai és indiai rabszolgaság gyakorlata. A Királyi Afrikai Társaság 1703-ban szinte monopóliummal rendelkezett az afrikai rabszolga-kereskedelemben, és nagyszámú elhurcolt és eladott embert szállítottak Szenegálból és Angolából a Nyugat-Indiákra és Észak-Amerikába. A rabszolga-kereskedelem radikálisan terjeszkedni kezdett Vilmos és Mária 9. és 10. törvényének 26. fejezetével, amely — ahogy W. E. B. Du Bois írta a rabszolga-kereskedelem elnyomásáról szóló disszertációjában — kikötötte, hogy „a magánkereskedők, az Afrikába exportált angol árukra kivetett 10%-os vám megfizetése ellenében, részt vehettek a kereskedelemben.”⁵ Ez azért történt így, mert az amerikai kereskedők hozzá akartak járulni az afrikai erődök és várak fenntartásához, amelyek azután tovább segítették a kereskedelmet. A gonosz gyakorlat növekedett, de a brit és amerikai kereskedők szeme mind a gazdag spanyol gyarmatokra szegeződött.

Vágyuk a spanyol örökösödési háború után elnyerte jutalmát. A háborút lezáró utrechti békében a britek megnyerték az *Asiento*-t, a spanyol gyarmatok rabszolgákkal való ellátásának monopóliumát.⁶ A rabszolgaság nem korlátozódott Észak-Amerikára. A világ másik felén az indiai rabszolgaság a Mogul Birodalmon belül, de a Kelet-indiai Társaság területein is jelen volt.

A rabszolga-kereskedelem terjeszkedése, valamint az angol gyarmati terület terjeszkedése a nem fehér fajokról alkotott helyi vélemények megváltozásához vezetett. Száz évvel korábban Shakespeare olyan darabot írhatott, amelynek főszereplője mór volt, mégis 1693-ban „Thomas Rymer szükségesnek tartotta bírálni Shakespeare-t, amiért oly kevés borszín-előítéletet mutatott.”⁷

---

5 Du Bois, 10.

6 Hill, 228.

7 Hill, 229.

Az angol városi élet is gyorsan változott. A tizenhetedik század London népességét körülbelül 200 000 főről 490 000 főre növelte Wesley születésének idejére. A lakosok mintegy öt százaléka francia volt, többségükben hugenottáknak nevezett protestáns menekültek, akik a rost- és textilipari készségek gazdag tárházát hozták magukkal, és nagyban kiterjesztették az angol ipart.⁸

Észak-Amerika gyarmatai tele voltak angol puritánokkal, akik a Stuartok elől menekültek, valamint sok mással, akik a világban szerették volna boldogulni. A gyarmati élet sosem volt békés, és ez a békétlenség visszaszivárgott Európába. Ahogy Bernard Bailyn írja:

A betelepülés fél évszázada alatt soha nem volt olyan idő, amikor ne lett volna faji konfliktus a part menti észak-amerikai európai gyarmatok valamelyikében — nemcsak elszigetelt határvidékeken történt találomra elkövetett gyilkosságok és kíméletlen kereskedők halálos támadásai, hanem összehangolt pusztító háborúk, amelyek különböztek a kapcsolatfelvétel előtti indián háborúktól, és túlléptek a civilizált hadviselés szabályain, az igazságos háború elvein és a keresztény mértékletességen, amelyek bizonyos fokig enyhítették a katonai konfliktus hatását Európában. Ha voltak ismerős precedensek a tizenhetedik századi észak-amerikai indián háborúkra, azok az európai hadviselés szokásos gyakorlatának kivételei voltak: a könyörtelen mészárlás és pusztítás, amelyet az ostrom alatt megadni nem hajlandó elfoglalt városoknak tartottak fenn; a fennálló rendszereket nyíltan kihívó belső lázadóknak; vagy az olyan eretnekeknek, akiknek radikális tanai a polgári társadalom stabilitásának elpusztításával fenyegettek. Ezek számára a tizenhatodik és a kora tizenhetedik század háborúiban nem volt és nem is volt kegyelem.⁹

---

8 “The Population History of London,” Old Bailey Online, accessed on April 10, 2026: <https://www.oldbaileyonline.org/about/population-history-of-london>.

9 Bernard Bailyn, *The Barbarous Years: The Peopling of British North America, 1600–1675* (New York: Knopf, 2012).

1. fejezet

Az 1670-es évek Fülöp király háborúja pusztító ügy volt, amelynek több köze volt Sherman tengerig tartó menetéhez, mint bármely kortárs katonai konfliktushoz. Új-Angliában zajlott a Massachusetts-öböl gyarmat és számos törzs között, amelyeket Metacomet vezetett, aki a Fülöp király nevet vette fel. Olyan konfliktus volt ez, amely sajátosan amerikai identitást is kovácsolt, mert az angol hadsereg nem jött a gyarmatosítók megmentésére, mivel épp vesztettek a hollandokkal szemben, ismét, a harmadik angol–holland háborúban.

Anna királynő háborúja, amely 1701-ben kezdődött, de sok szempontból a spanyol örökösödési háború észak-amerikai frontjaként működött, csatákat foglalt magában az egész atlanti partvidéken. A metodizmus jövője szempontjából létfontosságú hadszíntér volt az angol Karolinák és a spanyol Florida közötti konfliktus. 1704-ben az angolok elpusztították a spanyol missziórendszert a mai Georgia partvidékén. Az 1715-ös jamasi háború azután elnéptelenítette a térség őslakos népeit, megnyitva az utat James Oglethorpe előtt, hogy 1735-ben megalapítsa a georgiai gyarmatot, és toborozza John és Charles Wesleyt papként. Georgiát Anglia érdemes szegényei számára alapított gyarmatként szabadalmazták, ami elvezet bennünket az 1703-as osztályviszonyok kérdéséhez.

E. P. Thompson, a metodista neveltetésű radikális angol történész nagyszabású művét, *Az angol munkásosztály kialakulása* címűt 1792-ben kezdi. Egy olyan munkásosztály, amilyennek Thompson és mások a huszadik században értették volna, 1703-ban nem létezett, részben azért, mert nem voltak elég nagy vállalatok vagy gyárak ahhoz, hogy megköveteljék ezt az osztályt. De ez drasztikusan változott ebben az időszakban. Ahogy Christopher Hill írja: „a részvénytársaságok száma... tizenegyről körülbelül százra nőtt 1689 és 1695 között, csaknem teljes egészében a hazai

termelés területén.”¹⁰ A piac szabadabbá vált, mivel 1700-ban eltörölték az exportra kivetett szövétvámokat. 1714-re, ahogy Hill írja, „vannak példák vitorlavászon-készítőkre, akik akár 600 főt is foglalkoztattak, egy sókészítőre, aki 1000 főt, egy selyemgyártóra, aki akár 700 főt. De kevés bizonyíték van arra, hogy a munkakörülmények javultak volna.”¹¹ Voltak a szakszervezeteknek és a szakszervezeti tevékenységnek olyan korai nyomai is, amelyeket felismernénk, mint egy londoni nemezkészítő csoport esetében, amely sztrájkba lépett a bérek emeléséért.

A bányászat gazdaságában bekövetkező változások szintén hatással voltak a leendő metodista mozgalomra, mert betiltották a szénbányatulajdonosok közötti összejátszás gyakorlatát, ami szélesebbre nyitotta a szénpiacot.

A nemi dinamika a századfordulón nem volt olyan egyértelmű, mint amilyennek tűnhet. A késő tizenhetedik és a kora tizennyolcadik század nem volt olyan idő, amikor a nők otthon maradtak, a férfiak pedig dolgozni mentek. Peter Earle egyházi feljegyzésekkel mutatta ki az 1695–1725 közötti időszakban, hogy mintájában a házas nők hatvan százaléka (427-ből 256) azt állította, hogy részben vagy egészben saját foglalkozásából tartja fenn magát.¹² A kor közvéleménye minden nőtől elvárta, hogy munkát vállaljon.¹³ A nők bíróság előtt pert indíthattak, ha nem voltak házasok, és örökséget kaphattak.

Bár az angliai reformáció története gyakran VIII. Henrik válási vágyáról beszél, ez nem volt így. Henrik érvénytelenítést kért, és Anglia lett az egyetlen protestáns nemzet, amely nem engedélyezte a válást. Csak 1670-ben került sor az első válásra Angliában.

---

10 Hill, 227.

11 Hill, 228.

12 Erickson, 267.

13 Erickson, 269.

1. fejezet

A parlament 1700-ban engedélyezte a válást, de 1700 és 1749 között mindössze tizennégyre került sor.

A nemekkel kapcsolatos sok attitűd más volt a vidéken. A történelmi feljegyzések ott gyengébbek, de amit tudunk, az az, hogy az arisztokrácián túli nők nem voltak tétlenek, és nem voltak passzívak. Ez különösen világossá válik, amikor közvetlenül belépünk a Wesleyek világába azzal a személlyel, aki a legnagyobb hatással volt Charles és John Wesley életére: édesanyjukkal, Susannával.

2. FEJEZET

Susanna Wesley, 1. rész

Huszonegy fejezet után végre egy Wesley a témánk, bár amikor Susanna Wesley meghalt, eredeti sírfelirata semmiben sem érintette a Wesleyeket vagy a metodizmust, és minden tekintetben azzal foglalkozott, hogy ki volt az apja. Így szólt: „dr. Samuel Annesley legfiatalabb és utolsó életben maradt lánya.” Dr. Annesleyvel az 1. kötetben, az angol lelkiségről szóló fejezetben találkoztunk. Ez a fejezet nem róla szól, de ő szolgáltatja a kontextus egy részét ahhoz a figyelemre méltó nőhöz, akivé Susanna Wesley felnőtt.

Sógora, John Dunton azt írta, hogy egyszer megkérdezte dr. Annesleyt, hány gyermeke van, és a tudós ember azt jegyezte meg: „két tucat vagy negyed száz.”¹ Ezt sok éven át mérvadónak tekintették, bár a közelmúlt tudósai megkérdőjelezték. Keveset tudunk Annesley két feleségéről. Mary Hill 1646-ban halt meg, Mary White pedig (úgy gondoljuk, ez a leánykori neve), aki Susanna anyja volt, 1693-ban hunyt el. Annesley a londoni St. Giles Cripplegate lelkésze volt, egy fontos egyházközségé, amelybe Richard Cromwell nevezte ki.

A restauráció után Annesleyt eltávolították a St. Giles-ből, mert nem volt hajlandó megerősíteni az 1662-es *Book of Common*

---

1 John Dunton, *The Life and Errors of John Dunton*, 2 vols. (London: J. Nichols, Son, and Bentley, 1818), 1:166.

Prayer-t, amelyet II. Károly király vezetett be, de hamarosan gyülekezetre talált Spitalfieldsben, közel egy mérföldnyire a St. Giles-től. Nonkonformista volt, egy szakadár, aki prédikációiról országshíres volt.² Annesley egyik egyházközségi tagja Daniel Defoe volt, aki tizenhat oldalas elégiát írt Annesley 1696-os halála után. Íme egy részlet:

Dávid Bátorságával, Jósias Ifjúságával,
Csupa Szeretet, Őszinteség és Igazság,
A hízelgő Világ Bájjaival támadta meg,
De ő lerázta a cifra Csecsebecsét Karjáról;
Mikor a Csalárdság megrohanta, vagy a Hírnév becézte,
Ezt Könnyedén, azt Megvetéssel elnyomta.³

Itt élt a család, amikor Susanna 1669. január 20-án megszületett. Tizenhárom évesen, egymaga, Susanna belépett az anglikán egyházba. Megtéréséről részletesen írt, de annak nagy része elveszett az epworthi tűzvészben. Szerencsére fennmaradt egy részlet egy fiához, Samuelhez írt későbbi levélben:

Azt terveztem, hogy elolvastad volna, melyek voltak azok a sajátos okok, amelyek arra bírtak, hogy higgyek Isten létezésében és a természetes vallás alapjában, együtt azokkal az indítékokkal, amelyek először arra készítettek, hogy elfogadjam Jézus Krisztus hitét, amely alá tartoztak a kinyilatkoztatott vallás igazságáról szóló saját, magántermészetű érveim, és hogy mely meggyőződések alapján vallottam magamat kereszténynek. És mivel a szakadárak között nevelkedtem, és mivel némileg figyelemre méltó volt, hogy oly korai életkorban hagytam el őket, még nem egészen 13 évesen, beszámolót készítettem az egész ügyről, amely fejezet alá foglaltam a köztük és a Hivatalos Egyház közötti vita lényegét, amen-

2 Wallace, *Complete Writings*, introduction, 5.

3 Daniel Defoe, *The Character of the Late Dr. Samuel Annesley, by Way of Elegy: With a Preface Written by One of His Hearers* (London: printed for E. Whitlock, near Stationers-Hall, 1697).

2. fejezet

nyire tudomásomra jutott; majd következtek azok az okok, amelyek ítéletemet az anglikán egyház előnyben részesítésére bírták.⁴

Húga, Elizabeth és a fent említett John Dunton esküvőjén Susanna valószínűleg találkozott egy másik szakadár gyermekével, aki úgy döntött, hogy visszatér az anglikán egyházba: Samuel Wesleyvel. 1688-ban összeházasodtak, és Samuelt 1689-ben szentelték fel. Samuel eredetileg a St. Botolph's, Aldersgate nevű egyházközségben dolgozott, de ez nem adott neki elegendő pénzt egy család eltartásához, így beköltöztek Susanna szüleihez, Samuel pedig lelkészként a haditengerészethez csatlakozott. Ez idő alatt megszületett első fiuk, Samuel ifjabb. Megpróbálkoztak egy másik egyházközséggel a Temzétől délre, és még azt is fontolgatták, hogy Virginiába vándorolnak, de csak 1691-ben kapta meg Samuel első valódi javadalmát papként a lincolnshire-i South Ormsbyben.⁵

A spitalfieldsi templomtól mintegy 152 mérföldre északra fekvő South Ormsby gyökeresen különbözött a városközponttól, ahol Susanna élete nagy részét töltötte. Sajnálatos módon tartózkodásuk nem tartott sokáig, mert Samuel erkölcsi merevségével megsértődött fő pártfogójának feleségére, amiért az túl sok házlátogatást tett Susannánál. John Wesley később a következőképpen írta le a helyzetet:

Egy nap belépve, és e tolakodó látogatót anyámmal együtt ülve találva, odament hozzá, kézen fogta, és illedelmesen kikísérte. A nemes úr olyan féktelenül megsértődött a sértésen, hogy szükségessé tette apám számára a javadalom lemondását.⁶

---

4 Susanna Wesley, Letter to Samuel Wesley, Jr., October 11, 1709, in Wallace, *Complete Writings*, 71.

5 Wallace, *Complete Writings*, 7.

6 Clarke, *Memoirs of the Wesley Family*, 62.

Samuel ezután Mária királynő közbenjárásával kapott egy egyházközséget a kisebb Epworth városában. Epworth mintegy harminc mérföldre északnyugatra feküdt South Ormsbytól. Itt maradtak Samuel 1735-ös haláláig, és a többi életben maradt Wesley-gyermek itt született: Meherabel, Anne, John, Martha, Charles és Kezia. Samuel ifjabb Londonban született, Emilia, Mary és Susanna pedig South Ormsbyben. A hagyomány úgy tartotta, hogy Susanna tizenkilenc gyermeknek adott életet, Samuel saját tolla pedig mintha azt sugallta volna, hogy a szám húsz volt. A kiváló tudós, Frank Baker erről a kérdésről így következtetett: „Mivel még egy tévedésre hajlamos családi hagyomány is bizonyára megragadott volna egy ilyen kerek számot, világosnak tűnik, hogy a húszat el kell vetnünk mint Susanna gyermekszámát, de a tizenkilencet legalábbis lehetőségnek, a tizennyolcat talán valószínűbbnek, a tizenhetet pedig biztos minimumnak kell tekintenünk.”⁷

Epworthi otthoni életük nem volt konfliktusoktól mentes, de minden vita komoly dolgokról szólt. 1702-ben Susanna nem volt hajlandó „Áment” mondani egy ima végén, amely Vilmos király védelmét kérte. Tizenhárom évesen fogadalmat tett, hogy fenntartja a Stuart királyt, és ha Vilmost támogatná, az a fogadalom és Isten elleni vétséget jelentene. Komolyan vette szavait, amikor a körülötte lévők többsége fogadalmait elejtette Orániai Vilmos protestantizmusának és holland józanságának kényelméből.

Élete későbbi szakaszában, a fiatal prédikátornak, Adam Clarke-nak megjegyezve, John Wesley azt mondta: „Ha megírnám saját életemet, születésem előtt kezdeném, pusztán azért, hogy megemlítssem az apám és anyám közötti nézeteltérést.”⁸ A nézeteltérés a király utáni „Ámen” miatti vita volt. Frank Baker

---

7 Baker, 162.

8 idézi Baker, 156.

2. fejezet

megjegyzi, hogy ennek a nézeteltérésnek megvolt az az előnye, hogy Susannának a leghosszabb gyermekvállalástól mentes időszakot adta, amelynek csak magának Johnnak az 1703-as születése vetett véget. Testvére, Charles, a metodizmus másik híres alapítója, 1707-ben született.

A háztartás ebben az időben nagyon rendezett volt. Sok tudós próbált az évek során belelátni Susanna háztartási gondoskodásába a szent életről szóló későbbi methodista szigorúság megnyilvánulásait. Amit fel kell ismerni, az az, hogy Susanna gondolatai, írásai és élete önmagukban is csodálatra és tanulmányozásra méltók, gyermekei tetteitől függetlenül. Nem azért nevelte gyermekeit bizonyos módon, hogy jó iskolába kerüljenek, vagy hogy lenyűgözze szomszédait, hanem mert szerette Istent, és igyekezett megosztani velük Istent, és úgy nevelni őket, hogy a lehető legjobban kibontakoztathassák ajándékaikat.

Mielőtt írásaihoz és teológiájához fordulnánk, néhány további életrajzi sarokpontra van szükség.

Először is, az epworthi tűzvész. 1709. február 9-én este az epworthi paplak vagy kigyulladt, vagy — ami baljósabb — felgyújtották. Susanna beszámolója a legvilágosabb, amellyel rendelkezünk:

Szerda éjjel, február 9-én, tizenegy és tizenkettő óra között lakóházunk meggyulladt, hogy milyen baleset folytán, azt csak Isten tudja, amit néhány szikra fedezett fel, amely a tetőről egy ágyra hullott, ahol az egyik gyermek feküdt, és megégette a lábát. Azonnal a hálószobánkba szaladt, és szólított minket, de azt hiszem, senki sem hallotta őt, mert Mr. Wesleyt egy tűzkiáltás riasztotta fel az utcán, amire felkelt, nem is sejtve, hogy a saját háza ég. Ajtaját kinyitva füsttel telinek találta, és észrevette, hogy a tető már átégett. Azonnal a szobámba jött (mert mivel nagyon beteg voltam, kénytelenek voltunk külön feküdni), és azt mondta, menjünk fel gyorsan, és meneküljünk, ahogy tudunk, mert a ház egész lángokban áll. Aztán szaladt és feltörte a gyerekszoba ajtaját, és szólt a szolgálónak, hogy hozza ki a gyerekeket; az

felkapta a legkisebbet, és szólt a többinek, hogy kövessék, amit meg is tettek, kivéve Jackyt, mert ő, a folyosóra érve és a tüzet látva, visszaszaladt az ágyához; és nem is hiányoltuk őt rögtön.⁹

Tovább folytatja az ifjú John megmentéséről, akit itt Jackynek neveznek:

Miközben gazdám a gyermekeket a kertbe vitte, hallottuk a gyermeket a gyerekszobában nyomorultul segítségért kiáltani, ami rendkívül megindította őt, de gyötrelme még jobban megnövekedett, amikor többször megkísérelte a lépcsőt, amely akkor lángokban állt, és úgy találta, hogy lehetetlen a közelébe jutni. Akkor elveszettnek tartotta őt, és letérdelve Istennek ajánlotta lelkét, és otthagya őt, amint hitte, égve. De a fiú, látva, hogy senki sem jön segítségére, és megrémülve a szoba kárpitozásától és attól, hogy ágya lángol, felmászott az ablakszárnyhoz, ahol az udvarban lévő emberek rögtön megpillantották, akik azonnal felkapaszkodtak, és kihúzták őt épp abban a pillanatban, amikor a tető beomlott, és a szobát a földig verte. Így a mindenható Isten végtelen irgalmából életünk csekélyebb dolog, mint egy csoda révén jól megőriztetett, mert csak néhány pillanat telt el a tűz első felfedezése és a ház beomlása között.¹⁰

John Wesley később ezt a levelet közzétette az *Arminian Magazine* egyik 1778-as számában a következő megjegyzéssel: „Anyám beszámolója a tűzről, 1709. augusztus 24. Velem kapcsolatban nem egészen pontos. J. W.”

Wesley gyakran úgy emlegette magát, mint „a tűzből kikapott üszök”, idézve Zakariás 3:2-t, és hetvenöt évesen úgy érezte, pon-

9 Susanna Wesley, Letter from Epworth, August 24, 1709, in Wallace, *Complete Writings*, 66.

10 Susanna Wesley, Letter from Epworth, August 24, 1709, in Wallace, *Complete Writings*, 67.

2. fejezet

tosan emlékszik arra, mi történt, még az emberek által mondott szavakra is.¹¹

A gyermekek megmenekültek a tűzben, de sok minden elveszett, köztük Susanna ifjúkori írásainak nagy része, beleértve megtérési beszámolóját is. Amíg a paplakot javították, Susanna több rugalmasságot engedett az otthoni életben, de szilárdsága hamarosan visszatért, és a javított házban minden a megszokott rend szerint folyt tovább. Az egyetlen világos különbség az volt, hogy a tűz előtt Susanna minden gyermekét ugyanúgy nevelte. Utána úgy döntött, hogy sok gyermekének egyéni figyelmet szentel. 1711-ben megjegyezte, hogy Johnnal kapcsolatban szándékában áll „különösen gondosabban ügyelni ennek a gyermeknek a lelkére, akiről oly irgalmasan gondoskodtál, mint valaha is tettem, hogy igyekezzem elméjébe csepegtetni igaz vallásod és érényed fegyelmét.”¹²

Ez idő alatt Samuel Wesley gyakran Londonban volt az anglikán egyház ügyeiben, Susannát Epworthben hagyva. A kora tizennyolcadik században jelentős költsége volt az utazásnak, és Samuel távolléte pap nélkül hagyta a közösséget. Susanna informálisan kezdte betölteni az űrt. 1711 körül imaszolgálatokat kezdett szervezni otthonukban, amelyek missziós levelezések felolvasását is magukban foglalták. Ezek a város vezetőinek mindaddig nem voltak jelentősek, amíg mintegy kétszáz egyházközségi tag el nem kezdett részt venni rajtuk, ami a város másik papjának, Inman tiszteletesnek a haragját váltotta ki, amikor az emberek abba hagyták a reggeli imára járást, hogy Mrs. Wesley imaösszejövetelén vegyenek részt.¹³ Inman azzal vádolta, hogy konventikulum, ami titkos vallási összejövetelt jelentő szó, amely sok negatív súlyt hordozott. Samuel Wesley egyáltalán nem volt elégedett, de Susanna úgy gondolta, hogy az összejövetelek

---

11 Rack, 57.

12 idézi Rack, 57.

13 Rack, 53-54.

szentek és hasznosak, valamint „csodálatosan kibékítő”, sokkal több embert hozva az istentiszteletre, mint akik egyébként a rendes szolgálatokon részt vettek volna.

Susanna saját válasza és leírása az esetről a következő, egy újabb, idősebb fiához, Samuelhez írt levélben:

Nem sokkal azután, hogy Londonba mentél, Emily megtalálta a dolgozószobádban a dán misszionáriusokról szóló beszámolót, amelyet, mivel soha nem láttam, megparancsoltam neki, hogy olvassa fel nekem. Azt hiszem, soha semmi nem hatott rám jobban, mint utazásaik elbeszélése, és rendkívül elégedett voltam azzal a nemes tervvel, amelybe belefogtak. Munkájuk minden mértéken felül felüdítette lelkemet; és nem tudtam megállni, hogy az este jó részét ne azzal töltssem, hogy dicsérjem és imádjam az isteni jószágot, amiért e jó embereket oly buzgó hévvel töltötte el dicsősége iránt, hogy hajlandók voltak kockáztatni életüket és mindazt, amit e világon az emberek drágának tartanak, hogy előmozdítsák Mesterük, Jézus tiszteletét. Több napig alig tudtam másra gondolni vagy másról beszélni. Végül eszembe jutott, hogy bár nem vagyok férfi, sem az evangélium szolgája, és így nem alkalmazhatnak olyan méltó foglalatosságban, mint amilyenben ők voltak; mégis, ha szívem őszintén Istennek szentelt volna, és ha igaz buzgalom töltene el dicsősége iránt, és valóban kívánnám a lelkek üdvösségét, talán valamivel többet tehetnék, mint amennyit teszek. Úgy gondoltam, néhány dologban példamutatóbb módon élhetnék; többet imádkozhatnék az emberekért, és nagyobb melegséggel szólhatnék azokhoz, akikkel alkalmam van beszélgetni. Mindazonáltal elhatároztam, hogy saját gyermekeimmel kezdem, és ennek megfelelően a következő módszert javasoltam és tartottam be: minden este annyi időt szakítok, amennyit a legjobban nélkülözni tudok, hogy minden gyermekkel külön-külön beszéljek valamiről, ami fő ügyeit érinti. Hétfőn Mollyval beszélek, kedden Hettyvel, szerdán Nancyvel,

2. fejezet

csütörtökön Jackyvel, pénteken Pattyval, szombaton Charlesszal, vasárnap pedig Emilyvel és Sukeyvel együtt.¹⁴

Susanna írásai sokat elárulnak jelleméről és arról, amit őszintén a legfontosabbnak tartott. Amit ez a részlet megmutat nekünk, az az, hogy Susanna jobban szerette Istent, mint a társadalom struktúráit, és hajlandó volt feszegetni ezeket a határokat annak érdekében, hogy megossza a jó hírt az életében lévő emberekkel, kezdve gyermekeivel. Susanna több volt, mint anya és feleség. Szerencsére a fennmaradt levelekkel és feljegyzésekkel láthatjuk a saját rendszeres teológiájának gyökereit és ágait.

---

14 Susanna Wesley, Letter to Samuel Wesley, February 6, 1712, in Wallace, *Complete Writings*, 12.

3. FEJEZET

Susanna Wesley, 2. rész

Bizonyos keresztény hagyományok hajlamosabbak rendszeres teológiák kifejlesztésére. A metodista hagyomány nem tartozik közéjük. A református hagyomány, ahogy az 1. kötetben a dordrechi zsinattal kapcsolatban tárgyaltuk, tele volt termékeny dogmatikusokkal Kálvin korától napjainkig.

A hit rendszeres beszámolóit nem voltak a metodista mozgalom elsődleges gondja. Csak az 1820-as években tett kísérletet az első wesleyánus rendszeres teológiára Richard Watson. A jelenlegi egyesült metodista *Book of Discipline* a következőképpen írja le a jellegzetes wesleyánus örökséget: „A wesleyánus teológiai örökség mélyén rejlő energia a gyakorlati istenismeret hangsúlyozásából ered, az igaz kereszténység megvalósításából a hívők életében.”¹

A rendszeres teológia modern műfaja vagy területe szakértők közötti beszélgetésként vagy szakértők képzéseként létezik. Nem laikusoknak, nem keresztényeknek vagy nem szakértőknek írják. És mégis, a hitről való számadás képessége létfontosságú a wesleyánus hagyományon belül. Ebben a feladatban Susanna Wesley rendkívül jártas volt. Prózája világos és közvetlen, és

---

1 *The United Methodist Book of Discipline* (Nashville: United Methodist Publishing House, 2016), ¶102.

őszintén felüldítő sok kortársának, köztük férjének és apjának írásához képest. Susanna nem azért írt, hogy szózékelt vagy helyet szerezzen az akadémián, hanem hogy segítsen, tanítson, és ha lehetséges, megmentse az embereket Jézus Krisztus számára.

Susanna Wesley életében nem tudott publikálni. Sok hosszabb művét, amelyet ifjúkorában készített, elveszett az epworthi tűzvészben. Fennmaradt művei többnyire levelek, amelyeket az Oxford University Press mesterien gyűjtött össze, és Charles Wallace ifjabb szerkesztett.

Ez a fejezet egy hosszú levélre összpontosít, amelyet a tűzvész után, 1709 januárjában írt második legidősebb lányának, akit szintén Susannának hívtak, és aki a Suky becenevet viselte. Suky e levél idején körülbelül tizenöt éves volt.

Közönsége kora ellenére nincs teológiai felhígítás. Nincs semmi újszerű. A cél nem az volt, hogy valami újat hozzon létre, hanem hogy valami régit közvetítsen közvetlen módon, amelyet valaki, akit szeretett, igazán megérthet. Az új dolgokat kereső rendszeres teológusok azt keresik, hogy elválasszák magukat a múlttól. Susanna Wesley arra törekedett, hogy lányát Isten szerető ölelésébe vonja, és ezt rendszeres módon kívánta tenni, Istenről, a kinyilatkoztatásról, Krisztusról, az üdvösségről és az egyházzal szülő beszámolóval.

Ezt úgy teszi, hogy jó alappal kezdi:

A fő dolog, amit most meg kell tenni, az, hogy jó alapot fektessünk le, hogy elvek szerint cselekedhess, és mindig képes légy önmagad kielégítésére, és okot adni másoknak a benned lévő hitről. Mert bárki, aki csak azért tesz vallást a hitről, mert ez annak az országnak a szokása, amelyben él, vagy mert szülei így tesznek, vagy mert világi érdeke ezzel biztosítatik vagy előmozdítatik, soha nem lesz képes megállni a kísértés napján, és soha nem lép be a mennyek országába. És bár talán jelenleg nem tudod teljesen felfogni mindazt, amit mondani fogok, mégis tartsd meg ezt a

3. fejezet

Levelt, és ahogy éveidben nősz, eszed és ítéleted fejlődni fog, és minden dologban világosabb megértésre teszel szert.²

Susanna ezután kifejt néhány alapvető dolgot:

Már oktatást kaptál a vallás néhány első elvében — hogy egy, és csak egy Isten van; hogy az Istenség egységében három különböző személy van, Atya, Fiú és Szentlélek; hogy ezt az Istent imádni kell.³

A monoteizmus és a trinitarizmus a hit sarokköveként megerősítve. És aztán egy személyes, közvetlen beszámoló magának Sukynak arról, mit tanult és mit nem, és miért írja neki anyja aznap:

És megtanultál néhány imát, a Hitvallásodat és a Katekizmusodat, amelyekben röviden össze van foglalva kötelességed Isten, önmagad és felebarátod iránt. De, Suky, nem ezeknek a dolgoknak a kívülről megtanulása, sem néhány ima reggeli és esti elmondása az, ami a mennybe juttat; meg kell értened, amit mondasz, és gyakorolnod kell, amit tudsz. És mivel a tudás szükséges a gyakorláshoz, igyekezni fogok, oly egyszerű módon, ahogy csak tudok, oktatni téged azokban az alapvető pontokban, amelyeket a legszükségesebb tudni és a legkönnyebb megérteni. És komolyan könyörgök a lelkek nagy Atyjához, hogy vezesse elmédet az igazság útjára.⁴

De van egy probléma, egy ok, amiért Suky és az egész emberiség természetes módon nem érti ezeket a dolgokat. Saját képességeink önmagukban nem érhetik el Istent. Az élet nem csupán arról szól, hogy megtaláljuk önmagunkat, és most a legjobb életünket éljük. Valami többre van szükségünk:

---

2 Wallace, *Complete Writings*, 380.

3 Wallace, *Complete Writings*, 381.

4 Wallace, *Complete Writings*, 381.

Mégis, tekintettel az emberiség jelenlegi állapotára, feltétlenül szükséges volt, hogy valamiféle kinyilatkoztatást kapjunk Istentől, hogy megismertesse velünk azokat az igazságokat, amelyeknek ismeretétől üdvösségünk függ, és amelyeket a megsegítetlen ész soha nem fedezhetett volna fel. Mert a természetes vallás minden kötelessége és a boldogság minden reménye, amely teljesítésükből fakad, mind a jelen élethez van kötve. Sem nem lehetett volna semmiféle bizonyosságunk a jövő állapotáról, a lelkek létezéséről, a lélek halhatatlanságáról vagy az eljövendő ítéletről.⁵

De miért nem tudtuk érzékelni Istent? Mi tart vissza bennünket attól, hogy magunktól megértsük a jót? Ami következik, az Susanna Wesley beszámolója az emberi romlottságról:

És bár felfoghatjuk, hogy minden embernek természeténél fogva erős hajlama vagy elfogultsága van a gonosz felé, és nagy idegenkedése Istentől és a jóságtól, hogy értelmünk, akaratunk és érzelmeink stb. rendkívül megromlottak és elaljasodtak, mégis honnan tudhattuk volna, milyen módon lettünk ilyené, vagy hogyan jutott a bűn és a halál a világba? Hiszen biztosak vagyunk benne, hogy bármi is abszolút tökéletes, mint amilyen Isten, soha nem lehetett a gonosz szerzője. És éppoly biztosak vagyunk benne, hogy bármi romlott vagy tisztátalan szükségszerűen sértő és nem tetsző a legszentebb Isten számára, mivel nincs semmi ellentétebb, mint a jó és a gonosz. Sőt mi több, a bűn nemcsak nem tetsző Istennek, mivel ellentétes isteni természetének tisztaságával, hanem a legnagyobb elképzelhető sértés és gyalázat szent Felségére.⁶

Ebből a helyzetből kiindulva Susanna a megváltás tanát kínálja, összhangban Canterburyi Anzelm álláspontjával:

---

5 Wallace, *Complete Writings*, 380.

6 Wallace, *Complete Writings*, 380.

3. fejezet

Most szeretném tudni, mi módon lehetett volna igazságosságát kielégíteni, mivel egy véges lény számára, amilyen az ember, lehetetlen ezt megtenni; vagy hogyan újulhatna meg az ember természete, és hogyan nyerhetne ismét bebocsátást Isten kegyébe; vagy hogyan sugallhatná az ész, hogy gyenge igyekezeteink vagy bűnbánataink elfogadtassanak a tökéletes engedelmesség helyett, hacsak valaki más nem helyettesítené helyettünk, aki elszenvedné a büntetést, amelyet megérdemeltünk, és ezáltal kielégítené az isteni igazságosságot, és kegyelmet és kegyet szerezne Istentől, akinek tökéletes engedelmsége érdeme engesztelést szerezne a miénk tökéletlenségéért, és így megszerezné számunkra a jogot azokhoz a dicsőséges jutalmakhoz, ahhoz az örök boldogsághoz, amelyre el kell ismernünk, hogy teljességgel méltatlanok vagyunk, és amely felől kétségbe kellett volna esnünk egy ilyen Megváltó nélkül?⁷

Ezt az angyalokról, az ördögről és a bukásról szóló beszámoló követte, ami után világos beszámolót ír az eredendő bűn valóságáról:

Szeretni, gyűlölni, vágyani, félni stb. azt, amit a legkisebb mértékben sem kellene szeretnünk, gyűlölnünk, vágyunk stb., vagy amikor az ilyen szenvedélyek tárgyai jogosak, jobban szeretni, gyűlölni, vágyani stb., mint amennyit az ész megkövetel, vagy pedig nem szeretni, gyűlölni, vágyani stb. azt, amit szeretnünk, gyűlölnünk stb. kellene — röviden bármely tévedés akár hiányban, akár túlzásban, akár túl sok, akár túl kevés, az a lélek szenvedélyeinek vagy érzelmeinek bűne vagy vétke.⁸

Ezután dicséretet zeng Istennek, és beszámolót ad arról, amit a rendszeres teológusok isteni tulajdonságoknak neveznek — mindentudás, mindenhatóság, mindenjóság —, ami a

---

7 Wallace, *Complete Writings*, 381.

8 Wallace, *Complete Writings*, 383.

megváltás összefoglalásához és a hit világos meghatározásához és megértéséhez vezet:

A Krisztusba vetett hiten azt kell érteni, hogy egyetértünk min-dazzal, amit a Szentírás feljegyez róla, vagy amit mondanak, hogy átadott, akár közvetlenül önmaga által, akár közvetve prófétái és apostolai által, vagy bármit, ami helyes következtetésekkel vagy természetes következményekkel összeszedhető írásaikból. De mivel az emberiség nagyobb részének vagy nincs ideje, vagy nincs képessége összeszedni a hit egyes cikkelyeit, amelyek szétszórtan hevernek a szent íráson keresztül, az egyház bölcs-sége helyénvalónak látta, hogy összefoglalja azokat egy rövid szóformulában, amelyet közönségesen Apostoli Hitvallásnak neveznek. Amelyet, mivel magában foglalja annak lényegét, amit egy kereszténynek hinnie kell, röviden kifejtek neked. És bár jelenleg nincs időm felhozni minden érvet, amit fel tudnék hozni Isten létezésének, isteni tulajdonságainak és a kinyilatkoztatott vallás igazságának bizonyítására, mégis ez a rövid parafrázis tájékoztathat arról, mit szándékozzál, amikor legszentebb hitünk ünnepélyes megvallását teszed; és egyúttal megtaníthat arra, hogy ezt nem szabad formális, szokványos módon mondani, hanem komolyan, mintegy a mindent látó Isten jelenlétében, aki figyel, vajon a szív egyesül-e a nyelvvel, és vajon elméd valóban egyetért-e azzal, amit megvallasz, amikor azt mondd: **Hiszek Istenben.**⁹

Ami ezt követi, az az Apostoli Hitvalláshoz fűzött kommentár, amely nem kimerítő, de rendkívül világos.

A következőt írva zárja le:

Komolyan könyörgök a mindenható Istenhez, hogy világosítsa meg elmédet, hogy Szentleke által megújítson és megszenteljen

---

9 Wallace, *Complete Writings*, 384.

3. fejezet

téged, hogy itt fogadott gyermeke lehess, és majdan áldott országának örököse.¹⁰

Susanna Wesley nem volt teljességgel eredeti gondolkodó, de ez nem érény, amikor Istenről beszélünk. Amit családjához írt leveleiben kínált, az olyan világosság és hűség volt, amely inspiráló. Nem volt a férje vagy bárki más szócsöve az életében. Maga jutott el meggyőződéséhez, és e meggyőzésekéről számot adott azoknak, akiket szeretett. Az is érzékelhető, mi vonzotta a szomszédokat kicsoportjaihoz, miközben férje Londonban volt.

Samuel bizonyára bizonyos módokon befolyásolta gondolkodását. Műveinek szerkesztője, Charles Wallace megjegyzi Pearson János püspök *Exposition of the Creed* című művének hatását Susanna Sukyhez írt levelében, egy szövegét, amelyet Samuel az *Advice to a Young Clergyman* című művében ajánlott.¹¹

De ki volt Samuel Wesley? E kötetben és az előzőben időt töltöttünk Susannával és apjával. Samuel nem híres családból származott, tehát honnan jött?

---

10 Wallace, *Complete Writings*, 397.

11 Wallace, *Complete Writings*, 378.

4. FEJEZET

Samuel Wesley, 1. rész

Az Egyesült Metodista Egyházban felnőve és egy egyesült metodista szemináriumba járva Samuel Wesley nem foglalt el fontos helyet egyik lelkészem vagy tanárom képzeletében sem. Samuel nem törte át a társadalmi normákat és elvárásokat úgy, mint Susanna, de mély hatást gyakorolt gyermekeire. Az ő élete egy elmúlóban lévő világré volt. De ami abban a világban értékes volt, azt átadta gyermekeinek.

Samuel apja és nagyapja egyaránt lelkész és a hivatalos egyháztól szakadár volt. Bartholomew Westley tiszteletes 1596-ban született, egy devonshire-i lovag harmadik fiaként. Oxfordban tanult, és karrierje nagy részében Dél-Angliában, Dorset közelében prédikált. A polgárháború idején a parlament támogatója volt, és ezt követően 1662-ben elűzték egyházközségéből, mert nem volt hajlandó elfogadni a *Book of Common Prayer*-t.

Samuel apja, John Wesley 1636-ban született. 1655-ben szerzett B.A. fokozatot Oxfordban, 1657-ben pedig M.A. fokozatot, a Protektorátus tetőpontján. Mivel ebben az időben nem voltak legális püspökök Angliában, John Weslyt nem püspök szentelte fel, hanem Cromwell Vizsgálóbizottsága nevezte ki evangélistának és plébánosnak, amely a püspökség helyét vette át a papság beiktatásában (volt egy elűzöbizottság is, amely körbejárta, és elbocsátotta az embereket). A restauráció után John Weslyt ismétel-

ten bebörtönözték az anglikán egyháztól való szakadása miatt.¹ Az 1665-ös konventikulumtörvény után John tudott kis csoportokban prédikálni az országban, de kemény élet volt ez számára és családja számára. Fiatal, negyvenkét éves emberként halt meg 1678-ban, amikor Samuel tizenhat éves volt.

Samuel 1662 decemberében született, és korai élete úgy telt, hogy apja ki-be járt a börtönbe. Különböző szakadár akadémiákon tanult, mielőtt szolgálóként Oxfordba ment volna, ami azt jelentette, hogy úgy lehetett diák, hogy a gazdag diákokat szolgálta.

Ez idő alatt Wesley úgy is döntött, hogy az anglikán egyházhoz igazodik. Láta apja és nagyapja szakadárként élt életét, ami formálhatta döntését. Vitatkoznak arról, hogy konkrétan miért igazodott Samuel, kétszáz éve folynak ezek a viták. Egyesek a döntést Oxfordba menetele elé helyezik, de a diákok abban az időben járhattak anélkül, hogy a Harminckilenc Cikkely melletti elköteleződési fogadalmat tettek volna. Néhány szakadár vezető ezt az utat a hatalmi pozíciókba való beszívargás módjaként népszerűsítette. Különböző életrajzírók különböző állításokat tettek Samuel anglikán egyházhoz való csatlakozásának döntéséről, de mindez találgatás. Valódi indítéka talán elveszett a történelem számára.

Oxfordban kezdte Samuel a költészet publikálását. Első könyve, a *Maggots: or, Poems on Several Subjects, Never before Handled* 1685-ben jelent meg. Íme egy részlet a címadó versből:

A Kukac Csíp, kezdenem kell:
Múzsa! kérlek, légy udvarias! lépj be!
Kutasd át kába koponyám Gonddal,
És sorakoztasd fel az összes Kukacot ott!
Épp a Kapunál áldani fogod Szemed,
Hogy egyet találsz ily nagy Méretűt:

---

1 Gibson, 1.

4. fejezet

Igaz, hogy alig oly magas,
Mint a két kamasz Guildhallban;
Mégis Vidám, Kövér és Pufók,
Cifra Fürtökkel Orrától Faráig:

És feszít, mond Iordan, amit csak tud,
Oly tekintélyesen, mint bármely Tanácsnok.
A Költészet Törvénye nem szegetik meg,
Ha, mióta egy Ló szólt Homéroszban;
Lopok, drága Férgeim Alkalmaira
Egy kis morzsát Livius szép Szónoklataiból.²

A verseket John Dunton nyomtatta, aki az az ember volt, aki valószínűleg bemutatta Wesleyt leendő feleségének, Susannának. Wesley remélte, hogy keres egy keveset a versekkel, ahogy az olvasóhoz írt levelében írta:

Ha elég ostobán írok, miért ne kelhetne el a Könyvem éppúgy, mint bármely Karácsonyi Mese és Csoda, amit Markolatba csaptak, mióta a Számlákat feltalálták? Biztos vagyok benne, hogy Verseim — bájosan csordogálnak alá, ahogy Bunyan testvérnél van, éppúgy, mint a legjobb Dal-zene bármely Zarándok Útjában közöttük.³

Ami itt feltűnő, az a humor: néhány sor valóban vicces, olyan módon, amely nagyon különbözik későbbi munkájától és fiai munkájától. Wesley egész életében folytatta a költészet publikálását, ami azt jelentette, hogy volt rá némi kereslet. Wesley olyan műveket is publikált, amelyeket ma irodalomkritikának neveznénk, megfogalmazva nézeteit arról, milyennek kellene lennie a költészetnek, és határozott véleménye volt.

---

2 Samuel Wesley, *Maggots*, 1.

3 Samuel Wesley, *Maggots*, 1.

Wesley az oxfordi Exeter College-ban diplomázott 1688. június 19-én. Az az év nemcsak Samuel Wesley, hanem Anglia számára is sorsdöntő volt. Ahogy az 1. kötetben a dicsőséges forradalommal kapcsolatban tárgyaltuk, a II. Jakab király elleni ellenségeskedés egyik fő fordulópontja fiának, James Edwardnak a születése volt, akit katolikusnak kereszteltek meg, és aki Anglia trónjának fő örököse lett. II. Jakab elviselhető volt, amíg protestáns lánya, Mária volt az örökös, de egy új katolikus örökössel az ár fordulni kezdett.

II. Jakab egy verseskönyv kiadását kívánta fia születésének megünneplésére, és Samuel Wesleyt kérték fel, hogy járuljon hozzá. A vers, amelyet írt, egy allegória, amely Jakabot dicséri, és szerencsét jósol az új walesi hercegnek és Angliának:

Érzem, érzem, ahogy felemelkedik bennem az Isten:
Ott, ott látom a dicsőséges Misztikus jelenetet.
Illedelmes Sorokban minden eljövő Boldogság megjelenik,
És kezükben vezetik fel a befogott éveket.⁴

Ahogy William Gibson írja: „panglossi optimizmus jelenete volt, amely talán illett a hiperbolikus költészet természetéhez, de talán nem volt reális a körülményekhez képest.”⁵

Samuel szavainak őszinteségét nehéz megítélni. Samuel Wesley ifjabb későbbi verset írt, amely apját II. Jakabbal szemben állónak mutatta be, de ez nem pontos álláspont. Henry Moore John Wesley-életrajza 1837-ből kitalál egy jelenetet, amelyben Samuel megtagadja a király egy nyilatkozatának felolvasását (amelyet II. Jakab minden lelkésszel felolvasztatott), és ehelyett Dániel könyvéből olvas fel. Ez lehetetlen volt, mert Samuel Wesley még

---

4 idézi Gibson, 46.

5 Gibson, 46.

4. fejezet

csak diakónus sem volt 1688 májusában, amikor a nyilatkozatot fel kellett olvasni.

Bármik is voltak valódi érzései Jakab királyról, Samuelt 1688 augusztusában diakónussá szentelte Thomas Sprat rochesteri püspök a Bromley-palotában. Sprat püspök Jakab hangos támogatója volt, így Samuel Wesley még ebben az időben is támogatta a királyt, és szentelésekor fogadalmat tett, hogy ezt folytatja. Wesley valamivel idősebb volt, mint a legtöbb diakónus, így nem kellett kivárnia az előírt két évet a papi rendjéhez. 1689 februárjában szentelték pappá, amikor II. Jakab elmenekült az országból. Orániai Vilmos nem sokkal Samuel diakónussá szentelése után, 1688. november 5-én szállt partra.

De életében sokkal fontosabb esemény történt tíz nappal később, házasságával Susannával, akivel az előző fejezetekben találkoztunk.

Miután megnősült és felszentelték, Wesley első kinevezése haditengerészeti lelkészként történt. Cromwell minden haditengerészeti hajón kötelezővé tette a nyilvános istentiszteletet, és a Királyi Haditengerészet a Stuartok restaurációjával és a dicsőséges forradalommal is fenntartotta a tisztséget. Nem élvezte a tapasztalatot, ezt mondva: „A tengeren körülbelül 6 hónapig időztem, ahol nagyon rosszul bántak velem, és majdnem éhen haltam és megmérgezték.”⁶

Susanna ez idő alatt szüleivel élt Londonban. Haditengerészeti pályafutásának dicstelen végén Samuel segédlelkész volt (lényegében az angol egyház segédlelkésze) Newington Buttsban, egy olyan helyen, amely csak Angliában lehetett. Newington Butts akkoriban kis falucska volt, de ma London részét képezi az Imperial War Museum közelében.

Körülbelül ekkor született meg első gyermekük, Samuel ifjabb.

---

6 idézi Gibson, 55.

A haditengerészeti tisztség nem tartott sokáig a fiatal család számára, mert a haditengerészeti lelkész nem kedvelte Samuelt.⁷ Felajánlottak neki egy állást Virginiában, mielőtt elvállalta volna a South Ormsby-i munkát, amelyet az 1. fejezetben írtunk le.

Samuel egyik fontos vonása ebben az időben a sógorával, John Duntonnal való folyamatos kapcsolata volt. Samuel nem volt olyan termékeny író és kiadó, mint fiai, John és Charles Wesley, de egy korabeli ember számára meglehetősen termékeny volt költészetben, prózában, teológiában, irodalomkritikában és sok más területen. Dunton az *Athenian Mercury* kiadója volt, és Samuel számos számban közreműködött. Két nagy költészeti kötetet adott ki, köztük egy eposzt Jézus életéről rímes jambikus pentameterben, Miltonra, Homéroszra és Vergiliusra való utalásokkal:

A Férfit zengem, ki magasan trónra emelve uralkodik;
 Az Istent zengem, ki nem vetette meg a halált:
 Őt, kit minden szerény Szeráf remegve zeng,
 A legmegkínzottabbat, mégis a Királyok legjobbját:
 Ki az Örök Atya oldaláról szállt alá,
 Megfosztva csillagos Diadémjától és Koronájától;
 A Sátán Láncaitól, hogy kiváltsa a fogoly Embereket,
 És őt visszaűzze saját szomorú Birodalmaiba.
 Mily Fájdalmat, mily Fáradságot el nem viselt,
 Hogy bezárja Sebeinket, és biztosítsa a Boldogságot?⁸

Egy másik mű elégiák gyűjteménye volt II. Mária királynőhöz és Tillotson érsekhez. A királynő szószólója volt azoknak az erkölcsi reformoknak, amelyeket Samuel nagyra értékelt, és amelyeket az 1. kötetben az angol lelkiségről szóló fejezetben tárgyaltunk.

---

7 Gibson, 56.

8 Samuel Wesley, *The Life of Our Blessed Lord and Saviour Jesus Christ* (London, 1693).

4. fejezet

1695-ben a Wesleyek Epworthbe költöztek. William Gibson a következőképpen írja le Epworthöt:

Epworthi papként Wesley egy szakadárok által súlyosan megosztott egyházköziségben találta magát, amelyben széles körű vallástalanságot és erkölcstelenséget látott. Lelkipásztori kezdeményezései nem hoztak egyetértést és egységet, épp ellenkezőleg. Ezt még problematikusabbá tette William Wake lincolni püspökké való kinevezése, aki whig latitudináriánus volt, és nem mindig osztotta Wesley nézetét a szakadárok jelentette veszélyekről vagy az egyházba való visszatérésük kikényszerítésének szükségességéről.⁹

Wesley elkezdett a költészetten kívül mást is publikálni. 1698-ban prédikációt adott ki az erkölcsök reformjáról, amelynek sok közös vonása volt az akkoriban Londonban alakuló vallási társaságokkal. Wesley hajthatatlan volt a bűn veszélyeit és a bűn megbüntetésének fontosságát illetően, hogy mások példából tanulhassanak. Sajnálta azt a tényt, hogy a rendőrség abba hagyta az emberek letartóztatását nyilvános bűnökért, mert nem tanulhattak, hacsak nem büntették meg őket.

Amikor Wesley saját vallási társaságot hozott létre Epworthben, néhányan csatlakoztak, de óvatos volt velük, mert nem ismerte őket. Csak férfiak vehettek részt benne, mert nem akarta a nők jelenlétének botránnyát, és úgy gondolta, hogy a férjek kötelessége tanítani feleségüket és lányaikat. A társaságba való belépésnek egyhangúnak kellett lennie. Mondanunk sem kell, hogy nem szított nagy ébredést Anglia északi részén.

Susanna továbbra is gyermekeknek adott életet, miközben Samuel továbbra is prédikált és írt. Megírta az Ó- és Újszövetség történetét versben, valamint számos egyéb szöveget az epworthi több mint harmincéves szolgálata során.

---

9 Gibson, 6.

Samuel könyvet írt az eucharisztia, azaz az úrvacsora fontosságáról, de kihívásnak találta az úrvacsora kiszolgáltatását Epworthben, mivel kevesen törődtek vele. 1709-ben egy 1100 fős városban körülbelül negyven ember vett úrvacsorát húsvétkor.

Samuel hősi verset írt Marlborough hercegeről, ami lelkészi tisztséget szerzett neki a hadseregben, de ez nem tartott sokáig (megint elbocsátották), és a pénz nem jött. Az 1705-ös választás után a whigek győztek Lincolnshire-ben, és Samuel számos whig ellenséget szerzett, akiknek nem tetszett, hogy átszavazott a toryk oldalára, és akik lecsaptak harmincfontos adósságára, hogy adósok börtönébe juttassák. Legidősebb fia, Samuel ifjabb, később verset írt „The Electioneer” címmel egy becsületes szavazóról, akit sokan Samuel idősebbnek tartanak.

Ha Susannában visszatekintve láthatjuk John Wesley női prédikátorokat helyeslő álláspontjának nyomait és a nők felszentelését elősegítő bizonyítékot, akkor Samuelben George Eliot pedáns papjának, Edward Casaubonnak a *Middlemarch* című regényből vett megnyilvánulásait pillantjuk meg. Vannak erények írásában. Költészetének pusztá terjedelme lenyűgöző, ahogy tudásának szélessége is, amint az minden művében megmutatkozik. Samuel Wesley rendkívül jól olvasott ember volt sok nyelven. Ugyanakkor nagyon kemény ember is volt. Ahogy William Gibson írja:

Samuel Wesley nehéz ember volt. Az 1730-as években új segédlelkészenek bevallotta, hogy sok egyházközségi tagot maga ellen fordított, és nem sikerült ésszerűnek lennie velük szemben... viselkedése házassági összeomláshoz, erőszakkal való fenyegetésekhez, bebörtönzéshez és hivatalos jogi eljárásokhoz vezetett. Viharmadár volt, hajlamos a vitára mint életformára, és nem volt hajlandó kompromisszumot kötni.¹⁰

---

¹⁰ Gibson, 2.

Susannával kötött házassága számos konfliktusos pillanatot tartalmazott, amint azt az 1. és 2. fejezetben a királyért való imádkozás körül tárgyaltuk. Wesley londoni utazásai gyakoriak voltak, különösen 1710-től kezdve, amikor Samuelt a lincolni egyházmegye összes papságának ügyvivőjévé választották a canterburyi konvokációra. Ekkoriban a spanyol örökösödési háború még folytatódott, ahogy Susanna Wesley bibliatanulmányozása is, amelyet Samuel nem helyeselt. A konvokáció csak 1715-ben ért véget, kevés nyereséggel Samuel magasegyházi szövetségesei számára, mivel a király, I. György, maga is szakadár volt, és a whig párt szövetségese, amely olyan toryk ellensége volt, mint Samuel.

A konfliktus egy másik pillanata ebben az időben Samuel Wake püspökhöz, a lincolni püspökhöz írt leveleiben található. Wake Epworthbe készült látogatni, és megkérdezte, vannak-e megkereszteletlenek az egyházközségben. Samuel azt mondta, egy sem, kivéve Susanna Wesleyt, akinek csak presbiteriánus keresztsége volt. Ez nem látszott zavarni Wake püspököt vagy Susannát, akit apja keresztelt meg.

Közös életük egy utolsó története sem segíthet abban, hogy ne vessen negatív fényt Samuelre. Ez lányukat, Mehetabelt, vagyis Hettyt érintette. Samuel görögre és latinra tanította Hettyt, és a lány segített neki munkájában.¹¹ Mégis, amikor egy ügyvéd udvarolt Hettynek, akit Samuel nem kedvelt, Hetty megszökött, és terhesen tért haza. Samuel nem engedte vissza, és csak akkor engedte Susannát meglátogatni Hettyt, amikor kifejezetten megengedte. Hetty menedéket talált bátyjánál, Samuel ifjabbnál, a közeli Wrootban. Hetty végül könyörgött apjának, hogy találjon neki valakit, akit jóváhagy, hogy hozzámelessen, mert csak ki akart békülni vele. Talált is — egy William Wright nevű tőkfilkót, aki kevés örömet és semmi családot nem adott neki.

---

¹¹ Torpy, 131.

Mit kezdünk ezzel a kemény emberrel? William Gibson azt írja, hogy „Wesley merevségének gyökere abban az érzésben rejlett, hogy az a világ, amely mellett 1685-ben elkötelezte magát, elmúlóban volt. Elhagyta a szakadárságot az anglikán egyházért, és annak megtételétől számított egy évtizeden belül azt tapasztalta, hogy értékei úgy tűntek, támadás alatt állnak, és az állami politika erodálja őket.”¹²

A történelem nincs tele csupán a rokonszenves emberekkel, ahogy a jelen sincs tele csupán a rokonszenvesekkel. És mégis, az embereket környezetük formálja, és különösen szüleik formálják. John és Charles Wesleyt ugyanannyira formálta Samuel, mint Susanna. Ahogy Ken Collins írja: „Samuel makacs volt, de magas erkölcsi bátorságú ember is volt. Uralkodó volt, de lelkipásztori és támogató is tudott lenni... Nem volt ideális ember, hanem eszményekkel bíró ember, hús-vér ember egy hús-vér világban, és John szerette őt.”¹³

Találkoztunk az emberrel, Samuel Wesleyvel, és sokat találkoztunk költészetéből és némi erkölcséből, de mi a helyzet a gyakorlati teológiájával? Több mint negyven évig volt szolgálatban. Bár modern mércével nem számítana sikeresnek, a szolgálatról alkotott elképzelése segít megértenünk, honnan jönnek a Wesleyek. Mit gondolt, mit kellene tudnia egy lelkésznek, és hogyan kellene viselkednie?

---

12 Gibson, 1.

13 Kenneth J. Collins, “John Wesley’s Correspondence with His Father,” *Methodist History* 26, no. 1 (October 1987): 26.

5. FEJEZET

Egy vidéki lelkész levele

Ez a fejezet Samuel Wesley névtelenül megjelentetett röpiratát mutatja be, melynek címe: „Egy vidéki lelkész levele londoni barátjához a disszenterek neveléséről magániskoláikban e nemzet több vidékén”. Ez a röpirat 1703-ban jelent meg, miután a Wesley család letelepedett Epworthben. Eredetileg az 1690-es években írta, de Robert Clavel az engedélye nélkül adta ki. A mű leírja Wesley gyermekkorát és tanulmányait, valamint azt, hogyan formálódott a disszenter akadémiákon, ám azt is, hogyan tért vissza az anglikán egyházhoz. Történeti szempontból ez volt e tanodákról fennmaradt egyik leggazdagabb beszámoló, jóllehet korántsem elfogulatlan. Samuel Wesley nem törekedett ifjúságának hiteles arcképét megrajzolni. Szavai a további disszentalás elleni vitairatként értelmezhetők, az államegyház igazságának fényében.

Egy utolsó, a véletlennel összefüggő megjegyzés, hogy Robert Clavel nyomdája (mely *A Páva* néven volt ismert) abban a városrészben működött, melyet hol Paternoster Row, hol pedig St. Paul's Churchyard néven emlegettek. Ez London egy területe a Szent Pál-székesegyház mellett, ahol harmincöt évvel később John Wesley esti imádságon vett részt, mielőtt az Aldersgate Streeten tartott társulati összejövetelre ment, ahol Luthernek a Rómaiakhoz írt levélhez fűzött előszavából hallott felolvasást, és átélte Aldersgate-i élményét. Ez merő véletlen. De

elképzelhetjük Samuel Wesleyt, amint e röpirat megjelenésének hírére véve, Susannát otthon hagyva Londonba lovagol, hogy szüntelenül szidalmazza a nyomdászt, Robert Clavelt, épp annál az útnál, ahol John Wesley úgy érzi majd, hogy szíve különös módon felmelegszik, és egyedül Krisztusban bízik az üdvösségért.

A következőkben a levél szövege olvasható.

URAM,

Igen tudatában vagyok annak, hogy ha a következő lapok tartalma és szerzőjük nyilvánosan ismertté válna, ezáltal a legélesebb neheztelését vonná magára egy olyan fajta embereknek, akik egyáltalán nem tartoznak a világ legjobb természetűi közé. De ha ezáltal bármi csekély szolgálatot tehetek az anglikán egyháznak, melynek immár néhány esztendeje méltatlan tagja vagyok, ezt többen is elegendőbbnek fogom tartani ahhoz, hogy ellensúlyozza azt a tiszteletlenséget és rosszsallást, mellyel rokonaim és ismerőseim részéről találkozhatom; akik mind, vagy legtöbbször, sajnálatos módon disszidentek attól.

Volt még két további ok, melyeken nem oly könnyen tudtam felülkerekedni, s melyek valóban majdnem megakasztották szándékomat, hogy e megfigyeléseket írásba foglaljam: az aggodalom, hogy hálátlannak fognak tartani azokkal az emberekkel szemben, akik annyira lekötöztették tetteiket, s akiktől néhány éven át kenyeremet kaptam, ha feltárom azt, ami esetleg nem csekély mértékben az ő hátrányukra szolgálhat; és ezenfelül a félelem, hogy egyes itteni dolgok megismerése növelheti az ellenségeskedést, és ezáltal kárt tehet az egyház és a királyság közös érdekében.

Az első ellenvetést illetően azóta megnyugtattam magamat, miután elismertem a kapott jótéteményt, bármilyenek voltak is annak elvei és indítékai, azt vallva, hogy nincs előítéletem azokkal a személyekkel szemben, akiknek pártját elhagytam;

hanem némelyiküket tisztelem, másokat sajnálok, anélkül, hogy bárkit gyűlölnék; figyelembe véve, hogy ahhoz a közösséghez fűződő új kötelezettségem, melyet azóta magamévá tettem, felülírja és elhomályosítja a régit; kiváltképp akkor, amikor egyúttal régi barátaim bizonyos nem igazolható gyakorlatainak feltárása valamiképp talán hozzájárulhat meggyőzésükhöz, s így javukhoz és megjobbulásukhoz.

Az utóbbi ellenvetést illetően: e lapok azok vizsgálatára bíztatnak, akik tudják, hogyan használják őket okosan, s akik, amint joggal remélhetem, látván mások eltökéltségét egy szakadás megörökítésére, épp oly eltökéltek és buzgók lesznek, ellenkezőleg, annak feloldására vagy gyógyítására.

E célokból, Uram, elbeszélek mindent, ami lényegeset néhány év elteltével felidézni tudok azokról a módszerekről, melyeket a disszenterek használtak, míg közöttük éltem, hogy a törvény és a nyilvános egyetemek által megalapított lelkességgel szemben álló lelkességet terjesszenek: milyen különböző helyeik és kollégiumféléik voltak az ifjúság e célra való nevelésére; ezeket általában hogyan és honnan tartották fenn, valamint azokat az elveket, melyeket a hozzájuk tartozók, miként a legtöbb más disszenter is, közönségesen vallottak és védelmeztek (s amelyekről bárcsak még azt mondhatnám, hogy azokat, akikkel érintkezem, nem találtam túl állhatatosnak bennük). És végül, milyen érveket használtak általában, hogy lebeszéljenek bárkit, akit gyanújuk fogott, az anglikán egyház közösségének elfogadásáról, vagy megerősítsenek másokat az attól való disszentalásban: mindez az lesz, aminek vagy személyesen tanúja voltam és részese, vagy a kevésbé lényeges dolgokban erkölcsileg ugyanilyen bizonyos voltam a tény köztudottsága és a köztünk forgó, megcáfolatlan hírek révén. Mindannak igazságáért, amit előadok, fellebbezve (ha alkalom adódik) az érintettek lelkiismeretéhez, addig pedig a magaméhoz, és Ahhoz, aki nagyobb az én lelkiismeretemnél.

Disszenter szülők gyermekeként születve, atyám korán meghalván, míg én egy vidéki iskolában voltam, és csaknem készen az egyetemre, e párt figyelmét magamra vontam, és anyám folyamodása vagy költsége nélkül, az ő irányításukra Londonba küldtek, hogy beírjanak egyik magánakadémiájukra, s így az ő lelkészségükre. G. doktor, aki akkoriban a város közelében lakott, és az egyik legjelentősebb ilyen szeminárium gondját viselte, megígérte taníttatásomat, melynek reményében az Úr 1678. esztendejének március 8-án Londonba érkeztem. De megérkezésemkor azt találtam, hogy nemrég elhunyt. Emiatt valamivel tovább maradtam egy latin iskolában, ahonnan anyám az egyetemre küldött volna, ott csinos megélhetést szerezve számomra; de minthogy a fent említett párt nagyobb előnyöket kínált rokonaimnak, akik szintén, miként már jeleztem, ugyanabba az irányba hajlottak, ők egy bizonyos stepney-i V. úrnál helyeztek el, aki ott magánakadémiát tartott, ahol évi 30 font összeget biztosítottak számomra ösztöndíj formájában, melyet sok mással együtt egy bizonyos disszenter gyülekezetben gyűjtésekkel és előfizetésekkel teremtettek elő: ott körülbelül két esztendőnyi időt töltöttem, amely idő alatt tanítóm logikai és etikai kurzust olvasott fel nekem, de minthogy a szomszédos békebírák perbe fogták, feloszlatta házáat, és felhagyott e foglalkozással; nem sokkal ezelőtt évi még 10 fontot juttattak nekem, hogy ezt honnan szedték össze, nem tudom; de O. doktor rendelkezett vele, akinél kevéssel utóbb tiszteltem, e szívességért való köszönetemmel, és igen udvariasan fogadott, bátorítva tanulmányaim folytatásában, és azt tanácsolta, hogy fordítsak különös figyelmet a kritikai tudományra; ezenfelül kötelezett, hogy amikor az alkalom engedi, írassam be magamat valamelyik egyetemre, mely nélkül senki sem élvezhette ezt az ösztöndíjat, melyben, amint megértettem, rajtam kívül több más is részesült, szám szerint tízen (amennyire ekkora távolságból emlékezni tudok). Annak oka, hogy a doktor szívesen vette volna, ha beíratjuk magunkat a nyilvános egyetemekre, jöllehet

e magániskolákon neveltek bennünket, az volt, amint tőle és másoktól megtudtam, hogy azt várták, az idők ekkor hamarosan megváltoznak, és kedvezőbben tekintenek rájuk, amikor nem kételkedtek abban, hogy minden időnket beszámítják, és fokozatokat adományoznak az egyetemeken, mintha mindvégig ténylegesen ott laktunk volna. E célból utasítottak bennünket, hogy menjünk oda, és írassuk be magunkat valamelyik kollégiumban vagy hallban, mintha az ottmaradás szándékával tennénk, amit egy ideig megtehettünk, ha el tudtuk kerülni a matrikulát vagy az abban megkövetelt esküket, miként hallottam némelyekről, akik így tettek több esztendeig, jóllehet nevük nem jut eszembe, és ismertem egyet, aki ugyanezt kísérelte meg Oxfordban, miután én komolyan odamentem: de ezeket az eskütételeket, az aláírást és más megkövetelt dolgokat semmiképp sem volt szabad letennünk anélkül, hogy elveszítenék ösztöndíjunkt; és ennek megfelelően én elveszítettem az enyémet, miután a kollégiumban maradtam. És ugyanezt a felfogást, hogy minden időnket és fokozatainkat valamikor beszámítják az egyetemeken, később úgy találtam, valamennyi e mi kis akadémiákon végighúzódot, jóllehet a doktor a biztosabb munka híve volt, hogy annál könnyebben elérjük azt, amikor nevünket már beírva találják.

De hogy folytassam, amikor ez a tanító felhagyott, egy másikhoz, egy bizonyos newington-greeni M. úrhoz ajánlottak, aki korábban az oxfordi Wadham College fellow-ja volt. Úgy gondolom, mert nagy ismerőse volt W. püspöknek, egy elmés és egyetemesen művelt ember, ám legfőbb kiválósága a matematikában rejlett, és különösen annak mechanikai részében: ott közel két további esztendőt töltöttem korábbi ösztöndíjaimmal, és korom előrehaladtával most több megfigyelést kezdtem tenni a dolgokról, mint első tanítómnál, és minél jobban beláttam a körülöttem lévőkhöz, annál inkább megvallom, megvetettem azt, és kezdtem kételkedni abban, hogy a helyes úton járok-e. A leg-

figyelemreméltóbb mozzanatok közül, melyek emlékezetemben megmaradtak, ezek a következők:

Magát a tanítómat illetően azt az igazságot kell, és örökké meg is fogom tenni neki, hogy állítsam, valahányszor a fiatal emberek a kormányzatról beszéltek, és illojálisan vagy rosszindulatúan szóltak, sosem mulasztotta el korholni és inteni őket az ellenkezőjére, kifejezetten megmondva nekünk, emlékszem, nem is egyszer, hogy nem a mi dolgunk megítélni azokat, akiket Isten fölénk helyezett. Hogy a kis vétségeket nem szabad felnagyítani, sem szigorúan elítélni (kiváltképp azoknak, akiknek más dolgukra kell ügyelniük), minthogy sosem volt oly pontos vagy tökéletes kormányzat, melyben ne lett volna némi e foltocskákból: és továbbá, kiváltképp óvott bennünket a gúnyiratoktól vagy a feljebbvalók elleni botrányos rágalmaktól, mégpedig azok erkölcstelensége, valamint annak veszélye miatt, hogy szerzőik vagy terjesztőik legyünk. Ennyit, úgy hiszem, az igazság, hála és tisztesség kötelez tanúsítanom arról a (valóban hiszem) jó, jóllehet tévedett emberről, aki, úgy vélem, e tekintetben Anglia bármelyikénél jelentősebb volt tanítványai számát és tudományának műveltségét tekintve. De jóllehet ezt elismertem róla, és amennyire lehetséges, igazságos védelmében, mégis ez a jellemzés csak igen kevés másra terjedhet ki. Csaknem egy egész párt példája sokkal inkább győzött legtöbbszörünkön, mint az ő egyedüli intelme. Egy frakció szelleme túlságosan elevenen fejeződött ki beszédünkben és tetteinkben. Csaknem általánosan halálos ellenszenvet tápláltunk a püspöki rend iránt, és igen kevesen voltak, akik egyúttal magát a monarchiát is ne utálták volna, melyek bármelyikéről, tanítónk ellenkező tanácsa és parancsai dacára, semmi sem lehetett, úgy gondoltuk, túlságosan szatirikus vagy elítélő, amit mondani lehetett. A királygyilkos tanokat általában elfogadták és védelmezték: különösen egyszer, emlékszem (jóllehet tanítónk nem volt jelen), amikor az egész társaságban csak egyetlen személy ellenezte azt, és a többiek mind ellene voltak ugyanazért; I. Károly király

boldog emlékezetű KEGYETLEN MEGGYILKOLÁSÁRÓL annyit hallottam, hogy megvallom, fülem belecsegett. Mióta először olvastam a beszámolót erről, irtóztam tőle és undorodtam attól, nyíltan és gyakran kárhoztatva azt; és jóllehet akik tették, ritkán szálltam szembe velük: de gyilkosaik emlékét általában a párt a lehető legnagyobb gyöngédséggel kezelte. Az államegyház papságát, liturgiáját, fegyelmét a gyalázat és nevetségessé tétel legmagasabb fokán kezelték; egyszer többek között a társaságunkból néhányan éjfélkor kimentek egy kis dombra, nem messze Newington városától, egy szócsövet vivén magukkal, melyben, miután riadalmat keltettek és megrémítettek a várost, néhány botrányos történetet híreszteltek a hely akkori lelkészéről, a tisztelendő S. úrról. Magam nem voltam ott, de visszatértükkor a tettesek beszámoltak róla, és a többiek tetszéssel és elégedettséggel fogadták. Semmi sem volt megszokottabb, mint a nyilvános imádságok és az államegyházi liturgia kigúnyolása, és az azokban foglalt szavak és kifejezések, valamint a szolgálattevők személye az összes kitalálható rossz tréfa állandó tárgyává tétele; és akik e téren a legjobb tehetséggel bírtak, vagy a legkeserűbb, legbotrányosabb és legmodortalanabb gúnyolódásokra prózában vagy versben, azokat e párt fejei és testülete dédelgette, ölelte, bátorította és dicsérte: némely e gyalázatosságok közül, mint el kell ismernem, magamnak is túl nagy részem volt, ezért szívből kérem, és továbbra is kérem Isten és az egyház bocsánatát.

Itt történt, közönséges beszéd és levelezés útján, hogy megtudtam az ilyenfajta egyéb szemináriumok nevét és helyét Anglia több vidékén; ez, mint már említettem, valóban a legjelentősebb volt, melyhez csinos kert, tekepálya, halastó tartozott, s azon belül egy laboratórium, és néhány nem jelentéktelen ritkaság, légszivattyúkkal, hőmérőkkel és mindenféle matematikai műszerrel. Volt egy listánk mindazokról, akiket társaságunkba beírtak, néhány százra rúgott, de nem tudok pontos lenni a számban, megkülönböztetve mindegyikük tudományát és foglalkozását,

jog, teológia, orvostudomány, vagy mi egyéb: a többi közt emlékszem több előkelő személy nevére, C. M. lovagra, I. M. lovag rokonára, amint tájékoztattak, az ő rendeletére küldetve oda: Charles P. lovagra, akit később a Fish-street-hillen öltek meg, nem kevés lovag és baronet fiára, és (az előbbi helyen) egy lord fiára, akiket azért küldtek oda, hogy elkerüljék az egyetemek kicsapongásait, jöllehet némelyikük (kiváltképp W. W. lovag, H. W. és mások) eléggé figyelemreméltóvá tette magát, míg velünk volt. Mert tanítóinknak, nem lévén hatalmuk, csak csekély fegyelmet alkalmazhattak, ezenfelül amennyi rendünk volt, egyfajta demokratikus kormányzatunk volt magunk közt, bárkinek hatalmában állt törvényt javasolni, és minden törvényt szavazással hoztunk, amint a nagyobb szám döntött, és büntetéseket és pénzbírságokat szabtak ki ennek megfelelően, amint saját belátásunk szerint a legjobbnak tűnt; két házunk volt Newingtonban, létszámunk 40 vagy 50, valamivel több vagy kevesebb.

Ezenkívül két másik, ugyanilyen jellegű csemetekertünk volt Londonban vagy annak környékén; D. úr, akinek mintegy 20 vagy 30, ha nem több lehetett; Islingtonban élt, és később valahová a folyó túloldalára költözött.

R. úr, ő G. doktor utóda volt, aki tanítója volt, és tíz vagy húsz, nem vagyok benne biztos, melyik, évi 10 fontos ösztöndíjat hagyott ugyanannyi, lelkésznek szánt fiatal tudósnek, akik többségükben vagy mindannyian independensek voltak; az előbbi három presbiteriánus.

Ez az R. úr, amikor először ismertem meg ezt a népet, Hackneyben élt, ezután tanítványaival Londonba költözött, és Bowse házában lakott, akit West és mások felségárulási összeesküvésében kivégeztek, ahová tanítványai naponta jártak; és felolvasott nekik, valamint utóbb a város más részeiben is. Oxfordból való visszatértem óta hallom, hogy a Jewen Streeten élt, és most, vagy egészen mostanáig, a Moor-Fields-i Rope-makers Alley-ben.

5. fejezet

Volt egy másik Suffolokban, Newmarket közelében, akinek a nevét elfelejtettem, de úgy gondolom, vagy C. úr, vagy C. úr, akiket mindkettőt ismerem, ily módon voltak alkalmazva.

Egy bizonyos W. urat is hallottam ugyanezzel kapcsolatban említeni. B. doktor valahol Anglia nyugati részén, egy tudós ember, így ábrázolják őt közöttünk; írt valamit Isten létezéséről, úgy gondolom, ezért becsültük őt sokra: egy másik Salisbury közelében; és egy másik a somersetshire-i Taunton Deanben, akiknek mindkettőjük nevét elveszítettem, jöllehet az utóbbi tanítványai sokan voltak.

Egy bizonyos S. úr a dorsetshire-i Lyme-Regisben; most a Bednal-Green melletti Bishop's-Hallban, 1693. I. úr most Sheffield közelében, 1698. És hiszem, hogy több más is, ha emlékezni tudnék rájuk: de mindezek a helyeken fenntartott legtöbb fiút lelkésznek szánták; ezek mindenütt messze a nagyobb számot tették ki, és lényegében mindnyájuk (kivéve azokat a velünk lévő uraságokat) ösztöndíja megszűnván, amikor a diszszentereket szigorúan üldözték, úgyhogy nem gyűlhetek össze oly gyakori számban, mint szoktak, ahol azokat a gyűjtéseket szokták tartani, melyek fenntartották őket, kénytelenek voltak vagy haza, szüleikhez és barátaikhoz menni, mielőtt befejezték volna tanulmányaikat, vagy egészen éretlenül elküldték őket valamely úr házába, káplánnak vagy nevelőnek, D. úr iskolája azzal kérkedett, hogy két év alatt össze tudnak tukmálni egy lelkészt; vagy pedig valamilyen más foglalkozáshoz fogtak.

A miénk valóban Anglia egyik leghosszabb ideig fennállója volt, melynek okát ekképp gondolom: minthogy több birtokos urunk volt, akik jól fizettek; tanítónk, aki azt tervezte, amit Isten dicsőségének tartott, inkább, mint saját magánhaszna, csupán annyit ajánlott, hogy maga kárt ne valljon. És ezért, ha némelyekért keveset kapott is, nem törődött vele, csak épphogy mások fedezték azt, melynek révén volt és még most is új lelkészeket boc-

sátottak ki, és presbiterek által szenteltek fel, amely fajtából elég jelentős szám van Anglia minden részén.

A tolongásban csaknem elfelejtettem egy igen figyelemreméltó dolgot: ez az ő kibúvójuk az egyetemi esküre, amikor megfogadják, hogy nem fogadnak tanítványokat, nem tartanak előadásokat stb. Láttam egy kéziratot, mely közöttünk forgott ez eskü magyarázatára, melynek megszegéséért az e foglalkozásúakat gyakran vádolták. A fő dolog, amire emlékszem, hogy ragaszkodnak, azok a szavak, melyekben azt érvelik, hogy az eskü ereje rejlik; hogy nem szabad előadásokat tartaniuk stb. *Tanquam in Academia*, azaz, mondják, oly módon, ahogyan az egyetemen teszik, fokozatokat véve és adva azzal szemben, amint egyszer néhány évig megkísérelték Stamfordban; mely az esküben említettik, melyről azt érvelik, hogy útmutatás vagy kulcs annak értelméhez.

De jóllehet sokáig kitartottunk, a csapás végül oly hevesen érkezett, hogy tanítónk nem bírta állni: egyszer már korábban kiátkozták, és elfogatóparancsot adtak ki ellene, melynek alapján elfogták, de míg egy tisztviselő őrizetében volt, mielőtt ténylegesen börtönbe vetették volna, a tisztviselő, akinek házában feküdt, ott-tartózkodása alatt véletlenül meghalt, mire, minthogy senki sem volt, aki visszatartsa, ismét hazatért; a dolgot, mint az ilyenfajta embereknél szokásos, különös gondviselésnek tulajdonítva; most egy második elfogatóparancs veszélye fenyegette, melynek miatt R. úrnő közbenjárását vette igénybe, hogy némi haladékot szerezzen, és nővérét több ízben London House-ba küldte ugyanazon ügyben. L. urunk, amint mondották nekünk, minden ésszerű kedvezést megígért neki, ha elhagyja azt a helyet és foglalkozást, melyet nem tűrhetett benne, annyira az államegyház kárára és hátrányára, valamint a törvények és egyetemek meggyalázására; mire egy ideig egy barátjánál bujkált, távol tartva magát tőlünk, és az idősebb tanítványokra hagyva az ifjabbak oktatását.

Ekkor, ezen időszakban, eltávolítottván tanítóm, aki iránt oly nagy tisztelettel és hódolattal viseltetem, hogy alig mertem kételkedni abban, amit állított, kezdtem közelebbről vizsgálni, mint korábban tettem, azon különbségek alapját, melyekért láttam, hogy népünk annyit és oly súlyosan szenved, és hogy kel-
lőképp megelégszem-e azon elvek igazságával és jelentőségével, melyekben neveltek, hogy ugyanazt elviseljem, amit ők, ha történetesen az én osztályrészem lenne.

Amennyire tudtam, érdeklődtem érveik felől, melyekkel egy államegyháztól elszakadnak, melyek közül némelyik gyengének, mások rosszabbnak tűntek: egy közülük kiváltképp egyáltalán nem tetszett nekem, lévén oly rosszindulatú, melyet igen gyakran sürgettek: ti azt mondjátok, engedelmeskedj, mert parancsolva van; mi azt mondjuk, mert parancsolva van, nem fogunk engedelmeskedni, ami nekem furcsa fajta lelkiismeretnek tűnt: mert úgy találtam, minden nemzet egyházainak különböző szokásai voltak, melyek, jóllehet nem lényegesek az üdvösséghez, lényegesek a közösséghez; hogy nekik maguknak is voltak ilyen rendelkezéseik saját magán-egyházkormányzatukban; és nem láttam semmi okát, miért ne hagyhatna az egész nemzet annyi hatalmat, mint egy kisebb testület. Ekkor egy kissé tovább néztem az egyháztörténetbe, amennyire elérhető volt számomra, és meglepetésemre püspököket találtam minden korban és helyen az egész világon, jóllehet talán nem egészen ugyanúgy alkotva, mint a mieink, mégis láthatóan különbözve a presbiterektől, akár *gradu*, akár *ordine*, akkor nem tűnt oly nagy jelentőségűnek, minthogy mindkettőt tagadták; buzgón könyörögtem az isteni vezetésért egy oly súlyos jelentőségű ügyben, melytől egész életem oly sok része függött: újra és újra megvizsgáltam a dolgokat, amilyen higgadtan és szenvedélymentesen csak lehetett; és minél tovább néztem, annál inkább kitisztult a köd, és a dolgok másfajta fényben tűntek fel, mint ahogy egész életemben azelőtt láttam őket. És annyira nem befolyásolta e nép azidőbeli szenvedése elhatározásomat, hogy elhagyom őket, hogy meg-

vallom, ez volt az, ami a legjobban visszatartott bármi mástól: nem tudtam, hogyan jussak túl annak nemtelenségén, hogy szegényebb sorsukban elhagyom őket, amikor jobb sorsukban osztozó voltam; jóllehet végül észrevettem, hogy ez inkább becsületbeli sértődöttség, mintsem bármi szilárd ok, és nem elég súlyos ahhoz, hogy egy bizonyos kötelességgel szembeszálljon. Ezek, emlékszem, voltak gondolataim közül néhány a legfelül lévők akkortájt; és összességében kezdtem némi hajlandóságot érezni az egyetem felé, ha tudtam volna, hogyan jussak oda, vagy hogyan éljek ott, amikor odaérek: nem ismerve, tudtommal, egyetlen lelket sem az anglikán egyházból, legalábbis senkit semmiféle tekintéllyel vagy befolyással, akihez segítségért vagy tanácsért fordulhatnék.

Most állást ajánlottak nekem a disszenterek között (közel négy esztendeig lévén velük), vagy egy úr házában, vagy káplánként egy kelet-indiai hajón, de hajlandóságom inkább Oxford felé húzott, ahol, gondoltam, alkalmam lenne teljesebben tanulmányozni azokat a pontokat, melyekben most már csaknem megnyugodtam: néhány akadály azonban még mindig utamban állt az oda vezető úton, melyeket népünk általában sürgetett, hogy megakadályozzon bennünket az ilyen szándékoktól: hogy az egyetemek oly botránnyosan elzüllöttek, hogy nincs lélegzetvétel egy józan ember számára bennük, merő Szodomának és Gomorának ábrázolva azokat. A második, hogy az anglikán egyház annyira nem bátorította a disszentereket, hogy közösségéhez csatlakozzanak, hogy akik így tettek, azokra általában rosszalóan tekintettek, és egész életükben gyanakvással kezelték, és sosem szerették vagy bíztak meg bennük. A harmadik, hogy a nemzet oly egyhangúlag ellenük volt, hogy a püspököknek és a hierarchiának bizonyosan hamarosan eleste lesz, és még a patkányok és egerek is elég bölcsek ahhoz, hogy elhagyjanak egy összedőlő házat, ne pedig belefussanak.

Ez utóbbi okok közül, meg kell vallanom, oly sokáig voltam azon fajta emberek között, akik gyökerestül-ágastul végeznének

a püspökséggel, és csak ezzel térnének meg, hogy valóban kezdtem azt gondolni, hogy ők az egész Anglia; mely okokból, oly magasak és tomboltak még mindig a párt várakozásai, bármily alacsony volt is sorsuk, hogy teljes hit kerített hatalmába, jóllehet Istennek hála alaptalan, hogy amit mondtak, igaz; és hogy a püspökség nem fog sokáig fennállni; és ez, Istenre hivatkozhatom, valódi véleményem volt, még akkor is, amikor Oxfordba mentem, és egy ideig azután is, hogy ott voltam. De ennek dacára annyira távol állt attól, hogy elkedvetlenítsen a menéstől, hogy ezért inkább mentem; ez is azt szolgálta, hogy ellensúlyozza, ami nemtelennek tűnhet a disszenterék elhagyásában; ennek megfelelően elmentem, és úgy találtam, hála Istennek, hogy tévedtem, és tévedtek azok is, akik ebbe a tévedésbe vezettek: sajnálom, hogy hozzá kell tennem, nem kétkem, hogy még mindig így vannak, mert tulajdon tudomásom szerint néhányan ugyanazon személyek közül ugyanabban a balga képzelgésben maradnak, mint akkor voltak, várva annak romlását, amiről minden jó ember reméli és imádkozik, bárcsak oly szilárdan állna, míg a nap és a hold tart.

Második érvük az egyháznak az ellenségük táborát elhagyók iránti kedvezőtlenességéből oly valószínűtlennek tűnt, hogy bármi történt is azóta, eltökéltem, hogy akkor nem hiszem el, a bátorítás hiányát az ilyen esetekben vagy az érdem, vagy az ismeretség, vagy a türelem, vagy mindezek hiányának tulajdonítva; és minden nap jobban megerősít e tárgyban való felfogásom ésszerűségében.

Másik érvüket, a kicsapongást illetően, eltökéltem azt is, hogy egy szavát sem hiszem el, míg nem látom, és saját szememmel meg nem találom az igazságot, melyre most igen szerencsés alkalom kínálkozott: a tízfontos ösztöndíjak gondnokai (O. doktor maga már meghalt) felszólítottak, hogy ne késlekedjem tovább, hanem írassam be magamat az egyetemre a legnagyobb sietséggel, különben több fizetés nem történik. E célból lementem, ott töltöttem egy ideig, sok józan és vallásos embert

találtam ott, valamint néhány korhelyt is, akikben mi magunk sem szűkölködtünk: megvitattam több pontot, melyekben még némileg tétováztam, és megnyugvást nyertem bennük: de nem akarván túlságosan elhamarkodott lenni egy ilyen ügyben, visszatértem Londonba, hogy egy kissé tovább megfontoljam, és kevésel visszatértem után 20 fontot adtak nekem, egy valamely disszenter, akinek a nevét elfelejtettem, által hagyott tekintélyes összeg részét, melyet lelkészek közt kellett szétosztani; ő, úgy hiszem, independens volt; mert Gr. úr szerezte meg számomra, és M. úr fizette ki nekem; ezzel kiegyenlítettem, amennyi adósságot szereztem, amennyire tudtam, mindet kifizetve, és ekkor Oxfordba szánva el magamat, amilyen hamar csak lehet, ahová ennek megfelelően elmentem, Isten nevében, és ott beíratam magamat 1683 augusztusában, az E. College szervitoraként, ahová néhány hónappal később, miután előbb több levél kelt köztünk, követett egy fiatal úriember, egyik tanuló társam első tanítómánál, aki most fellow azon a kollégiumon, és papi rendben van: itt maradtam, jóllehet némi nehézségekkel találkoztam, melyek korábban ismeretlenek voltak előttem, míg eleget álltam helyt, és ekkor megszereztem baccalaureusi fokozatomat, és nem lévén képes ott megélni, utóbb Londonba jöttem, londoni püspök urunknak a főbizottság általi felfüggesztése idején, és diakónusi rendbe avatott engem R. püspök urunk a B.-i palotájában 1688. augusztus 7-én, és a következő február 24-én, a holborni Szent András-templomban, az anglikán egyház papjává szentelt L. püspök urunk; mely közösségben, amint immár kényelmesen és boldogan éltem az elmúlt hat esztendőben, úgy remélem, egész életemben abban folytatom, és Isten kegyelméből abban halok meg.

UTÓIRAT.

Mintegy tizenkét hónappal azután, hogy elhagytam Oxfordot, M. úr elhagyta Newingtont és Angliát is, Új-Angliába hajózva, ahol még él, vagy mostanáig úgy élt. Egy dolog nem érdemi,

hogy elfeledjük, hogy amikor a főtisztelendő L. püspök urat a főbizottság törvénytelen bírósága felfüggesztette, M. úr több barátja és tanítványa beszélni hallotta, némelyiket magam is, hogy ez Isten igazságos ítélete volt rajta, amiért korábban oly kegyetlen és barátságtalan volt ahhoz a jó emberhez.

A disszenterekkel való ismeretségem most már csaknem elkopott, nem tudok jó beszámolót adni arról, hol és mennyi iskolájuk van jelenleg. De ezt hallom, hogy G. úr, T. G. doktor fia, mintegy egy éve nyitott egyet közülük egy Hampsteaden vagy Highgate-en túli helyen, melynek nevére nem emlékszem, úgy gondolom, Harrow on the Hill.

Ami azt illeti, amit kíván azon könyvek felől, melyeket általában olvasni szoktunk, könnyen elhiheti, hogy csaknem 20 év távlatra sok dolgot kitöröl elménkből; de ami csekély morzsa megmaradt, szabadon megadom Önnek: többünknek megvolt a *Lucius Junius Brutus*; Milton *Apológiája* gyönyörűségünk volt legtöbbünknek; hajlamos vagyok azt hinni, hogy a szegény W. F. nagyon is annak olvasásával formálta latin stílusát, mert igen jó volt neki. Megvolt az *Eikonoklasztész* is; némely fiúknak megvolt Meursius *Elegantia*-ja, az *Aloisia Sigea*, a *Terentia* és az *Octavia*, és a legszemérmetlenebb, legundokabb könyvek, melyek valaha keresztény szemet sújtottak: ezekről, elhiheti, tanítóink nem tudtak, és nem is irányítottak bennünket az előbbiekhöz. A király könyvéről azóta elterjedt összes híresztelés akkor közönséges volt közöttünk, és Gauden püspök fiát idézték szerzőjükként; mindnyájan igen közelről becsültük az atyát, és nem ismertem senkit, aki olvasta volna őket a disszenterek között, Clarkson úron kívül, aki a legjótékonyabb és legszelídebb természetű independens volt, akivel valaha találkoztam, Ames *Medullája* és a *Bellarminus Enervatus*, az *Altare Damascenum* és hasonlók voltak azok, melyekkel sokat foglalkoztunk, és melyeket ajánlottak nekünk, Baxter vitairatos és áhítatos könyveivel együtt. Jóllehet hallottam, hogy ő az egyetemek felé hajlott, és nem nagyon

helyeselte a mi magánakadémiáinkat, és ezért hibáztatták is közöttünk. Charnockot nagy becsben tartották.

Vagyok, jó Uram,
az Ön leginkább lekötelezett barátja
és alázatos szolgája.

Hát, itt van, Samuel Wesley prózája, jóban-rosszban. Mi a helyzet a teológiájával?

6. FEJEZET

Samuel Wesley, 2. rész

A 3. fejezetben Samuel Wesley életét tárgyaltuk. Feleségével, Susannával ellentétben Samuel publikált szerző volt. Rendszeretlen módon volt termékeny. Ahelyett, hogy munkásságának teljes mértékét megpróbálnánk rendszerezni, ez a fejezet két szoros olvasatot kínál műveiből.

Munkásságának nagy részét élete korai szakaszában írta. Amint Arthur Torpy megjegyzi a Samuel Wesleyről írt disszertációjában, „írásainak legnagyobb részét negyvenöt éves kora előtt készítette, amikor sem John, sem Charles még nem született meg. A később megjelent írások csekélyek voltak a növekvő egyházközségi gondok, terménykiesései és otthoni tűzvészei miatt, a nagy család többletpénzügyi nyomásával együtt, ami visszatartotta őt attól, hogy annyit publikáljon, mint korábban életében. Emellett Samuel, John és Charles taníttatásának finanszírozására összpontosított, valamint *Dissertationes in Librum Jobi* című művén dolgozott.”¹

A *Dissertations on the Book of Job* (Értekezések Jób könyvéről), egy teljesen latin nyelvű mű, volt a legformálisabb teológiai munkája. Azt a hatalmas könyvet e fejezet végén tárgyaljuk.

---

1 Torpy, 7.

Pályája korai szakaszában azonban, 1703-ban, jól fogadott értekezést jelentetett meg az úrvacsoráról, melynek címe: „A kegyes úrvacsorázó helyesen felkészítve; avagy értekezés az áldott szentségről: melyben annak természete leíratik, a *gyakori úrvacsorázásra* való kötelezettségünk megerősítetik, és *útmutatás* adatik az arra való *kellő felkészülésre*, az alatta és utána való *viselkedésre*, és az abból való *épülésre*”.

A cím hosszú, de egyúttal afféle tézismondatként is funkcionál. Pontosan tudjuk, mibe vágunk bele Samuel Wesleyvel. Duns Scotust subtilis doctorként ismerték. Senki sem vádolná soha Samuel Wesley prózáját azzal, hogy subtilis.

A művet a színhely felvázolásával kezdi:

Amikor már annyi kiváló értekezés jelent meg e tárgyban, jól lehet csodálkozni, miért próbálkozik mindezek után oly silány toll oly súlyos témával; minthogy csaknem lehetetlen bármi újat mondani róla, és a legenyhébb kérdés, melyre számíthat egy ember, aki most foglalkozik vele, ugyanolyan természetű lenne, mint Jóbé barátaihoz: *Ki ne tudna ilyen dolgokat, mint ezek?* De aki eltökélte, hogy könyvet ír, ritkán szűkölködik mentségben annak megtételére, és kész lesz egyet meríteni, akár azoknak a számából, akik megelőzték őt, minthogy ez másokat éppúgy visszatartott volna, mint őt.²

Mindez egyetlen mondat – és rövidre is volt fogva. A következő oldalon kifejti útvonaltervét az értekezéshez:

Amire e kézikönyvben törekedtem, az az, hogy oly világos és módszeres legyen, amennyire csak tudtam, mind a szentség természetének, mind elrendelése alkalmának és céljainak leírásában, mind a vételével kapcsolatos viselkedésünkre vonatkozó útmutatásokban. Igyekeztem ésszerű és világos képet adni róla

---

2 Samuel Wesley, *The Pious Communicant Rightly Prepared* (London, 1700), Preface.

6. fejezet

minden felfogásban, melyben tudós és kegyes emberek ábrázolták: hogy nyomatékosan szorgalmazzam a gyakori úrvacsorázás nélkülözhetetlen, jóllehet sokat elhanyagolt kötelességét, melyről meg vagyok győződve, hogy nagyban hozzájárulna az erkölcsök általános megreformálásához, és a köztünk lévő keresztény kegyesség hanyatlásának helyreállításához.³

Láthatjuk Samuel teológiája és feleségéé, Susannáé közötti egyik világos különbséget. Susanna megértette a kételyt és a hitre szóló okok szükségét. Gyermekeihez írt apologetikus leveleiben mélyebben elmélyed annak mélységében és természetében, ki is Isten. Samuel a kereszténység igazságát és egy keresztény társadalom fontosságát feltételezi. A Johnhoz írt levelekben nem Istent igyekszik igazolni, hanem az anglikán egyházat. Egy ilyen levélben Samuel ezt írja: „Ha bármi aggályod van a kinyilatkoztatás bármely része, vagy az anglikán egyház rendszere felől, melyet úgy gondolom, hogy pontosan megegyezik velem, úgy gondolom, meg tudok felelni rájuk.”⁴

Az államvallás e világában, melyet valójában nem lehet megkérdőjelezni, az emberek viselkedése központi fontosságú, és az úrvacsora segítheti a viselkedést, így jó cselekedet.

Egy másik szembeötlően hiányzó szempont Samuel Wesley úrvacsoráról szóló értekezéséből a kegyelem. A bevezetőben ezt írja:

Minden keresztény kötelesség célja az, hogy még jobba és szentebbé tegyen bennünket: tökéletességünk csúcsa Isten utánzásában áll: hacsak nem ismerjük Istent, nem lehetünk

---

3 Samuel Wesley, *The Pious Communicant Rightly Prepared* (London, 1700), 3–4.

4 Letter of Samuel Wesley to John Wesley, in *The Works of John Wesley*, Bicentennial ed. (Nashville: Abingdon Press, 1980–), 25:181. A továbbiakban így hivatkozva: WW.

hozzá hasonlók; és természetének és akaratának legvilágosabb kinyilatkoztatása az, melyet Fia hagyott reánk az ő szent evangéliumában: az Úr testének és vérének áldott szentsége ezen evangélium kivonata, és ezen evangélium eleven ábrázolása.⁵

A szentség természetét illetően Samuel Wesley az *emlékezet* nyelvezetét használja, melyet a reformáció során Huldrych Zwingli tett ismertté. Vannak előnyei, de azok ábrázolások. Ezt írja: „Megváltónk vérenek kiontása csak szentségileg ténylegesen és tulajdonképpen ontatik ki, ahogyan a kereszten történt, melyen egyszer feláldoztatott, hogy elvegye a bűnt.”⁶ Láthatjuk, hogy Samuel engesztelési teológiája kibontakozik ebben a nyelvezetben. Az áldozat Jézusé volt, egyszer s mindenkorra. A szentség egy jel, mely arra a cselekedetre mutat, de önmagában nem új áldozat. Úgy nevezi, hogy „nem pusztá emlékezet... eleven vázlata és képe annak, amit [Jézus] elszenvedett.”⁷ De ahogy Zwingli kritikussai rámutattak, egy emlék csak ennyiben emlék.

Samuel Wesley ezután kiemeli az eucharisztia és a zsidó páska közötti kapcsolatot. Kapcsolatai nem erősek, de a legjobb szándékkal teszi őket, kora tudományosságának mértékéig.

A római katolikus teológiával szembeni elfogultsága is itt található, amint az korában a megszokásosabb volt. Ezt írja: „Kenyér és bor még mindig a konszekráció után; nem közönséges, hanem szent és szentségi. Használatukban változnak meg, de nem szubsztanciájukban.”⁸ De még itt is feltevés van arról, mit jelent a *szent*; nincs leírás. Wesley az úrvacsorát inkább negatívan, mint pozitívan határozza meg. Nem tudja rászánni magát, hogy bevonja a Kálvin János által befolyásolt református

---

5 Wesley, *Pious Communicant*, 1.

6 Wesley, *Pious Communicant*, 4.

7 Wesley, *Pious Communicant*, 8.

8 Wesley, *Pious Communicant*, 18–19.

teológia munkáját, mely azoknak a disszenter egyházaknak a szolgálatát formálta, melyekből származott, így egy magasegyházi zwinglianizmussal marad. Ezt írja: „A jelképek, maga a kenyér és bor, képi, tipikus és szentségi értelemben Megváltónk teste és vére. Többek, mint pusztá vagy közönséges kép; valóban és ténylegesen... ábrázolják és tárják elénk Krisztus halálát.”⁹

Azt mondja, hogy van „Megváltónk testének és vérének valóságos lelki jelenléte minden hívő vevő számára. Krisztus, ami istenségét illeti, mindenütt jelen van, és hatékonyabban és kegyelmesebben van jelen saját szerzetéseinél, és valóra váltja ígérését, hogy egyházával lesz a világ végezetéig.”¹⁰ Krisztus szerzi az egyházat, és az egyházban valósul meg az úrvacsora hatása, de csak azok számára, akik méltók.

Az értekezés későbbi részében Samuel Wesley foglalkozik azzal a gondolattal, hogy maga Júdás is részesült az Úr asztalánál, de aztán a hitet abban határozza meg, amit „a legtágabb értelemnek” nevez, jóllehet olyan módon, mely meglehetősen szűknek olvasható: a hit „gyakorlati helyeslése az evangélium teljes rendszerének, és következésképp kinyilatkoztatásai, fenyegetései és ígéretei kész és szilárd hite, mely őszinte elhatározásokkal és törekvésekkel jár parancsainak megtartására. Jóllehet a hit sajátosabb tárgyának e szentségben Megváltónk érdemeinek kell lennie, és annak a bocsánatnak, melyet saját vérével szerzett meg számunkra.”¹¹

A mű továbbra is kötelezettségeinkre, önvizsgálatainkra, és arra összpontosít, ami az úrvacsora előtt és után történik, de már ebben a műben látjuk azt az intézményesült és erőltetett államvallást, melyből John Wesley és a metodizmus kiemelkedett.

---

9 Wesley, *Pious Communicant*, 22.

10 Wesley, *Pious Communicant*, 23.

11 Wesley, *Pious Communicant*, 41.

A hit kötelesség. A társadalom jó, és az embereknek meg kell változniuk, hogy jobban éljenek a társadalomban.

Wesley prédikációinak kiadásában Albert Outler nem idézi közvetlenül ezt az értekezést. Néhány évvel azután, hogy Samuelé megjelent, kijött Robert Nelson *Companion for the Festivals and Fasts of the Church of England* (Útitárs az anglikán egyház ünnepeihez és böjtjeihez) című műve, és sok ezer példányban kelt el. 1707-ben Nelson kiadta az egyik fejezet átdolgozását *The Great Duty of Frequenting the Christian Sacrifice* (A keresztény áldozat gyakori látogatásának nagy kötelessége) címmel.¹² Outler megjegyzi a nagy hasonlóságokat John Wesley „The Duty of Constant Communion” (Az állandó úrvacsorázás kötelessége) című prédikációja és Nelson műve között. Outler egyetlen említése Samuel Wesleyről egy lábjegyzetre vonatkozik a nyelvezetről.¹³ Wesley nem idézi atyját. John Wesley prédikációjának zárása mintha még közvetlenül atyja ellen szólna: „Kiváltképp megmutattatott, először, hogy a méltatlanság nem mentség, mert jóllehet egy értelemben mindnyájan méltatlanok vagyunk.”¹⁴

Amint korábban említettük, Samuel Wesley termelési mennyisége lelassult, ahogy öregedett. A nagy mű idejének és életének jelentős részét felemésztette. A *Dissertationes in Librum Jobi* 1736-ban jelent meg Londonban, halála után. Előfizetési módszerrel fizették ki, és a könyv tartalmazza azoknak az előfizetőknek a listáját, akik a kiadást fizették, beleértve a canterburyi érseket, számos lordot és ladyt, valamint John és Charles Wesleyt.

Kevés másodlagos forrás foglalkozott akkoriban vagy azután a *Jób*-könyvvel. Ami a metodista történeteket és Wesley-tanulmányokat illeti, inkább egy albatroszként vagy fehér

---

12 WW 3:427.

13 Albert C. Outler, ed., note in WW 3:431.

14 John Wesley, “The Duty of Constant Communion,” in WW 3:439.

bálnaként funkcionál, melyet Samuel egész életében hajszolt, mintsem tartalmas műként. Henry Rack John Wesleyről írt nagy életrajza nem említi. Martin Schmidt Johnról írt, eredetileg német nyelvű életrajza összefoglalót kínál az érvelésről¹⁵, és az egyetlen másodlagos beszámoló, melyet találtam, mely valóban foglalkozik a művel.

A 2026-ban első ízben angol fordításban megjelent Samuel Wesley *magnum opusa* végre elérhető az angol nyelvű világ számára. Ha Samuel Wesley valóban elhanyagolta Susannát ezen albatrosz létrehozása kedvéért, ahogyan hallottam állítani, legalább értsük meg, milyen fajta albatroszról van szó.

Bármiféle előszó vagy bevezetés előtt Samuel Wesley felvázolja az ötvenhárom egyedi értekezést vagy vizsgálatot, melyet el fog végezni. Érzékeltetik annak terjedelmét, amit megpróbál megvalósítani:

1. Hogy ez a történet igaz-e, vagy csupán költői és parabolikus
2. A könyv szerzője
3. Jób drámájáról
4. Kitérő a pásztori énekekről és az isteni szeretetről a Szentírásban
5. A Jóbban lévő képekről
6. Párhuzamok Homérosszal
7. Jób nevéről vagy neveiről
8. Joktán utódairól
9. Kánaán utódairól

---

15 Martin Schmidt, *John Wesley: A Theological Biography*, trans. Norman P. Goldhawk. (New York: Abingdon Press, 1962), 45-46.

10. A föníciaiak vagy a kánaániták utódairól
11. A Kedorlaomer által leigázott népekről, és néhány másról a Szentírásban említettek közül
12. Ábrahám és Hágár fiairól
13. A Pentapolisz hármasság állapotáról
14. Utalások Jób könyvében ősi dolgokra és történetekre Izrael Kánaán földjére való belépése előtt
15. Edom története
16. A Vörös-tenger vagy Arab-öböl periplusza
17. Az Erythraei-tenger periplusza
18. Arab sziklák
19. Az arab sivatagokról
20. Arabia Felixről
21. Kitérő a keresztények mágusairól
22. Khámról, Kúsról és leszármazottairól
23. A hármasság Idúmeáról
24. Az ég sarkvasairól és Bené-Kedemről
25. Jób gyermekeiről
26. Jób feleségéről
27. Jób barátairól
28. Jób ellenségeiről
29. Jób országáról
30. Jób idejéről
31. Jób ismerete a hadi mesterségekben

6. fejezet

32. Jób jogtudománya
33. Fémek
34. Drágakövek
35. Egyéb Jób-tragédiák, melyek nincsenek átnézve a könyv prologusában
36. Csillagképek és meteorok
37. Föníciáról
38. A Behemótról és a Leviatánról
39. A gonosz eredetéről
40. A bálványimádásról
41. A szabeizmusról
42. A zoroasztrizmusról
43. Állatok költői leírásai
44. Ofiolatria
45. A Seolról
46. A régiek mágiájáról
47. Bálámról
48. Sorrendben a Szentírásokról, perzsákról, egyiptomiakról, görögökről, rómaiakról és szászokról
49. A régiek írásmódjáról
50. A börtönről és a feltámadásról
51. A Szentírások újabb értelmezési módjáról
52. Jób és Elihu hitéről
53. Néhány szöveg a Septuagintából nagy óvatossággal és hozzázáteleikkel áttéve Jób könyvének végére

Amikor azt mondom, hogy latinul íródott, ez nem túlzás. Íme az első mondat: „*Cum diu in libro Jobi versatus fuerim, eumque saepius*” – és itt meg kell állni, mert Samuel Wesley latinul is bőbeszédű. Hangneme latinul azonban könnyedebb, mint angolul. Wesley ezt írja:

Minthogy régóta foglalatostokdtam Jób könyvével, és sokszor olvastam végig napi olvasásom során – először a köznyelven, majd a Hetvenek görögjében, mindkettőt amennyire tudtam, az eredetivel összevetve – mindig valami friss és figyelemreméltó tűnt fel előttem, mely minden egyes egymást követő olvasásból kiragyogott: és ezért végül elkezdtem bizonyos, megfigyelésre érdemesebb dolgokat közös jegyzetfüzeteimbe feljegyezni; és megszerezvén a poliglottot, kibővítettem gyűjteményeimet, és a Biblia egy kötetébe írtam őket, melybe felváltva tiszta papírlapokat illesztettek.¹⁶

Ezután beszél a többi nyelvről, melyet ismer, és a forrásokról és segédeszközökről, melyeket átvizsgált: a vatikáni Septuaginta, az alexandriai Septuaginta, Szent Ambrus, egy káldeai parafrázis, egy szír és arab változat, és aztán további latin kommentátorok. Maga a mű görög, héber és e többi nyelvet tartalmaz olyan betűtípusokban, melyeket bizonyára költséges volt beszerezni és használni.

Folytatja érvelése nagy részének útvonaltervezésével, majd a bevezetőt azzal zárja, hogy feladatát egy mezei munkáshoz hasonlítja, aki búzát vagy szőlőt arat, és azután érkezik a mezőre, hogy mások már dolgoztak. Vagyis a megmaradt szőlőt vagy magot szedegeti, de ahelyett, hogy csupán hulladék lenne, azt mondja, hogy úgy jött ki, mint egy folyó.

Ami elvezet bennünket az ötvenhárom értekezés közül az elsőhöz, melyek összegzik a Jób könyvéről szóló tudományos ismeretek

---

16 Samuel Wesley, *Dissertations on the Book of Job*, 5 vols. (Austin: Wroot Press, 2026), 1:1.

egészét a tizennyolcadik század elején. Samuel mindent kifejt, de közönsége kifejezetten a tudós, és nem egyházközségének bármely tagja. A 39. számúban Samuel megfogalmazza a gonosz eredetéről való felfogását. A gonosz Samuel számára Isten pedagógiai eszköze. Egy mód arra, hogy megértsük Isten tulajdonságait. Ezt írja:

Ezeket felajánlottuk, amennyire értelmünk közepszerűsége képes volt kezelni, jó Istenünk gondviselésének és annak megengedésének igazolására, hogy a gonosz bevezetessen a világba – ahonnan az ő bölcsessége, igazságossága, méltányossága, a jókra való gondja, türelme és végül igazságossága a szándékosan és makacsul gonoszokkal szemben sokkal világosabban megismertté vált, mint ha a bűn sosem lépett volna be a világba

17

A Jóbnak okozott gonosz nem szennyezi be Istent, hanem Isten irányítása alatt áll. Láthatjuk Samuel ugyanazon vágyát az erkölcsök megreformálására a gonoszról szóló tanításában is. A bűn lehetővé teszi, hogy becsületes, tisztességes életet éljünk. Mégis, a kegyelem messze van a szemtől, és saját akaraterőnkre vagyunk hagyva, hogy megreformáljuk magunkat.

Az utolsó előtti értekezés, Jób és Elihu hitéről, kiterjedt kísérletet tartalmaz annak állítására, hogy Jób és Elihu az Apostoli hitvallást vallják Jób könyvében belül, azáltal, hogy szétszedi különböző verseiket annak megmutatására, hogyan illeszkednek a hitvallás latin vagy görög szövegéhez. Például az első tagmondatnál, *Credo in Deum*, azaz „Hiszek Istenben”, Samuel azt írja, nem tudja, vajon az Atya hangja, per se Istené, előfordul-e bárhol e könyvben, de egy névmás hozzáadásával megvan Elihu apostrophéjában vagy imájában Jób 34:36-ban, „Ó, Atyám”¹⁸, melyről megjegyzi,

---

17 Wesley, *Dissertations*, 4:430.

18 Wesley, *Dissertations*, 5:361.

hogy ott van annak a margóján, amit ma KJV-nek nevezünk, de benne van a Vulgatában, valamint a Tyndale-fordításban is. Kevés fordítás tartalmazza ma ezt a kifejezést, és nem található meg a tudományos Septuaginta vagy héber kéziratokban sem, mégis egy margószéli jegyzet elegendő Samuel Wesleynek állítása megtételéhez.

Jób és Elihu hite nem tartalmaz kegyelmet, hanem kísérlet a hit kora újkori és intézményi felfogásainak anakronisztikus rávetítésére az ősi világra. Jób az erkölcsi feddhetetlenség modellje lehet, mert Jób jó anglikán volt.

E hatszáz oldalas könyv utolsó 185 oldala kimerítő szövegtani függelék tartalmaz Jób könyve minden versének különböző változattörténetéről. E tekintetben kézikönyvként funkcionál.

Röviden, Samuel Wesley célja az volt, hogy kimondja az utolsó szót a Jób könyvről szóló minden tudományos ismeretről. John és Charles Wesley előfizettek a műre, így valószínűleg ismerték. A *Jób*-könyv tényleges hatása a metodista teológiára közvetetebb volt. Modellt kínált arra a fajta teológiára, amit a Wesley fivérek nem fognak művelni, és ebben épülésünkre szolgálhat számunkra.

Samuel időzítése szerencsétlen volt. Száz évvel később vezető alakja lehetett volna a bibliaértelmezésről szóló történeti-kritikai gondolkodás fejlődésének. Így azonban haláláig egy zsémbes rektor maradt Anglia északi részén, egy Epworth nevű városban.

De milyen volt Epworth, és hogyan formálta a város a jövőbeli metodista mozgalmat?

7. FEJEZET

Epworth

Ha rákeresel Epworthre az interneten, eltart egy ideig, míg Angliához érsz. Az első találat az *Epworth Children and Family Services* a Missouri államba vezet, aztán az *Epworth Sleepiness Scale* (Epworth Aluszékonysági Skála), melyet Dr. Murray Johns fejlesztett ki az ausztráliai Melbourne-ben lévő Epworth Kórházban. Az Epworth Kórház 1920-ban épült az ausztráliai metodisták révén. Sok Epworth nevű metodista templom is van, sok vasárnapi iskolai osztály és missziós programok, melyeket erről az angliai, lincolnshire-i kisvárosról neveztek el. Már tárgyaltuk Samuel és Susanna Wesley Epworthben töltött idejét, és azt a tényt, hogy John Wesley ott született 1703-ban. Amit nem tárgyaltunk, az maga a hely. John és Charles Wesley nem emelkedett ki az óceánból, mint Vénusz egy diadalszekéren; egyedülálló helyen és időben születtek, mely formálta őket. A fizikai földrajz, ahol élünk, formál bennünket, és Epworth egyedülálló hely volt a születésre. Épp mielőtt Samuel Wesley odaköltöztette családját, radikális változás történt az Epworth körüli földrajzban. De előbb az Axholme-szigetről kell beszélnünk.

Az Axholme-sziget nem sziget. A név azt írja le, hogy egy észak-lincolnshire-i régiót régen többnyire víz borított. Olyan falvak, mint Epworth, magaslatra épültek. A mocsarak miatt a terület

szigetek sorozatának tűnt. Egész történelme során rendkívül el volt szigetelve az ország többi részétől.

Az 1620-as években I. Károly király felfogadta Cornelius Vermuydent, hogy lecsapolja az Axholme-szigetet, minthogy a királynak számos birtoka volt a területen, és úgy gondolta, hogy a lecsapolás növelné azok értékét. Amint Joy Lloyd írja: „1626 májusában megállapodás íratott alá Cornelius Vermuyden és I. Károly, mint Epworth, Misterton, Hatfield Chase és tizenhárom szomszédos manor ura között, hogy lecsapoljanak megközelítőleg 70 000 acre láposat.”¹

Sok nézeteltérés volt a területen, mert a lecsapolással a közös földek elvesztése járna. Ez zavargásokhoz vezetett, és a király végül csökkentette acre-számát, de 1636-ban megállapodás született, mely ismét csökkentette a közös földeket, és 7400 acre-t adott Vermuydennek és számos telepesnek, akik közül sokan üldözés elől menekülő francia hugenották voltak. A terület lecsapolása 1628-ban fejeződött be, de a vita 1691-ig folytatódott arról, hogy a föld mely része a királyé, a fejlesztőké és a köznépé. A mocsarakon élő embereket Fennek vagy Fenneknek nevezték, és lázadó vonásuk még azután is fennmaradt, hogy a lecsapolás körüli vita véget ért.

Epworth manorja, a városnál nagyobb terület, az Axholme-sziget déli háromnegyedét fedte le. A *manor* szó technikai értelemben használatos:

A manorok eredete némi homályba burkolózik. A név vagy a francia *manoir*ból, vagy a latin *mane*óból ered, mint a föld tulajdonosának szokásos lakhelye... minden manor a királyság egészének hasonmása volt a hűbéri időkben. Az úr úgy osztotta fel manorját, ahogy az állam felosztotta a királyságot, két részre; az egyik részt megtartotta saját fenntartására... a másik részt

---

1 Joy Lloyd, “The Communities of the Manor of Epworth in the Seventeenth Century” (Ph.D. thesis, 1998), 12.

7. fejezet

eltagolták függő emberei közt, akik szolgálataikkal viszonzták neki.²

A közös földek a manor-rendszer részei voltak, és minden manor egyedi módon osztotta szét a közlegelő-részét. A lecsapolás körüli vitának ahhoz volt köze, mennyi föld maradt azoknak, akik már gazdálkodtak a területen. A tizenötödik században megállapodás született a manor ura és a köznép közt, mely még mindig érvényben volt, és a helyi vezetők arra használták, hogy harcoljanak az újonnan lecsapolt és töltésekkel ellátott terület nagyobb részének megtartásáért. A lecsapolás után a népesség nőtt.

1603-ban 770 ember élt Epworth egyházközségében (vagyis a várost körülvevő területen). A népesség 1642-ben mintegy 1000-re nőtt, majd 1686-ig nagyjából ugyanakkora maradt.³

A gyermekhalandóság magas volt számos évben, de nem magasabb, mint az ország más részein. A vérhas és más betegségek sok gyermeket megöltek a tizenhetedik század utolsó részében, és sok családot (mint a Wesleyket) arra befolyásoltak, hogy több gyermekük legyen. Amint Hannah Newton rámutat, 1580 és 1720 között „a fiatalok csaknem egyharmada meghalt 15 éves kora előtt”.⁴

A várost körülvevő területnek jó, vályogos talaja volt. Amint Stonehouse tiszteletes írja a terület történetéről szóló munkájában: „Epworth mezejének egyike kellett, hogy legyen azoknak a helyeknek, melyeket a talaj első művelői mezőgazdasági célokra választottak, »egy szép gazdag barna vályog, melynél nincs termékenyebb Angliában.«”⁵

---

2 Rev. W. B. Stonehouse, *The History and Topography of the Isle of Axholme* (London, 1839), 119–120.

3 Lloyd, 28.

4 Hannah Newton, “The Dying Child in Seventeenth-Century England,” *Pediatrics* 136, no. 2 (2015): 218–220.

5 Stonehouse, 118.

Maldwyn Edwards azt is elbeszéli, hogy „amikor Dr. Adam Clarke 1821-ben meglátogatta Epworthöt, azt mondta, hogy még abban az időpontban sem volt út Epworthból kilépve »több mint negyven mérföldön át, hanem kukorica-, búza-, rozs-, krumpli-, árpa- és répaföldek, melyeket gyakran szétzúztak a kocsikerekek«”.⁶

Abraham de la Pryme naplója sok kontextust ad a területről John Wesley születésének idején. Pryme ezt írja:

Tegnap az Axholme-szigetre mentem valami ügyben. A lecsapolás előtt rendkívül nyers hely volt, az emberek alig voltak jobbak a pogányoknál, de mióta utak váltak hozzájuk járhatóvá szárazföldön, a környező vidékkel való érintkezésük és bizalmasságuk hatalmasan civilizálta őket, és kereszténynek mutatja őket. Semmi figyelemreméltó nincs a beltoni templomban vagy körülötte, amit észrevehettem volna. Egészen kiváló templom van Epworthben... A templom szentélye korábban a legfenségesebb építmény volt, csaknem akkora, mint az egész templom, és teljesen boltozott és kettős tetejű, de romlásnak indulván, lebontatták, és egy kisebbet építettek annak romjaiból, ami mintegy huszonöt éve volt. A templom keleti végén, és annak déli részével szemben állt a karthauzi szerzetesek híres és pompás kolostora, melyet a reformációkor mind elűztek, és a kolostort a puszta földig lerombolták, a keresztény vallás nagy szégyenére és botrányára... Lelkésze a híres Mr. Wesley, aki kibocsátotta a *Krisztus élete* című ünnepektől költeményt.⁷

Magát a várost leírva Stonehouse tiszteletes ezt írja: „Epworth városa kellemesen fekszik egy domb oldalán... Három utca vezet egy kis, de takaros és tiszta kinézetű piactérre; és az, amely nyugat felől jön, hosszában jóval több, mint egy mérföld, itt-ott egy-egy jó házzal, mely külön áll, kerttel és kis bekerített résszel közöttük. [A városnak hetipiaca van,] melyet csütörtökön tartanak;

---

6 Edwards, 14.

7 Pryme, 173.

7. fejezet

a vásárok szeptember 29-e utáni első csütörtökön és május 1-je utáni első csütörtökön.”⁸

A föld termékeny volt, de az emberek nem szelídek. Hozzászóltak ahhoz, hogy a lecsapolás után kiálljanak magukért a koronával szemben, és így amikor a Wesleyk először a városba költöztek, nem változtatták meg hirtelen szokásaikat, hogy igazodjanak új lelkészüik szigorú erkölcsiségéhez.

John Wesley később elbeszélte Henry Moore-nak, hogy:

Egy alkalommal atyja egy gazdát talált, amint a kalászokat vágja le tizedkévéiből, és zsákba teszi őket. A rektor visszamasírozta a gazdát az epworthi piacra, és a zsák tartalmát az elképedt emberek elé borítva elmondta nekik a gazda apró tolvajlását. Aztán a zavarba hozott embert szomszédai ítéletére hagyta, és a legteljesebb hidegvérrel visszament a paplakba!⁹

Edwards folytatja:

Jellegzetesen bátor volt, de bölcs volt-e? Ezek az emberek heves elenségeket szereztek. Az előző században a Fenmenek arról voltak ismertek, hogy elégették ellenfeleik terményét és megölték jószágait. 1697-ben egy igen gyűlölt földbirtokosnak, Nathaniel Readingnek felgyújtották a házát, és voltak jelek arra, hogy elenségei azt szándékozták, hogy ő és családja a házzal együtt pusztuljon. Samuel Wesley már 1702-ben elszenvedte paplakja kétharmadának tűz általi elvesztését. Aztán 1704-ben ismét tűz pusztította el minden lenét.¹⁰

Az epworthi tűzvész történetét már megosztottuk, de fontos felismerni, hogy nem elszigetelt esemény volt.

---

8 Stonehouse, 174.

9 Edwards, *Family Circle*, 14.

10 Edwards, *Family Circle*, 14.

A történelem egyik kuriózuma, hogy egy másik fiú, aki a tizen-nyolcadik század elején Epworthben született, szintén megváltoztatta a világot. Benjamin Huntsman, az európai tégelyacél megalkotója, 1704-ben született egy kvéker családban Epworthben. Órásmester volt, aki új acélgártási módszert fejlesztett ki, mely Sheffeldet Anglia acélközpontjává tette, és segített beindítani az ipari forradalmat. Mivel Huntsman családja kvéker volt, igen valószínűtlen, hogy John és Benjamin gyermekként együtt töltöttek volna időt, leszámítva az alkalmi hancúrozást a réteken vásárnapokon.¹¹

Mielőtt közelebbről megnéznénk John és Charles Wesley gyermekkorát, egy utolsó történet Epworthról, nem sokkal azután, hogy a fiatal John bentlakásos iskolába ment a Charterhouse-ba, és amíg Charles a Westminster Schoolban volt.

Egy kísértettörténet ez. Élete vége felé John Wesley beszámolót adott ki az eseményekről atyja, anyja és hét nővére tanúsága alapján, akik jelen voltak a kísértés idején, 1716. december 1-jétől 1717 februárjáig.

Íme Samuel Wesley beszámolójának kezdete:

December 1-jétől gyermekeim és cselédeim sok furcsa zajt, nyögést, kopogást stb. hallottak házam minden szintjén és a legtöbb szobájában, de én magam semmit sem hallottam belőle – egy ideig nem mondták el nekem, mert a közönséges vélekedés szerint, ha bármi rosszat jelentene számomra, azt nem hallhatnám. Amikor fokozódott, és a család nem tudta könnyen elritkolni, elmondták nekem.

Lányaim, Susannah és Ann, lent voltak az ebédlőben, és először az ajtóknál hallották, majd a fejük felett, és a rákövetkező éjjel kopogást a lábuk alatt, jóllehet senki sem volt a szobákban vagy alattuk. Hasonlót hallottak ők és cselédeim mindkét konyhában,

---

¹¹ Hulme, 37.

7. fejezet

az ajtónál a válaszfalnál, és felettük. A cselédlány nyögéseket hallott, mint egy haldokló emberé.

Lányom, Emilia, lejövén a lépcsőn, hogy felhúzza az órát és bezárja az ajtókat este tíz órakor, mint szokás, hallott a lépcső alatt egy hangot néhány palack közt, mintha mind darabokra törtek volna; de amikor odanézett, minden ép volt.

Valami, mint egy ember léptei, hallatszott fel és le menni a lépcsőn az éjszaka minden órájában, és hatalmas dübörgések lent és a padlásszobákban. Az emberem, aki a padláson feküdt, hallott valakit csoszogva átjönni a padláson a szobájába, mellette zörögve, mintha a cipőjéhez ütődne, jóllehet egy sem volt ott neki; máskor fel és le sétálva a lépcsőn, amikor az egész ház ágyban volt, és kotyogva, mint egy pulykakakas. Zajok hallatszottak a gyerekszobában és az összes többi szobában; kopogás először az ágy lábánál és mögötte; és egy hang, mint a tánc egy gyékényes szobában, a gyerekszoba mellett, amikor az ajtó zárva volt, és senki sem volt benne.¹²

Még Samuel is kezdte hinni, hogy valami furcsa dolog van készülőben. Kapcsolatot teremtett a hannoveri György királyért való imádságokkal, akire ő esküt tett, Susanna pedig nem. John Wesley említi a Samuel és Susanna között a királyért való imádságok miatt kialakult szakadást a paplaki kísértetről szóló saját beszámolójában. A lányok Old Jeffreynek nevezték el a kísértetet, és a történészek gyakran kapcsolatot teremtettek a kísértettörténet és a jakobiták között. Az 1715-ös jakobita felkelés, amikor II. Jakab fia, James Francis, partra szállt Skóciában, heves volt, de gyorsan leverték. Anna királynő 1714-ben meghalt, és a hannoveri Györgyöt épp megkoronázták, így James Francis úgy gondolta, eljött az ő ideje. Anglia azonban nem így gondolta. A jakobiták csatát csata után veszítettek el, James Francis megbetegedett a skót télen, és fő pénzügyi támogatója, XIV. Lajos király meghalt, ötéves dédunokáját, XV.

---

¹² Wright, *Epworth Phenomena*, 29–30.

Lajost hagyva királyként. A jakobiták afféle kísértettörténetként funkcionáltak Anglia számára, inkább fantomfenyegetés, mint valódi, de a fantomok még mindig hatalmat tartanak.¹³

A lényeg nem a mese hitelessége, hanem a hely kontextusa. Epworth nem London, Newcastle, Bristol vagy akár South Ormsby volt. Egyedülálló hely volt, mely formálta az ott élő embereket és a történeteket, melyeket meséltek. Formálta, mennyire volt fogékony vagy fogékonytalan a helyi lakosság Samuel Wesley szolgálatára.

---

13 lásd Frank Baker, "Investigating Wesley Family Traditions," *Methodist History* 26, no. 3 (1988): 154–162; and Richard P. Heitzenrater, *The Elusive Mr. Wesley*, 2 vols. (Nashville: Abingdon Press, 2003), 46–52.

8. FEJEZET

Gyermekkor Epworthben

A Wesley fivérek, John és Charles, csak néhány év különbséggel születtek. John Wesley 1703. június 28-án született. Charles Wesley 1707. december 18-án született. Elsősorban édesanyjuk, Susanna nevelte őket olyan módszerek szerint, amelyeket folyamatosan alakított.

Módszerei nagyon eltérnek a modern gyermeknevelési filozófiáktól. Az epworthi gyermekkor megismerésének nem az a célja, hogy mai gyermeknevelési tanácsokat nyerjünk belőle, hanem hogy mélyebben megértsük a metodizmus növekedését és fejlődését, valamint azt, hogy a Wesleyk életének minden mozzanata hogyan vezetett a metodistának nevezett különös néphez.

A gyermekkorukról a legjobb beszámolónk egy levélből származik, amelyet Susanna később Johnnak írt. Elfogult, de segít megértenünk azt is, hogy mit próbált elérni azzal, ahogyan a gyermekeket nevelte. Az alábbiakban a levél teljes terjedelmében következik.

***

Kívánságodnak megfelelően összegyűjtöttem a fő szabályokat, amelyeket a családom nevelésében követtem; ezeket most úgy

küldöm el neked, ahogyan eszembe jutottak, és (ha úgy gondolod, hogy bárkinek hasznára lehetnek) abban a sorrendben rendezheted őket, ahogyan kívánod.

A gyermekeket születésüktől fogva mindig rendszeres életmódra szoktattuk azokban a dolgokban, amelyekre képesek voltak; mint az öltözködésben, a vetkőzésben, a fehérneműjük cserélésében, és így tovább. Az első negyedév rendszerint alvással telik. Azután, ha lehetséges volt, ébren fektettük be őket a bölcsőjükbe, és álomba ringattuk; és így ringattuk őket, amíg el nem jött az ébredésük ideje. Ezt azért tettük, hogy rendszeres alvási rendhez szoktassuk őket, ami eleinte három óra reggel és három óra délután volt; később két óra, míg végül egyáltalán nem volt rá szükségük.

Egyéves korukon túl (némelyikük már előbb) megtanították őket, hogy féljenek a vesszőtől, és halkán sírjanak; aminek révén megmenekültek attól a sok fenyegetéstől, amelyben különben részük lett volna; és a gyermeksírás ama leggyűlöletesebb zaja ritkán hallatszott a házban, hanem a család rendszerint akkora csendben élt, mintha egyetlen gyermek sem lett volna közöttünk.

Mihelyt elég erőssé serdültek, napi három étkezésre szorították őket. Ebédnél kis asztalukat és székeiket a miénk mellé helyezték, ahol szemmel lehetett tartani őket; és annyit ehettek és ihattak, amennyit akartak, de semmit sem kérhettek. Ha valamire szükségük volt, oda szoktak sűgni a szolgálónyának, aki rájuk vigyázott, az pedig odajött és szólt nekem; és amint kést meg villát tudtak fogni, a mi asztalunkhoz ültették őket. Soha nem engedték nekik, hogy kiválasszák az ételüket, hanem mindig olyasmit kellett enniük, amit a családnak készítettek.

Reggelente mindig kanalas ételt kaptak; néha éjszakánként is. De bármit kaptak, soha nem engedték nekik, hogy ezeknél az étkezéseknél egynél több dologból egyenek; és abból is elég csekély mértékben. Étkezések közötti ivás vagy evés soha nem

volt megengedve, kivéve betegség esetén, ami ritkán fordult elő. Azt sem engedték nekik, hogy bemenjenek a konyhába, és kérjenek valamit a szolgálától, amikor étkezés volt: ha kiderült, hogy így tettek, bizonyosan elverték őket, a szolgákat pedig szigorúan megdorgálták.

Hatkor, mihelyt a családi imádságnak vége volt, megkapták a vacsorájukat; hétkor a szolgálólány megmosdatta őket; és a legfiatalabbal kezdve levetkőztette és ágyba fektette mindnyájukat nyolcra, amikor is ébren hagyta őket a maguk szobájában; mert házunkban nem volt megengedve olyan, hogy valaki egy gyermek mellett üljön, amíg az el nem alszik.

Annyira állandóan hozzászoktak ahhoz, hogy megegyék és megigják, amit eléjük adtak, hogy ha valamelyikük megbetegedett, semmi nehézséget nem okozott rávenni őket a legkellemetlenebb orvosság bevitelére: mert nem mertek visszautasítani, jóllehet némelyikük rögtön ki is hányta. Ezt azért említem, hogy megmutassam: az embert meg lehet tanítani bármit bevenni, bármennyire is ellene legyen a gyomrának.

Ahhoz, hogy a gyermekek elméjét formáljuk, az első dolog, amit meg kell tenni, az, hogy legyőzzük az akaratukat, és engedelmes természetre szoktassuk őket. Az értelem felvilágosítása idő dolga, és a gyermekeknél lassú fokozatossággal kell haladnia, ahogyan elviselni képesek: de az akarat alávetése olyasmi, amit egyszerre kell megtenni; és minél előbb, annál jobb. Mert az időbeni fenyítés elmulasztásával olyan makacsságra és csökönyösségre tesznek szert, amelyet később már alig lehet legyőzni; és sohasem, ha nem alkalmaz olyan szigort az ember, amely nekem éppoly fájdalmas volna, mint a gyermeknek. A világ megbecsülésében kedves és elnéző szülőkként mennek számba azok, akiket én kegyetlennek nevezek, akik megengedik gyermekeiknek, hogy olyan szokásokat vegyenek fel, amelyekről tudják, hogy később le kell törniük. Sőt, némelyek olyan ostobán szeretők, hogy

tréfából olyan dolgokra tanítják gyermekeiket, amelyekért egy idő múltán szigorúan elverik őket.

Valahányszor egy gyermeket megfenyítenek, le kell győzni; és ez nem lesz nehéz dolog, ha túl sok elnézéstől nem vált fejessé. És amikor egy gyermek akaratát teljesen megtörték, és rávitték arra, hogy tisztelje és félje a szülőket, akkor sok gyermekes balgaságot és figyelmetlenséget el lehet nézni. Némelyiket el kell nézni és figyelemre sem méltatni, másokat enyhén megróni; de semmilyen szándékos vétséget soha nem szabad fenyítés nélkül megbocsátani a gyermekeknek, kevesebbet vagy többet, ahogyan a vétek természete és körülményei megkívánják.

Ragaszkodom ahhoz, hogy a gyermekek akaratát idejekorán legyőzzük, mert ez a vallásos nevelés egyetlen erős és ésszerű alapja; amely nélkül mind az intés, mind a példa hatástalan lesz. De ha ez alaposan megtörtént, akkor a gyermek képessé válik arra, hogy szülei értelme és kegyessége kormányozza, mígnem a maga értelme megéri, és a vallás elvei gyökeret vernek elméjében.

Még nem hagyhatom el ezt a témát. Minthogy az önakarat minden bűn és nyomorúság gyökere, így bármi, ami ezt táplálja a gyermekekben, biztosítja későbbi szerencsétlenségüket és vallástalanságukat; bármi, ami megfékezi és megsanyargatja, előmozdítja jövőbeli boldogságukat és kegyességüket. Ez még nyilvánvalóbb, ha tovább megfontoljuk, hogy a vallás nem egyéb, mint Isten akaratának, nem a magunkénak a cselekvése: hogy mivel ez az önakarat az egyetlen nagy akadálya földi és örök boldogságunknak, semmilyen elnézés iránta nem lehet jelentéktelen, semmilyen megtagadása haszontalan. Ezen egyedül múlik a menny vagy a pokol. Úgyhogy a szülő, aki azon igyekszik, hogy gyermekében ezt leigázza, együttműködik Istennel egy lélek megújításában és megmentésében. A szülő, aki elnéző iránta, az ördög munkáját végzi, a vallást gyakorolhatatlanná, az üdvösséget elérhetetlenné teszi; és mindent

megtesz, ami tőle telik, hogy gyermekét, testestül-lelkestül, örökre elkárhoztassa.

E család gyermekeit, mihelyt beszélni tudtak, megtanították az Úr imádságára, amelyet ébredéskor és lefekvéskor állandóan el kellett mondaniuk; amihez, ahogy nagyobbra nőttek, egy rövid imádság járult szüleikért és néhány kollekta; egy rövid katekizmus és valamennyi szentírási rész, amennyit emlékezetük elbírt.

Nagyon korán megtanították őket arra, hogy a szombatot megkülönböztessék a többi naptól, még mielőtt rendszeren beszélni vagy járni tudtak volna. Ugyanígy korán megtanították őket arra, hogy csendben legyenek a családi imádság alatt, és közvetlenül utána áldást kérjenek, amit jelekkel szoktak megtenni, mielőtt térdelni vagy beszélni tudtak volna.

Hamar megértették velük, hogy semmi olyat nem kaphatnak meg, amiért sírnak, és megtanították őket arra, hogy illedelmesen kérjék, amit akarnak. Még a legalacsonyabb rangú szolgától sem volt szabad bármit kérniük anélkül, hogy azt mondták volna: „Kérlek, add nekem azt a dolgot”; és a szolgát megdorgálták, ha valaha is hagyta, hogy elhagyják ezt a szót. Isten nevének hiábavaló emlegetése, átkozódás és káromkodás, istentelenség, trágárság, durva, nevetlen szavak soha nem hallatszottak közöttük. Azt sem engedték meg nekik, hogy egymást a saját nevükön szólítsák a fivér vagy nővér hozzáadása nélkül.

Egyiküket sem tanították olvasni öt éves koruk előtt, kivéve Kezzyt, akinek esetében felülbíráltak; és ő több évig tanult, mint amennyi hónapig a többiek bármelyike. A tanítás módja a következő volt: Egy nappal azelőtt, hogy egy gyermek tanulni kezdett, rendbe tették a házat, mindenkinek kijelölték a munkáját, és parancsba adták, hogy senki ne jöjjön be a szobába kilenctől tizenkettőig, vagy kettőtől ötig; ami, mint tudod, az iskolai óráink voltak. Egy nap volt engedélyezve a gyermeknek a betűi megtanulására; és mindegyikük ennyi

idő alatt ismerte az összes betűjét, nagyot és kicsit egyaránt, kivéve Mollyt és Nancyt, akiknek másfél napra volt szükségük, mielőtt tökéletesen megtanulták őket; amiért akkor nagyon nehéz felfogásúnak gondoltam őket; de mióta megfigyeltem, milyen hosszan tanulnak sok gyermeknél az ábécéskönyvből, megváltoztattam a véleményemet. De az ok, amiért akkor annyira annak gondoltam őket, az volt, hogy a többiek olyan készségesen tanultak; és a fivéred, Samuel, aki az első gyermek volt, akit valaha tanítottam, néhány óra alatt megtanulta az ábécét. Február 10-én lett ötéves; másnap kezdett tanulni, és mihelyt ismerte a betűket, a Teremtés könyvének első fejezetén kezdte. Megtanították őt az első vers betűzésére, majd arra, hogy újra meg újra olvassa, amíg gondolkodás nélkül, minden habozás nélkül el tudta olvasni, így tovább a másodikra, és így tovább, mígnem tíz verset vett egy leckének, amit gyorsan meg is tett. Húsvét korán esett abban az évben, és pünkösdre nagyon jól el tudott olvasni egy fejezetet; mert szüntelenül olvasott, és olyan rendkívüli emlékezete volt, hogy nem emlékszem, hogy valaha is kétszer mondtam volna meg neki ugyanazt a szót. Ami még különösebb volt: bármely szót, amelyet a leckéjében megtanult, megismert, bárhol látta is, akár a Bibliájában, akár bármely más könyvben; aminek révén nagyon hamar megtanult jól olvasni egy angol szerzőt.

Ugyanezt a módszert követtük mindnyájuknál. Mihelyt ismerték a betűket, először betűzni állították őket, és olvastak egy sort, majd egy verset; sohasem hagyták abba, amíg tökéletesek nem lettek a leckéjükben, akár rövidebb, akár hosszabb volt. Így egyik vagy másik folyamatosan olvasott iskolaidőben, mindenféle szünet nélkül; és mielőtt elhagytuk az iskolát, minden gyermek elolvasta, amit aznap reggel tanult; és mielőtt délután elváltunk, azt, amit aznap tanultak.

Olyan, mint a hangos beszéd vagy a játék, nem volt megengedve; hanem mindenkit szorosán a dologhoz tartottak az iskola hat

órájában: és szinte hihetetlen, mi mindenre megtanítható egy gyermek negyed év alatt erőteljes szorgalommal, ha csak tűrhető képessége és jó egészsége van. Mindegyikük, Kezzyt kivéve, jobban tudott olvasni ennyi idő alatt, mint a legtöbb nő egész életében.

Felállni a helyükről vagy kimenni a szobából nem volt megengedve, hacsak nem alapos okból; és kiszaladni az udvarra, a kertbe vagy az utcára engedély nélkül mindig főbenjáró vétségnek számított.

Néhány évig nagyon jól mentek a dolgok. Soha nem voltak gyermekek jobb rendben. Soha nem voltak gyermekek jobban kegyességre hajlamosak, vagy jobban a szüleiknek alávetve, mígnem a tűz után végzetesen szét nem szóródtak több családba. Azokban a napokban teljes szabadságukban hagyták őket, hogy a szolgálkkal társalogjanak, amitől azelőtt mindig visszatartották őket; és hogy kiszaladjanak és bármely gyermekkel játszanak, jóval vagy rosszal. Hamar megtanulták elhanyagolni a szombat szigorú megtartását, és tudomást szereztek néhány énekről meg rossz dolgokról, amelyekről azelőtt fogalmuk sem volt. Az illemtudó viselkedés, amely otthon mindenki csodálatát kivívta, aki látta őket, nagyrészt elveszett; és bárdolatlan kiejtést meg sok durva szokást tanultak meg, amelyeket csak némi nehézséggel lehetett kigyomlálni.

Amikor a házat újjáépítették, és a gyermekeket mind hazahozták, szigorú reformba kezdtünk; és akkor vette kezdetét a zsolttáreklés szokása az iskola kezdetén és elhagyásakor, reggel és este. Akkor vette kezdetét az ötórás általános elvonulás szokása is; amikor a legidősebb fogta a legfiatalabbat, aki beszélni tudott, a második a következőt, akinek felolvasták az aznapi zsolttárokot és egy fejezetet az Újszövetségből; ahogyan reggel azt az utasítást kapták, hogy olvassák el a zsolttárokot és egy fejezetet az Ószövetségből: ezután pedig magánimádságukra

mentek, mielőtt megreggeliztek volna, vagy a család közé jöttek volna. És hála Istennek, a szokás máig fennmaradt közöttünk.

Volt néhány házi szabály, amelyet megtartottunk közöttünk, amelyek kicsúsztak az emlékezetemből, különben a maguk helyén illesztettem volna be őket; de itt említtem őket, mert hasznosnak gondolom őket.

1. Megfigyeltük, hogy a gyávaság és a büntetéstől való félelem gyakran hazudozásba viszi a gyermekeket, mígnem olyan szokásra tesznek szert belőle, amelyet nem tudnak elhagyni. Ennek megelőzésére törvényt hoztunk, hogy akit olyan hibával vádolnak, amelyben bűnös, ha őszintén bevallja, és megígéri, hogy megjavul, ne verjék el. Ez a szabály sok hazudozást megelőzött, és többet is megelőzött volna, ha a családban egyvalaki megtartotta volna. De őt nem lehetett rábírní, és ezért gyakran megtévesztették hamis színlelésekkel és kétértelmű beszéddel; amelyeket senki nem használt volna (egy kivételével), ha kedvesen bántak volna velük. És némelyek mindennek dacára mindig egyszerűen az igazat mondták. Hogy semmilyen bűnös cselekedet, mint a hazugság, a tolvajlás, a templomban vagy az Úr napján való játszás, az engedetlenség, a veszekedés, és így tovább, soha ne maradjon büntetlenül.
2. Hogy egyetlen gyermeket se rójanak meg vagy verjenek el kétszer ugyanazért a hibáért; és hogy ha megjavultak, soha ne hányják azt a szemükre utólag.
3. Hogy az engedelmisség minden jelentős cselekedetét, különösen amikor a saját hajlamaik ellenére történt, mindig dicsérik meg, és az ügy érdemei szerint gyakran jutalmazzák.
4. Hogy ha valaha is egy gyermek engedelmisség cselekedetét vitte véghez, vagy valamit tetszeni akaró szándékkal tett,

jóllehet a teljesítés nem volt jó, mégis az engedelmességet és a szándékot kedvesen fogadják el; a gyermeket pedig szelíden vezessék rá, hogyan tegye jobban a jövőben.

5. Hogy a tulajdont sérthetetlenül megőrizték, és senkinek ne engedjék, hogy a legkisebb dologban is megsértse a másik tulajdonát, még ha csak egy fillér vagy egy gombostű értékű is volt; amit nem vehettek el a tulajdonostól annak beleegyezése nélkül, még kevésbé annak ellenére. Ezt a szabályt soha nem lehet eléggé belevésni a gyermekek elméjébe; és abból, hogy a szülők vagy a nevelők nem teszik ezt úgy, ahogyan kellene, ered az igazságosság ama szégyenletes elhanyagolása, amelyet a világban megfigyelhetünk.
6. Hogy az ígéreteket szigorúan megtartsák; és egy egyszer adott ajándékot, és így a jogot, amely az adományozótól átszállt, ne vegyenek vissza, hanem hagyják annak rendelkezésére, akinek adták; hacsak nem feltételes volt, és a kötelezettség feltétele nem teljesült.
7. Hogy egyetlen lányt se tanítsanak munkára, amíg nagyon jól nem tud olvasni; és akkor ugyanazzal a szorgalommal és ugyanannyi ideig tartásuk a munkájához, amennyiig az olvasáshoz tartották. Ezt a szabályt is nagyon meg kell tartani; mert az, hogy a gyermekeket varrni tanítják, mielőtt tökéletesen tudnának olvasni, éppen az oka annak, hogy oly kevés nő tud úgy olvasni, hogy érdemes legyen meghallgatni, és sohasem úgy, hogy jól meg lehessen érteni.
8. július 24. Susanna levele Johnnak.

Ez nem volt közönséges gyermekkor, de nem is voltak közönséges gyermekek, és nem volt közönséges idő sem. Amikor John tizennégy éves volt, a londoni Charterhouse iskolába ment, és amikor Charles nyolcéves volt, beköltözött Samuel bátyjához a

Westminster iskola közelében. Mindkét iskolának lebilincselő és formáló története van, de Anglia története ebben az időben szintén lebilincselő és viharos volt. Legutóbb a tágabb képet Anna királynő uralkodása alatt vizsgáltuk. Ezután a Hannoveriek kerültek a trónra, és még angolul sem beszéltek. Kik voltak ők? Hogyan lettek királyok, és mit gondolt róluk John?

9. FEJEZET

I. György király

1714-ben, ugyanabban az évben, amikor John Wesley elhagyta epworthi családi otthonát, hogy a surrey-i Charterhouse iskolába járjon, Anna királynő élő örökös nélkül halt meg (egyetlen fia, Vilmos herceg, 1700-ban meghalt). Annak politikája, hogy pontosan ki kövesse őt, rendkívül bonyolult volt. Féltestvérének, James Francis Stuartnak, születési jogon nagyobb igénye volt a trónra, de az 1701-es Act of Settlement megkövetelte, hogy az angol uralkodó protestáns legyen, James pedig katolikus volt. Voltak erők, amelyek meg akarták győzni Jamest, hogy térjen át az anglikán egyházra, de fő támogatói Franciaországban és Spanyolországban nem. Anglia 1712-ben külön békét kötött Franciaországgal, amelyet egyesek James Francis trónra lépésének előfutáraként gondoltak.

A másik trónkövetelő Georg Ludwig braunschweig-lüneburgi herceg volt, akinek anyja, Zsófia, V. Frigyes pfalzi választófejedelem és Erzsébet Stuart, I. Jakab angol király leányának gyermeke volt. György otthon nevelkedett anyja által, és folyékonyan beszélt több modern és ősi nyelven. Sikeres katona is volt, miután apjával együtt harcolt az 1680-as évek nagy török háborújában.

A spanyol örökösödési háború alatt György összebarátkozott Marlborough hercegével, aki az angol-holland seregeket vezette

a háború során. Marlborough fontos szerepet játszott a dicsőséges forradalomban, amely III. Vilmost a trónra emelte, és Marlborough segített barátja útját egyengetni Anglia trónjának megszerzéséhez. György befolyásolta Anglia és Skócia egyesülését is, amelyről tudta, hogy megerősíti saját igényét, mivel nagyanyja, Erzsébet Stuart, azelőtt született, hogy Jakabot Anglia királyává nyilvánították volna. Nem volt meglepetés György számára, amikor királlyá nyilvánították. Sokkal inkább sok évnyi politikai mesterkedés betetőzése volt.

John Wesley a királyi átmenetet *Anglia történetében* a következőképpen írta le:

A királyné alighogy kilehelte utolsó leheletét, összeült a titkos tanács, és három okiratot bocsátottak ki, amelyekkel a választófejedelem több ismert hívét rendelte ki, hogy a királyság hét nagy hivatalához igazságszolgáltató lordokként hozzáadassanak. Parancsokat is azonnal kibocsátottak György Anglia, Skócia és Írország királyának kikiáltására.¹

Végül kevés vita lett az ügyből. James Francis Stuart megpróbált betörni az 1715-ös felkelésben, de azt gyorsan leverték. A hadsereg ismerte és tisztelte Györgyöt. Sok nemes is ismerte és tisztelte Györgyöt, és így 1715 után kevés dolog volt, ami uralkodását vagy az angol gazdagság ekkori hihetetlen gyarapodását fenyegette volna.

John Wesley a következőképpen mutatja be Györgyöt:

Érett kora, lévén immár ötvennégy éves, éleslátása és tapasztalata, számos szövetsége, Európa általános nyugalma, mind hozzájárultak érdekeinek megszilárdításához, és békés és boldog uralkodást ígértek neki. Erényei, jóllehet nem ragyogóak, szilárdak voltak. Nem sokkal angliai megérkezése után úgy hallották mondani:

---

1 John Wesley, *Concise History of England*, 4:110.

9. fejezet

„Maximám az, hogy soha el ne hagyjam barátaimat: hogy igazságot tegyek az egész világnak, és senki embertől ne féljek.” Az elszántságnak és kitartásnak e tulajdonságaihoz nagy üzleti szorgalmat társított. Egy hiba azonban Anglia tekintetében hátramaradt; jobban tanulmányozta azoknak az alattvalóknak az érdekeit, akiket otthagytott, mint azokét, akiket kormányozni jött.²

György nem volt teljesen feddhetetlen jellemű ember. Elvált feleségétől, Sophia Dorotheától (aki egyúttal első unokatestvére is volt), ami nem volt olyan rossz, mint hogy élete hátralévő részére bebörtönözte. Két gyermekük volt együtt: George Augustus (a leendő II. György, Nagy-Britannia királya) és Sophia Dorothea (a leendő porosz királyné és Nagy Frigyes anyja). A válás és bebörtönzés után György nyíltan élt szeretőjével, Melusine von der Schulenburggal, 1698-tól haláláig, 1727-ig, királyként való uralkodása egész idején át.

Amikor György király lett, 1714-ben, gazdag ember volt a kontinensen lévő birtokai révén. Ez kevésbé függő viszonyt tett lehetővé számára a parlamenttől minden szükséglet tekintetében, amellyel szembekerült. Mindazonáltal az Anglia, amelybe jött, jóval virágzóbb volt, mint az 1688-as Anglia. Ahogyan Ragnhild Hatton írja:

III. Vilmos kemény hajtó volt a kincstárnál; ő és tanítványai, valamint a francia protestáns menekültek és a holland kiképzésű bankárok véghezvitték a „pénzügyi forradalmat”, amely lehetővé tette Nagy-Britannia számára, hogy nagy hajóhadakat szereljen fel és tekintélyes hadseregeket fizessen (amelyek nagyjából külföldi segédcsoportokból álltak) kisebb feszültséggel, mint amelyet XIV. Lajos Franciaországra róttak.

---

2 Wesley, *Concise History of England*, 4:109.

Nyolc és fél milliós lakossága nem volt lenyűgöző; de kereskedelme rendkívül jövedelmező volt kedvező földrajzi fekvésének, gyarmati birtokainak és tengerentúli kereskedelmi telephelyeinek, és még inkább a hajózási törvények ügyes manipulálásának köszönhetően, amelyek előnyt, és ahol és amikor szükségesnek ítélték, monopóliumot biztosítottak a brit hajóknak és brit polgároknak. A Franciaország elleni háborúk lendületet adtak mindenféle iparcikknek, és olyan városok, mint Manchester és Birmingham, virágoztak. Jóllehet a belső piac volt a fontosabb, a kivitel továbbra is emelkedett az áruk nagyobb választékára nézve, mint a háború előtt domináns gyapjuszövet. A Spanyolországtól 1713-ban megszerzett rabszolga-szerződés a nyugati kikötők, különösen Bristol gyors fejlődéséhez vezetett.³

A nemzeti gazdagság e növekedése a külpolitika két rivális táborához vezetett I. György uralkodása előtt és alatt. Az egyik tábor a háborút és a gyarmati hódítást tekintette a nemzeti gazdagság és hatalom növelésének. A másik a békét kereste. Ez az oldal a földbirtokos osztályokból került ki, amelyeknek adói a háborúkat finanszírozták. Wesley egyik tábornak sem volt híve. A következőket írta I. György uralkodása alatti udvari politikáról:

Szerencsétlensége volt, hogy olyan emberek vették körül, akik a maguk minden előítéletével keserítették el. Most csak egy párt vezetőit engedték be a hivatalokba. A whigek, miközben azt színlelték, hogy biztosítják a koronát királyuk számára, minden lehetséges fortélyal a saját érdekeiket erősítették meg, kapcsolataikat terjesztették ki, és törvényt szabtak uralkodójuknak. Azonnali és teljes változás történt minden bizalmi, megtisztelő vagy előnyös hivatalban. A whigek kormányozták a szenátust és az udvart; akit akartak, elnyomtak; az alsóbb néposztályokat szigorú törvényekkel kötötték meg, és aljas megkülönböztetésekkel

---

3 Hatton, *George I*, 112.

tartották távol őket; majd megtanították őket arra, hogy ezt — Szabadságnak — nevezzék.⁴

Ez Wesley nézete szerint még rosszabbá vált a jakobita felkelés leverése után. Wesley ezt írja: „Maga a király, lévén külföldi, és tudatlan az ország törvényeit és alkotmányát illetően, miniszterei ellenőrzése alatt tartatott.”⁵

A külügyekben azonban még Wesley is elismerné, hogy I. György tevékeny volt Anglia, Skócia és Írország érdekeinek bölcs követésében. 1717-ben György szerződést írt alá Franciaországgal és a Holland Köztársasággal Spanyolország ellen. Később a Habsburgokat is hozzáadták ehhez a szerződéshez. 1718-ban kezdődött a négyes szövetség háborúja, amikor V. Fülöp spanyol király megkísérelte visszazerezni Olaszországban azt a spanyol területet, amely az 1713-as utrechti békében elveszett, és amely lezárta a spanyol örökösödési háborút. E háború alatt, 1719-ben, Spanyolország megkísérelt sereget partra tenni Skóciában, hogy támogassa James Francis Stuartot, de a flottát szétszórta a tenger, és csak háromszáz tengerészgyalogos tudott partra szállni.

I. György uralkodásának egyik vitatottabb pillanata 1720-ban következett be a Déltengeri Buborék kipukkanásával. A Déltengeri Társaságot 1711-ben hozták létre, majd 1714-ben monopóliumot kapott a spanyol rabszolga-kereskedelemre. A Spanyolországgal való háború miatt a társaság soha nem tudott nyereséget termelni, jöllehet a részvényárfolyam felment, gazdasági buborékot teremtve, amely 1720-ban kipukkant. Befektetők ezrei mentek tönkre, a kormány és a király pedig óriási csapást szenvedett a közbizalom terén. Még Isaac Newton is birtokolt részvényt a társaságban, és amikor megkérdezték

---

4 Wesley, *Concise History of England*, 4:111.

5 Wesley, *Concise History of England*, 4:135.

róla, azt mondta, „hogy nem tudja kiszámítani az emberek őrültségét”.⁶

John Wesley Oxfordban volt akkoriban, amikor a Déltengeri Buborék kipukkant, és így valószínűleg ismert osztálytársakat, akiknek családja elszegényedett tőle.

Sir Robert Walpole, Anglia történetének egyik létfontosságú alakja, a kincstár lordja volt a buborék kipukkanásának idején, és ügyesen vezette át az országot a pénzügyi zűrzavaron, távol minden új, elhúzódó háborútól. Ez békéhez vezetett, otthon és külföldön, I. György uralkodásának utolsó hét évében. Jóllehet Györgynek nem volt jó kapcsolata fiával, George Augustusszal, nem volt kétséges, hogy ki fogja őt követni.

A tizenhárom év alatt, amíg király volt, György számtalanszor visszatért Hannoverbe. Hatodik útján, 1727 júniusában, György megbetegedett, és Osnabrückben meghalt. A hannoveri Leine-palotában temették el. II. Györgyöt 1727. június 11-én Nagy-Britannia és Írország királyává, Braunschweig-Lüneburg hercegévé és a Szent Római Birodalom választófejedelemévé nyilvánították.

I. György uralkodása lefedte John Wesley formális oktatásának nagy részét, a bentlakásos iskolától egészen Oxfordig és a Lincoln College tagjává választásáig. Wesley emlékezete Györgyről többnyire pozitív volt. Ezt írja:

I. György egyszerű és keresetlen volt személyében és modorában; komoly és higgadt magatartásában, jóllehet könnyed, közvetlen és tréfás volt pihenőóráiban... E tulajdonságokkal nem lehet kétségbe vonni, hogy rendkívül jó szándékkal jött Angliába, hogy új alattvalóit a brit alkotmány maximái és a nép szelleme szerint kormányozza: és ha valaha is úgy tűnt, hogy eltér ezektől az elvektől, magától értetődőnek vehetjük, hogy egy minisztérium

---

6 Spence, *Anecdotes*, 368.

9. fejezet

megvesztegethető sugallatai vezették félre, amelynek hatalma és befolyása a korrupción nyugodott.⁷

---

⁷ Wesley, *Concise History of England*, 4:159.

10. FEJEZET

A Wesleyk iskolába mennek

John Wesley 1714. január 28-án, tizenegy éves korában hagyta el epworthi otthonát. Délre utazott Londonba, hogy alapítványi diákként a Charterhouse iskolához csatlakozzon, miután a buckinghamshire-i herceg jelölte, aki Normanby korábbi márkija és South Ormsby patrónusa volt, aki mintegy húsz évvel azelőtt adott Samuel Wesleynek egy plébániát.¹

Henry Rack, John Wesley mérvadó életrajzában megemlíti, hogy csupán „néhány jelentéktelen és kétes történet maradt fenn ebből az időszakból”.² Ezek a történetek többnyire John Wesley korai életrajzírójától, Luke Tyermantól származnak. Az egyik történetben az ifjú John minden reggel háromszor körbefutja az iskolaudvart, hogy megőrizze egészségét.³ Egy másik egy olyan időre vonatkozik, amikor Johnt megkérdezték, miért tölti idejét fiatalabb fiúkkal, nem pedig a vele egykorú fiúkkal. John, úgy tűnik, John Milton *Elveszett paradicsomát* idézte, amikor azt mondta: „Jobb a pokolban uralkodni, mint a mennyben szolgálni.”⁴

---

1 Rack, 58.

2 Rack, 58.

3 Tyerman, *Life and Times of Wesley*, 1:19.

4 Tyerman, *Life and Times of Wesley*, 1:20.

Tyerman hagiografikus módon ír Wesley Charterhouse-beli idejéről, amikor azt mondja: „Wesley egy elszegényedett plébániai lelkész szegény gyermekeként lépett be az iskolába, és nem kevés, sem nem csekély igazságtalanságot és sértést kellett elviselnie; de jöllehet csak tizenhat éves volt, amikor távozott, jellemének erélye, legyőzhetetlen türelme, buzgalma és tanulásbeli előrehaladása révén magas pozíciót szerzett társai között.”⁵

De milyen volt a Charterhouse?

A Charterhouse első rendeltetése a tizennegyedik században pestisáldozatok temetője volt. Harminc évvel később karthauzi kolostorrá vált. A karthauziak szemlélődők voltak, akik az imádság és a közösség magányos életére összpontosítottak. A *charterhouse* szó a *carthusian* anglicizálásából származik; a *Chartreuse* a szó francia változata. A Charterhouse diákjait mind a mai napig karthauziaknak nevezik. Miután VIII. Henrik megszüntette a kolostorokat, a Charterhouse brit lordok kúriájává vált, amíg Thomas Sutton 1611-ben meg nem vásárolta, és két egyedülálló küldetést nem kínált a Charterhouse számára. Az első mint menedék legfeljebb nyolcvan testvér számára, „akár rokkant vagy öreg kapitányok akár tengeren, akár szárazföldön, megnyomorított vagy harcképtelen katonák, nehéz időkre jutott kereskedők, hajótöréstől vagy más csapástól tönkretettek”; a második pedig mint iskola. Sok híres angol volt a Charterhouse iskola kormányzója, köztük I. Jakab, Wellington, Gladstone és Cromwell.⁶ Sutton 1611 vége felé halt meg, és a newcastle-i szénmezőkön szerzett vagyonát a Charterhouse Alapítványra hagyta.

---

5 Tyerman, *Life and Times of Wesley*, 1:20.

6 “History,” The Charterhouse, accessed April 28, 2026, <https://thecharterhouse.org/explore-the-charterhouse/history/>

A Charterhouse mestere John Wesley belépésének idején egy Thomas Burnet nevű ember volt. Burnet 1685 óta volt a Charterhouse-nál. Néhányan aggódtak kinevezésén, mert gyakran világi személyként, nem pedig papként öltözött. Burnet hamar hírhedtté vált azzal, hogy szembeszállt II. Jakabbal, amikor a király egy katolikust akart kinevezni a Charterhouse-hoz kapcsolódó Sutton-kórház nyugdíjasává. Amikor III. Vilmos került a trónra, Burnet nagy kegyben részesült, és pozíciót kapott az udvarban, de 1695-ben lemondott az udvarról, hogy a Charterhouse-ra összpontosítson. Sok művet adott ki a Bibliáról, és posztumusz adott ki egy bírálatot John Locke *Értekezés az emberi értelemről* című művéről.

Burnet csaknem két évvel John Wesley ottléte után, 1715 szeptemberében halt meg, I. György trónra lépése után. A Charterhouse következő mestere John King volt, aki az oxfordi Christ Church-ön tanult, és a Charterhouse prédikátora volt, mielőtt mester lett. King fivére Kent megye országgyűlési képviselője volt.

John King kegyes ember volt, aki gyakran magával hordta Kempis Tamás *Krisztus követése* című művének egy példányát, egy könyvet, amely mélyreható hatást gyakorolt John Wesleyre.

Alapítványi diákként Wesleyt évi húsz font ösztöndíjjal támogatták volna, amint Oxfordba lépett. Az ösztöndíjat akkoriban „exhibition”-nek nevezték. Oxfordban egy ízben Wesley véletlenül dupla ösztöndíjat kapott. Az ifjú John tizennyolc évesen levelet írt a Charterhouse-nak, megpróbálva tisztázni a tévedést. John King megkapta a levelet, és Wesleyről azt jegyezte meg, hogy „szorgalmas és jó magaviseletű”.⁷

John nem felejtette el Charterhouse-beli idejét. Számos alkalommal meglátogatta az iskolát, és többször találkozott egykori

---

7 *Notes and Queries*, 5th ser. (1874): 82.

diáktársaival, amelyeket feljegyzett naplójában.⁸ 1727-ben egy alapítónapi vacsora gondnokaként is szolgált.⁹

Az ifjú Charles Wesley más iskolába járt, mint a fivére. Charles idősebb bátyjukat, ifjabb Samuelt követte a Westminster iskolába, amely a mai Westminster-apátság helyén lévő bencés kolostor szerzeteseinek jótékonyági iskolájaként kezdődött. A kolostorok feloszlásával a Westminster iskola VIII. Henriknek és I. Erzsébetnek köszönhetően maradt fenn.

A legfontosabb igazgató a Westminsterben Richard Busby volt, aki 1638-ban kezdte mint elszánt királpárti és I. Károly támogatója. 1695-ben bekövetkezett haláláig maradt abban a pozícióban, fenntartva vezetését a polgárháborún, a protektorátuson, a restauráción és a dicsőséges forradalmon át. A restaurációs korszak sok híres művésze és írója tanult a Westminsterben, mint John Dryden, John Locke, Henry Purcell és Christopher Wren. Busby népszerű görög és latin nyelvtanokat adott ki, valamint arab és héber nyelvtanokat. A testi fenyítést is hangsúlyozta.

Charles nyolcéves korában, 1716-ban került a Westminsterbe, miközben Samuel bátyja ott felügyelő volt. Az akkori igazgató Robert Freind volt. Sokak körében kedvelt volt, és angol és latin verseket adott ki sok folyóiratban. Charlest 1721-ben királyi ösztöndíjassá tették, és utolsó évében, 1725-ben első fíúvá választották, mielőtt Johnt követte az oxfordi Christ Church-re.

És így néhány mérfölddel Londontól északnyugatra megyünk Oxfordba és az ottani híres egyetemre.

Számos nehézség érte az Oxfordi Egyetemet I. György trónra lépése után. Sok tory gyanakvó volt Györggyel szemben, és sok tory töltött be befolyásos pozíciókat Oxfordban. Valóban volt

---

8 *History of the Methodist Church in Great Britain*, I:40.

9 Green, 55.

egy zavargás 1715. május 28-án, amikor az Alkotmány Klub, egy whig-érzelmű intézmény, megpróbálta megünnepelni a király születésnapját. Tömeg gyűlt össze, és kántálni kezdte: „Le a whigekkel” és „Ne Györgyöt; Jakobot mindörökre.” Ahogyan Vivian Green írja: „A csöcselék nem természetellenes módon elszabadult, betört minden kivilágított ablakot, amit csak talált, és kifosztva a presbiteriánus gyülekezeti helyet, elragadta a szószekét, hogy a Carfaxnál egy máglya fő tüzelőanyagaként használja.”¹⁰

György kormánya részéről fenyegetések voltak az egyetem szigorúbb szabályozására, amelyeket a kollégiumok nem fogadtak jól. Könnyű kapcsolatot látni Oxford politikai feszültségei és a Wesley fivérek tory érzékenysége között. Samuel és Susanna már toryk voltak, és Oxford csak megszilárdította ezt a hajlamot gyermekeikben.

A Christ Church College volt akkoriban a legnagyobb és legtekintélyesebb kollégium. John első nevelője George Wigan volt. Wigan görög tudós volt, aki John Ernest Grabe Septuaginta, a görög Ószövetség többkötetes kiadásának egy részét szerkesztette. Wesley nem dolgozott sokáig Wigannel, mivel a lelkész vidékre vonult vissza Wesley ottlétének közepén. John írt anyjának egy akkori himlőjárványról, amely Wigan távozásához vezethetett. Wesley jobban kötődött Wigan utódjához, sőt 1724 augusztusában tíz fontot is kölcsönkért tőle.¹¹ Egy másik mentor, Jonathan Colley, a kollégium káplánja volt. Amikor a korona egy whiget, Bradshaw-t küldte az új dékánnak, 1715. május 29-én — azon a napon, amikor sokan Oxfordban II. Károly király restaurációját ünnepelték (és I. György király születésnapja után egy nappal, amelyet nem ünnepeltek meg) —, Colley egy bűnbánati himnuszt vezetett a templomban, amely

---

¹⁰ Green, 22.

¹¹ Samuel Rogal, *The Financial Aspects of John Wesley's British Methodism (1720-1791)*, 61.

Thomas Hearne írása szerint „olyan mértékben felbőszítette Bradshaw dékán doktort, hogy az istentisztelet után magához hívatta [Colley-t], és megdorgálta”.¹²

Ami magát az oktatást illeti, Oxford az 1720-as években ép-púgy középkori volt, mint modern. A gyakorlatok, amelyeket a diákoknak teljesíteniük kellett a diploma megszerzéséhez, nagyrészt az 1636-os Laud-féle szabályokat követték, de ahogyan L. S. Sutherland megjegyzi: „jóval a tizenharmadik század kezdete előtt azonban az egyetemi oktatás rendszere, amelynek vizsgálatára e gyakorlatok szolgáltak, összeomlott, és magukat a tesztek önmagukban elégtelennek és lazán adminisztrálnak ismerték el.”¹³

A tananyag többnyire a skolasztikus disputáció középkori módszereit követte, jóllehet a szóbeli vizsga újításával, nagy hangsúllyal a gondolatok latin nyelvű kifejezésén és az angol latinra fordításán. A bachelor fokozat megszerzéséhez egy diáknak négy évig vagy tizenhat trimeszteren át a kollégiumon belül kellett laknia, jóllehet voltak kivételek. Sutherland *Az Oxfordi Egyetem története* című műben részletes beszámolót ad erről a tananyagról, beleértve a disputáció *in parviso* hagyományait, a „Generals teljesítésének” folyamatát és a nagybőjti meghatározásokat — amelyek mind kötelező gyakorlatok voltak, mielőtt egy diák lediplomázhatott. A tárgyak a nyelvtan és a görög és római régiségek válogatott fejezetei voltak; a retorika Arisztotelészre, Ciceróra, Quintilianusra és Hermogenészre alapozva; és az első év vége után a logika és a morálfilozófia, mindkettő szigorúan arisztotelészi vonalon.

John később az 1720-as oxfordi belépéséről írt:

---

¹² Hearne, *Remarks and Collections*, 310.

¹³ Sutherland, 469.

Még mindig mondtam imáimat, mind nyilvánosan, mind magában; és a Szentíráson kívül több más vallásos könyvet is olvastam, különösen az Újszövetség kommentárjait. Mégis mindezen idő alatt fogalmam sem volt a belső szentségről; sőt szokásszerűen és nagyrészt nagyon elégedetten haladtam valamilyen ismert bűnben; jóllehet némi megszakítással és rövid küzdelmekkel, különösen az úrvacsora előtt és után, amelyet évente háromszor voltam köteles venni.¹⁴

Wesley könnyed verseket írt latinul, mint a többi diák (és mint apja öelötte). Wesley egészsége sem volt valami jó, 1723-ban egy heves vérzéses esetről írt anyjának. Johnnak pénzproblémái is voltak, mint apjának, és sok levelet írt a pénzügyi gondokról és az adósságból való kilábalás módjairól.

Ami furcsa a sok levélben, ami John és családja között fennmaradt, az az, hogy egyik sem foglalkozik az egyházi szolgálattal 1725-ig. Tyerman azt állítja, hogy „nincs bizonyíték arra, hogy amikor Wesley Oxfordba ment, az volt a szándéka vagy kívánsága, hogy az államegyház lelkésze legyen.”¹⁵

Rack egyetért, John korai oxfordi időszakáról azt írva, hogy „a saját és családi levelei vidám és kötelességtudó fiút sugallnak, sürgető vallási problémák nélkül.”¹⁶

Mi változott tehát 1725-ben? Miért döntött egy vidám tudós az egyházi szolgálat egész életén át tartó útja mellett?

---

14 idézi Tyerman, *Life and Times of Wesley*, 1:24.

15 Tyerman, *Life and Times of Wesley*, 1:31.

16 Rack, 69.

11. FEJEZET

John Wesley 1725-ben

Egy anglikán lelkész fiaként, egy másik fivéreként, és az oxfordi Christ Church College végzőseként könnyű feltételezni, hogy John Wesley egész életében azt gondolta, hogy az egyházi szolgálatba megy. Sok tudós egyetértett ezzel. V. H. H. Green például azt írja, hogy Wesley „úgy tűnik, nem fontolt meg világi hivatást, és apjának hiányzott a pártfogása... amely Johnt egy ilyen pálya első lépésére emelhetne volna. Korai éveitől fogva arra vezették, hogy elvárja: az egyház szolgálatába fog lépni.”¹

És mégis John korai leveleiben és szülei leveleiben az esetleges szolgálat első említése egy 1724 szeptemberében anyjától jött levélben fordul elő. Rövid levelet ír, amely megemlíti egy epworthi himlőjárvány kihívását, mielőtt azt mondaná: „Szívből kívánom, hogy felszentelt lennél, és eljöhetnél, hogy [Samuel] egyik egyházközségét szolgálj.”²

Nincs meg John válaszlevele anyjának, sem semmilyen szó a felszentelésről vagy a szolgálatról egészen apja egy 1725. januári leveléig. Valójában 1724 novemberében, ahelyett, hogy jövőbeli

---

1 Green, 14.

2 Susanna Wesley, Letter to John Wesley, Sept. 10, 1724, in Wallace, *Complete Writings*, 10.

hivatásáról beszélne, John úgy válaszol anyja levelére, hogy egy saftos történetet oszt meg egy börtönszökésről.

A Samuel Wesleytől Johnnak írt januári levél mélyen tanulságos, és nem pozitív azzal kapcsolatban, hogy John az egyházi szolgálatba menjen. Érdeemes hosszabban idézni, hogy bemutassuk Samuel Wesley szolgálatról alkotott felfogásának természetét, és azt, hogy John miért nincs egészen készen rá:

Ami azt illeti, amit a szent rendekbe lépésről említesz, ez valóban nagy munka, és örömmel látom, hogy te is annak tartod, valamint hogy nem csodálsz egy zöldfülű lelkészt jobban, mint én. Ami az általad említett indítékokat illeti, az én gondolataim ezek: (1) nem ártalom vágyani arra, hogy bekerülj abba a hivatalba, akár csak mint Éli fiai, „hogy egy darab kenyeret egyél”; „mert méltó a munkás a maga bérére”. Bár (2) a szigorúbb élet vágya és szándéka, és az a hit, hogy úgy is kellene, jobb indok; bár ezt mindenképpen előbb kell elkezdeni, különben tíz az egyhez, hogy utóbb becsap minket. (3) Ha valaki vonakodva és kívánság nélkül lép a rendekbe, könnyű kitalálni, hogy elmondhatja-e akár csak közönséges becsülettel is, hogy hiszi, „a Szentlélek indítja” erre. De (4) a fő rugó és indíték, amelynek mellett az összes előbbinek csak másodlagosnak kell lennie, bizonyosan Isten dicsősége és egyházának szolgálata kell legyen, felebarátunk épülésében és üdvözítésében: és jaj annak, aki bármely hitványabb vezérlő szándékkal kísérel meg egy ilyen szent munkát. Amiért is (5) minden lehetséges gondot kell rá fordítania, bölcsőbb és idősebb emberek tanácsával — különösen minden alázattal, őszinteséggel és lelki szándékkal, böjttel és imádsággal könyörögve a mindenható Isten és Szentlelke vezetését és segítségét —, hogy alkalmassá és felkészültté tegye magát rá.³

Samuel ezután a bibliai nyelvek fontosságáról ír. Elismerően szól John ezirányú képességeiről, de megjegyzi, hogy ismerni őket nem elég. „Folytatni kell egészen a Szentírás eredeti szövegének alapos megértéséig, állandó és hosszú társalgással velük.

---

3 WW 18:157-8.

Megkérdezed tőlem, melyik a legjobb kommentár a Bibliához. Azt felelem: a Biblia.”

Ez Samuelt egy hosszú kitérőhöz vezeti a Biblia különböző nyelveken megjelent különböző kiadásairól, beleértve a poliglott kiadásokat, amelyekben a latin a héber mellett áll. A szír és görög változatokat is ajánlja.

Samuel ezután így zár: „Mindebből látod, hogy nem vagyok híve annak, hogy elhamarkodottan átlépj a rendekbe. Amikor amellet leszek, hogy felvedd őket, tudni fogod, és nem lehetetlen, hogy akkor veled leszek, ha Isten oly sokáig megkíméli szerető apád életét és egészségét.”⁴

Samuel jelenleg a felszentelés ellen van. Ez inkább „még nem”, mint „nem”, de mégis érdekes dokumentum. Nincs meg másolatunk arról a levélről, amelyben John először említi a szent rendeket, így spekulációra vagyunk hagyatkozva ebben az ügyben.

Fontos számunkra megérteni, hogy valójában hogyan nézett ki a felszentelés folyamata az anglikán egyházban a tizennyolcadik század elején. Az anglikán egyház 1604-es kánonjoga még mindig óriási befolyással bírt. A 31–35. kánonok foglalkoznak a felszenteléssel, és kinyilvánítják, mikor szentelhető fel valaki. A 34. és 35. kánon tér rá a tényleges követelményekre:

Egyetlen Püspök se bocsásson ezentúl semmilyen Személyt szent Rendekbe, aki nem a saját Egyházmegyéjéből való, hacsak nem e Birodalom valamely Egyetemének tagja, vagy hacsak nem hoz Elbocsátó Levelet (úgy nevezve) annak a Püspöknek, akinek Egyházmegyéjéből való, és diakónus kívánván lenni, Huszonhárom Éves, papként pedig Huszonnégy Éves teljesen, és valamely Iskolai Fokozatot szerzett az említett Egyetemek valamelyikén, vagy legalábbis, hacsak nem képes számot adni Hitéről latinul, e Birodalom Püspökeinek és Papságának Zsinatán,

---

4 WW 18:158.

Ezeröttszázhatvankettőben jóváhagyott Vallási Cikkek szerint, és ugyanazt megerősíteni a szent Írásokból vett elégséges Bizonyosságokkal: és kivéve továbbá, hacsak akkor be nem mutat Tanúsító Leveleket jó Életéről és Társalgásáról, valamely Cambridge-i vagy Oxfordi Kollégium Pecsétje alatt, ahol korábban tartózkodott, vagy három vagy négy komoly Lelkészt, más szavahihető Személyek Aláírásával és Tanúságával együtt, akik ismerték Életét és Magaviseletét az előtte közvetlenül megelőző Három Év tartama alatt.⁵

Majd folytatva:

A Püspök, mielőtt bárkit szent Rendekbe bocsát, gondosan vizsgálja meg őt azon Lelkészek jelenlétében, akik segédkeznek neki a Kézzátételnél: És ha az említett Püspöknek bármely törvényes Akadálya van, az említett Lelkészekkel vizsgálta meg gondosan minden ily Személyt, akit így Fel kell szentelni. Feltéve, hogy akik a Püspöknek segédkeznek a Vizsgálatban és a Kézzátételben, az ő Székesegyházából legyenek, ha kényelmesen rendelkezésre állhatnak, vagy ugyanazon Egyházmegyében más elégséges Prédikátorai, legalább Háromnak Számában: És ha bármely Püspök vagy Segédpüspök szent Rendekbe bocsát bárkit, aki nincs úgy minősítve és megvizsgálva, ahogyan azt korábban elrendeltük; Tartományának Érseke, erről értesülvén, és ebben egy Püspök által segítettvén, felfüggeszse az így vétkező említett Püspököt vagy Segédpüspököt mind Diakónusok, mind Papok szentelésétől két Év tartamára.⁶

A vizsga részleteit az egyes püspökökre bízták. Van egy példánk egy ilyen vizsgára 1724-ből Wake érsek alatt, amelyet káplánja, David Wilkins mond el egy bizonyos William Painterről, aki korábban megbukott a vizsgáján:

---

5 Canon 34, *Canons of 1604*, Church of England.

6 Canon 35, *Canons of 1604*, Church of England.

11. fejezet

Mr. Painter múlt pénteken volt nálam, hogy egy újabb vizsgára jelentkeztek, mielőtt felmegy a városba, hogy papi rendekre jelentkeztek. Szent Máté harmadik fejezetének első három versét és Szent Máté utolsó fejezetének utolsó négy versét elég jól olvasta görögrol latinra; de nem volt olyan készséges az 1 Timóteus 3 egyetlen részével sem. Elég jól felelt angolul a kérdéseimre; amelyek a következők voltak: Megváltónk eljövetelének oka, Megváltónk istenségének bizonyítéka és a Szentháromság misztériumának bizonyítéka... Rendkívül jó jellemet hordoz a két egyházközösségben, ahol szolgál, nagyon szeretik ott.⁷

Samuel, Johnnak 1725 januárjában írt levelében alapjában véve azt mondta, hogy nem egészen áll készen arra, hogy ajánlást küldjön.

Februárban Susanna ezt írja Johnnak: „Szívből kívánom, hogy most fognál hozzá önmagad komoly vizsgálatához, hogy megtudd, van-e ésszerű reményed az üdvösségre Jézus Krisztus által, azaz hogy a hit és bűnbánat állapotában vagy-e vagy sem, amelyek, mint tudod, az evangéliumi szövetség feltételei a mi részünkről... Ez az ügy nagy megfontolást érdemel mindenkinél, de különösen azoknak, akiket a papságra szántak, mindenekelőtt biztossá kell tenniük elhívásukat és kiválasztásukat, nehogy miután másoknak prédikáltak, magukat vessék el.”

Majd ezt írja:

Most, hogy ezt említem, eszembe jut apádnak írt leveled a rendek felvételéről. Nagyon megörültem neki, és nagyon tetszett a javaslat. De majdnem családunk sajátos szerencsétlensége, hogy apád és én ritkán gondolkodunk egyformán. Helyeslem elméd hajlamát... Mr. Wesley eltér tőlem, és — azt hiszem — kritikai tudományra kötelezne el téged (bár nem vagyok benne biztos), amely jóllehet alkalmyszerűen és kísérőleg hasznos, mégis

---

⁷ Norman Sykes, *William Wake, Archbishop of Canterbury*, 2 vols. (Cambridge, 1957), 1:214-215.

semmiképpen sem előbbre való a másiknál. Ezért buzgón kérem Istent, hogy hárítsa el tőled azt a nagy bajt, hogy haszontalan tanulmányokba bonyolódj az olyanok elhanyagolásával, amelyek feltétlenül szükségesek.⁸

Végül márciusban Samuel Wesley enged. Ezt írja: „Meggondoltam magam az előző levelem óta, és most arra hajlok, hogy ezen a nyáron a rendekbe lépj, és szeretném, ha gondolataidat és tanulmányaidat arrafelé fordítanád.”

A folyamat hivatalosan elkezdődik, és Johnt 1725. szeptember 19-én diakónussá szentelik.

John apjához írt, a szent rendekről szóló leveleinek hiányán érdemes egy kicsivel több időt elgondolkodni. Lehet véletlen, így a spekuláció ne menjen túl mélyre, de érdekes. Ahogyan Kenneth Collins rámutat, tizenhárom évvel később, 1738-ban, John Wesley másképp emlékszik a szolgálatra való elhívására: „Amikor körülbelül huszonkét éves voltam, apám sürgetett, hogy lépjek a szent rendekbe.”⁹ Ezt abban a beszámolójában írja, ami az Aldersgate-élmény néven vált ismertté, ahol John Wesley a szívét különös módon felmelegedni érezte. Wesley talán retorikailag pozícionálta 1738 előtti szolgálatát személytelennek és hidegnek, szemben az Aldersgate-i személyes élménnyel. Samuel ellenkezőleg, nem sürgeti Johnt a szolgálatba. John Wesley felszentelése nem volt egyszerű cselekedet, amelyben gépiesen ment végig a mozdulatokon. Egy megkülönböztetési folyamat után történt, amelyet anyja, Susanna ösztönzött, és apja végül jóváhagyott és támogatott.

Azok a napok sokkal jelentőségtejtjesebbek voltak életében, mint amennyit később elismert. Két héttel azután, hogy megkapta

8 Susanna to John, Feb 23, 1725, in Wallace, *Complete Writings*, 106.

9 Kenneth J. Collins, “John Wesley’s Correspondence with his Father”, *Methodist History*, 26:1 (October 1987): 17.

apja támogatását, 1725 áprilisában, John Wesley elkezdte magánnaplóját, amelyet egészen 1791-ben bekövetkezett halála előtt egy hétig folytatott. Jóllehet sok kötet elveszett, John Wesley fennmaradt magánnaplói széles (jóllehet olykor unalmas) portrét adnak az emberről és a metodizmusról. Többnyire kódolt gyorsírással írva, a naplókat csak a huszadik században és csak részben adták ki. Csak amikor Richard Heitzenrater teljesen megfejtette őket, akkor tudtuk teljesen kiadni őket.

12. FEJEZET

Az oxfordi naplók

Egy pillanatra el kell szakadnunk a metodizmus történeti elbeszélésétől, hogy megértsük a kulcsot ahhoz, hogyan tudjuk egyáltalán elmondani a metodizmus történetét: John Wesley naplóját. A következő fejezet Wesley naplójának tartalmát tárgyalja majd, de a rejtvény, amelyet azok a Wesley-kutatók elé tártak az évek során, önmagában is lebilincselő.

John Wesley naplót vezetett az 1725-ös felszentelése előtti néhány hónaptól egészen 1791-ben bekövetkezett haláláig. A kötetek közül sok elveszett. Sok korai kötet mind kódolt gyorsírással íródott, amelyet senki nem értett teljesen körülbelül ötven évvel ezelőttig.

Wesley a napló korai használatát arra szánta, hogy nyomon kövesse kísértéseit és bűneit éppúgy, mint napi életét, és így a kód eszköz volt arra, hogy ezeket a bűnöket titokban tartsa. Nem ő maga alkotta meg ezt a módszert, mégis folyamatosan használta, amíg 1735-ben el nem hagyta Angliát.

Wesley halála után több mint egy évszázadon át semmit sem adtak ki a naplókról, miközben a magáról Wesleyről és a metodizmusról általában szóló munkák terjedelmesek voltak. Ennek egy része ahhoz a vágyhoz volt köthető, hogy a metodisták lebecsüljék az 1738 előtti John Wesleyt. Az Aldersgate olyan nagy árnyékot

vetett a mozgalomra, és maga John Wesley is olykor mintha lebecsülte volna saját, e dátum előtti gondolatait. A másik probléma a naplókhoz való hozzáférés hiánya volt, valamint az igazi rejtjelkulcs hiánya azok megértéséhez.

1907-ben Nehemiah Curnock elkezdte megfejteni őket, és részleteket kiadni belőlük összes művei kiadásában. Curnock át-törése egy álmában történt, ahogyan a napló kiadásának egy láb-jegyzetében írja.¹ Sajnos Curnock kulcsa nem volt teljes, és a munka nagy részét a későbbi nemzedékekre hagyta befejezésre.

Néhány nemzedékkal később az ifjú metodista prédikátor, Richard Heitzenrater oldotta meg a rejtélyt. A következőket írja az oxfordi metodizmusról szóló disszertációjának előszavában, és érdemes hosszabban idézni, mert ez valóban Heitzenrater elmondandó története:

A jelen szerző felfedezése, amely fényt vetett Wesley módszerére, nem volt olyan drámai, de éppoly izgalmas volt egy olyan elme számára, amelyet egyre inkább gyötört a naplók bizonyos bejegyzéseivel kapcsolatos állandó zavarodottság fásultsága. Két és fél évnyi tanulmányozás után, miután legalább kétszer teljesen átmentem az öt oxfordi naplón, végül lehetőségem nyílt megvizsgálni a londoni Metodista Levéltár kéziratállományát. Dr. Bowmer kedvessége révén sok órát töltöttem a pánccélteremben, kötetről kötetre rostálva, megpróbálva megnézni mindent, aminek bármi köze lehetett az oxfordi metodisták történetéhez. Egy tétel, amely megakadt a szememen a Konferencia állományának egy korai listájában, egy kötet volt, amelyet úgy jegyeztek fel mint „J. Hervey naplója, 1733–34; rövidített írásmódban.” A kis kötetet felnyitva, amely külső megjelenésében hasonló volt a Wesley-jegyzetfüzetek sokaságához, amelyek a Colman-gyűjtemény szívét alkotják, azonnal nyilvánvalóvá vált, hogy ez a

---

1 Curnock, *Journal of Wesley*, 1:72n.: Curnock harmadik személyben ír önmagáról. “He had discovered a place, far on in the Diary, where ‘:’ meant, and could only mean, ‘12.’ This, as a clue, proved useless, until in a dream he saw that ‘2’ stood for ‘a.’ This was the first ray of light.”

napló nemcsak pontosan ugyanolyan stílusú volt, mint a későbbi oxfordi naplók, hanem hogy explicitebb információt tartalmazott, mint Wesley naplói — eseményeket és beszélgetéseket —, és a formátum sok oszlopa fejléccel volt ellátva, hatalmas kódolt információtárakat nyitva meg ebben a naplóban és Wesleyében is. Ezenfelül a napló olyan időszakot ölelt fel, amelyhez nem volt fennmaradt Wesley-napló.

Annak fokozatos felismerése, hogy ez valójában nem James Hervey naplója volt, hanem inkább Benjamin Inghamé, kevésbé volt valódi jelentőségű, mint az, ami a könyv elején napvilágra került. Egy bevezető lap tetejére beírva ott volt a jegyzet: „Charles Wesley, A.M., a Christ Church, Oxford diákja tanított meg a következő Napló-vezetési Módszerre. Megismerkedtem vele és fivérével, John Wesleyvel, A.M., a Lincoln College, Oxon tagjával, Charles Burton révén...”

Ezután három oldal következik, kéthasábosan, az ebben a sajátos példányban használt rövidítésekről a Wesley-féle naplóvezetési módszerből. A lista némely bejegyzése arra szolgált, hogy igazolja a sejtéseimet, amelyeket Wesley naplóiban néhány rövidítés meglehetősen nyilvánvaló jelentéséről tettem: br — reggeli; ch — hazajött; r — olvasott; wr — írni. Mások nem voltak korábban annyira nyilvánvalók, különösen a naplóíró által szándékolt sajátos megkülönböztetések tekintetében: tr — átírni; tra — fordítani; p — magánimádság; P — nyilvános imádságok; x — napi vizsgálat; Ex — általános vizsgálat; nb — szükséges ügy; rt — vallásos beszélgetés. Némely rövidítés valószínűleg örökre a titoktartás leple mögött maradt volna e kulcs nélkül: gtr — főként vallásos beszélgetés; iti — bűnös beszélgetés; j) — holt az imádságban; •• — buzgó az imádságban (és több más „a figyelmesség fokozata”).

Annak a felfedezésnek az izgalma lélegzetelállító volt, de megint csak előjátéka volt további hosszú, kemény hónapoknak, amelyek során újra átástam magam összetett naplóbejegyzések oldalain. Jóllehet a rejtjel által felvetett problémák nem mindegyikét

oldotta meg Ingham naplója, sok ajtó nyílt meg Wesley naplóinak teljesebb megértéséhez.²

Heitzenrater magát a rejtjelt egy 1988-ban kiadott esszében fejti ki:

Először is ott van egy rejtjel, amely a behelyettesítéses és a felcseréléses rejtjel kombinációja. A rejtjel behelyettesítéses aspektusában Wesley számokat, pontokat vagy szimbólumokat használ a magánhangzókra, amelyeket le kíván írni. A felcseréléses aspektusban olykor felcseréli a mássalhangzókat, úgyhogy amikor leír egy betűt, mint a „d”, valójában a két oldalán lévő mássalhangzó valamelyikét értheti rajta, pl. egy „d”-re egy „c”-t vagy „f”-et használna. Hogy tovább bonyolítsa a dolgokat, Wesley olykor a felcserélés szabályát alkalmazza rejtjele behelyettesítéses aspektusára...

„Kódjának” egy második jellegzetessége... a rövidítések állandó és erőteljes használata... Például egy tipikus kora reggeli bejegyzésben a korai 1730-as évekből Wesley megmutatja, hogy bizonyos „kérdéseket” tett fel magának a napra, folytatta önvizsgálatát, majd a Bibliát olvasta — egyszerűen a „qxb” betűkkel.

A „kód” egy harmadik aspektusa Wesley betűktől vagy számoktól eltérő szimbólumok használata... meglehetősen érdekes szimbólumkészletet dolgoz ki „a figyelem fokozatainak” jelölésére. A gondolatjel hat változatát használja, más bejegyzések fölött vagy alatt, felfelé vagy lefelé menő farkincával vagy anélkül, hogy jelölje ezeket a „fokozatokat”, hat attitűdöt, amely a nagyon negatívtól a nagyon pozitívig terjed...

Wesley „kódjába” több számrendszert is beledolgoz... az egyszerű napszakjelöléstől a fogadalmak megszegéseinek és fogadalmak megtartásainak meglehetősen bonyolult óránkénti felsorolásáig...

„Kódjának” egy ötödik eleme a tizenharmadik századi gyorsírási rendszerek használata. Wesley két különböző gyorsírási sémát

2 Heitzenrater, “John Wesley and the Oxford Methodists,” ix-x.

12. fejezet

használt: Weston gyorsírását 1734-től kezdve, áttérve Byrom gyorsírására 1736-ban.³

Ahogy Wesley változott, úgy változott a napló tartalma is. Nagyon egyszerűen kezdte 1725-ben kézírással, amely egyre kódoltabbá vált. Minden nap néhány sor lehetett. 1734-re áttért arra, amit „pontosabb” (exacter) naplónak neveznek, teljes oldallal minden napra és oszlopokkal.

Methodistának lenni nem jelentette azt, hogy az embernek kódolt naplót kellett vezetnie. De a napló létezése és módszere segít megértenünk, ki volt John Wesley, valamint a kort, amelyben élt.

---

3 Heitzenrater, “Wesley’s Diary and Journal,” 12–14.

13. FEJEZET

Egy nem éppen szokványos jegyzetfüzet

1725 nagypéntekén, március 26-án John Wesley elkezdett feljegyzéseket vezetni az életéről, kísértéseiről, elhatározásairól és különféle egyéb dolgokról. Apja és nagyapja is vezetett hasonló füzeteket, amelyeket gyakran szokványos jegyzetfüzetnek (commonplace book) neveztek. Az írástudó emberek az ókor óta vezettek ilyeneket. Ezek olyan helyek, ahová az ember érdekes könyvekből vett idézeteket, személyes feljegyzéseket, az életről szóló gondolatokat és egyéb dolgokat ír. Marcus Aurelius klasszikus *Elmélkedések* című műve kiváló példája a szokványos jegyzetfüzetnek, ahogyan Seneca *Levelei* is.

Így vette kezdetét John Wesley állandó kísérője élete hátralévő részére. A forma változott, de a gyakorlat nem. John Wesley naplója kódjának feltöréséről szóló történetet az előző fejezetben mondtuk el. Most e munka gyümölcsét vizsgáljuk meg — azt, hogy valójában miről is szólt korai naplója.

Fontos tisztázni a különbséget John Wesley folyóirata (journal) és John Wesley naplója (diary) között. A napló személyes dokumentum volt, amelyet vezetett, és amennyire lehetséges volt, megőrzött. A folyóirat az életéből vett pillanatok publikált válogatása volt, helyenként a naplójában lévő jegyzetekből átdolgozva, máshol egyáltalán nem.

Amikor John elkezdte első naplóját, eltartott egy ideig, mire rájött, valójában miféle eszköz is ez. John Wesley első bejegyzését Jeremy Taylor *Szabályok a szent élethez* című művéből vett idézetek vették körül, amelyről az 1. kötetben, az angol lelkiségről szóló fejezetben beszéltünk. Taylor műve ihlette azt az általános szabályt, amelyet önmaga számára adott:

Általános szabály az élet minden cselekedetére:

Valahányszor egy cselekedetet kell véghezvinned, gondold meg, hogyan tette vagy tenné Isten ugyanazt, és kövesd az ő példáját.

Általános szabályok az idő felhasználásáról:

1. Minden napot Istennel kezdj és végezz; és ne aludj mértéktelenül.
2. Légy szorgalmas a hivatásodban.
3. Minden szabad órát fordítsd a vallásra, amennyire képes vagy rá.
4. Minden ünnepnapot.
5. Kerüld a részegeseket és a kotnyeleskedőket.
6. Kerüld a kíváncsiságot, és minden haszontalan foglalatosságot és tudást.
7. Vizsgáld meg magad minden este.
8. Soha, semmilyen körülmények között ne tölts el úgy egy napot, hogy ne szánnál legalább egy órát az áhítatra.
9. Kerüld mindenfajta szenvedélyt.¹

E szabályokat követve Wesley március 26-án írta meg első bejegyzését, amely a következőket tartalmazza:

---

¹ Curnock, *Journal of Wesley*, 1:48.

13. fejezet

Azt tapasztaltam, hogy ima közben sok tisztátalan gondolat merül fel, és felfedeztem az erre csábító kísértéseket:

1. Túlságosan átadom magam a könnyelmű viselkedésnek minden időben.
2. Túl sokat hallgatok a haszontalan fecsegésre, vagy hiábavaló színdarabokat, könyveket olvasok.
3. Tétlenség, és végül —

Az áhítat hiánya — annak meg nem gondolása, hogy kinek a jelenlétében vagyok.

Amiből arra következtetek, hogy szükséges

1. Komoly és szerény magatartásra törekedni;
2. Kerülni a hiábavaló és könnyelmű társaságot; és
3. Áhítatos félelmet táplálni Isten jelenléte iránt.
4. Kerülni a tétlenséget, a nőekkel való fesztelenséget és az erősen fűszerezett ételeket;
5. Ellenállni magának a kéjvágy legelső megmozdulásának is, nem érveléssel, hanem azzal, hogy nem gondolok rá többé, vagy hogy azonnal társaságba megyek; végül pedig gyakori és buzgó imádságot gyakorolni.

Az első bejegyzés után Wesley még néhány szabályt felvett, többségükben Taylortól véve:

Általános szabályok a szándékkal kapcsolatban:

1. Minden cselekedetnél gondolj a célodra;
2. Minden cselekedetet az Atyának, a Fiúnak és a Szentléleknek nevében kezdj;
3. Minden fontos munkát imádsággal kezdj;

4. Ne hagyj el egy kötelességet azért, mert kísértésbe esel benne.

Két héten belül a tárgy az általánostól az aprólékosan részletes felé mozdult el. Az olvasásról, írásról és egyéb tevékenységekről szóló unalmas beszámolóval kezdődik, ötnapnyi szünettel, amikor Wesley a városba megy.

Ebben az időszakban írta John a naplójába: „Először láttam Varanese-t”, ezt a becenevet adta Sarah Kirkhamnek, korai szerelmének. Kirkham hamarosan férjhez ment, de továbbra is találkoztak és platonikus módon leveleztek még azután is, hogy a nő férjhez ment.

Ahogy Wesley közeledett 1725 szeptemberében az ordinációja felé, a napló eltávolodott a mindennapi ügyektől, és egy mélyebb vallásos érzület felé mozdult. Ahogy Richard Heitzenrater írja: „Jegyzetfüzete egyúttal magánbűnvalló atyaként kezdett szolgálni számára, hogy hordozza önvizsgálatának feljegyzését. Augusztus 16-án, a „szándék tisztaságával” kapcsolatos aggodalmának első feljegyzésekor tette első naplóbeli gyónását, részben titkosírása mögé rejtve — t•ld /l_k.e. (»teld a ly; kyrie eleison«). Egy héttel később ez »tettel elkövetett hazugság« volt, az utána következő napon pedig »gondolatban elkövetett bűnök«.²

Ennek az időszaknak nagy részében a napló naponta két bejegyzéssel volt tele. Egy reggel és egy délután. Nehemiah Curnock kiadásából fogok idézni, amely a kód egy részét lefordítatlanul hagyja. Ahogy az előző fejezetben említettük, Curnock volt az a szerkesztő, aki azt írta, hogy a kód egy része álmában jutott el hozzá. A konkrét lábjegyzet harmadik személyben íródott. „Felfedezett egy helyet, jóval beljebb a naplóban, ahol a »:« azt jelentette, és csak azt jelenthette, hogy »12«. Ez kulcsként

2 Heitzenrater, "Oxford Methodists," 58.

13. fejezet

haszontalannak bizonyult, amíg egy álomban meg nem látta, hogy a »2« az »a«-t jelenti. Ez volt a fény első sugara.”³

Például itt van néhány bejegyzés szeptemberből, az ordinációja idejéből:

Szept. 17., 1725.

Péntek. Reggeli Mr. Shermannel

Délu. Olvastam *The Gentleman's Library*, aláírtam a Hittételeket, olvastam Dr. Bennetet. p.i.k.e. Üldögéltem a kávéházban. Haszontalan fecsegés

Szomb. Olvastam Mr. Russell prédikációját, Dr. Bennetet: p.i.k.e.

Délu. *szombat* Dicsekvés, dicséretre éhes, mértéktelen alvás, rágalmazás, hazudozás: k.e.p.i.k.e.p.c.T.F: hevesség a vitatkozásban: p.c.T.F

Reggel. Diakónussá szentelt az oxfordi püspök.

Délu. Sétáltam a Trinity-kertekben: gyűjtöttem Dr. Bennetet: hallgattam Mr. Bear-t arról, hogy a Szentlélek minden igazságra megtanítja az apostolokat: gyűjtöttem Bennetet: p.c.T.F Üldögéltem Burtmannál: olvastam Burnet püspököt.

Decemberre bűneinek listája megnőtt:

Fogadalmak megszegése... hanyagság az önsanyargatás napjainak kijelölésében, stb., büszkeség képességeimre és szentségemre, dicséretre éhesség, ingerlékenység, tétlenség, mértéktelenség az alvásban, gondolatban elkövetett bűnök, ok nélküli és bűnös harag, ígéretszegés, színlelés, hazudozás, meggondolatlan ítélezés, mások elítélése, az előljárók iránti tiszteletlenség, az a vágy, hogy jobbnak látsszam, mint amilyen vagyok.⁴

---

3 Curnock, *Journal of Wesley*, 1:72.

4 idézi Heitzenrater, "Oxford Methodists," 59.

1726 januárjában Wesley ezt írta: „Jobban szerettem a nőket és a társaságot, mint Istent. Elhatározom, hogy soha nem hagyom, hogy az alvás vagy a társaság megakadályozzon az imádságra menésben. Hiába vettem Isten nevét a szájamra. Elhatározom, hogy soha nem említem, csak a vallásban, az áhítatban, az imádságban és az alázatban.”⁵

Ezek az elhatározások továbbra is megtöltötték a napló helyét, ahogy napi és heti tevékenységi rendje is. A „mértéktelen alvással” kapcsolatos saját elhatározásai, ahogy Heitzenrater megjegyzi, „hamarosan egy buzgó elhatározáshoz vezettek, hogy korán keljen”.⁶ Napi rutinját hamarosan feljegyezte, és nagyjából a következő két évben követte:

Hétkor kelés — Reggeli nyolckor — Imádság kilenckor — Ebéd tizenkettőkor — Magánima ötkor — Családi ima hatkor — Vacsora hétkor — Lefekvés tízkor.

Ez hamarosan heti rendbe is átfordult: a vasárnapok a teológia tanulmányozására, a szombat a prédikációírára és levelekre, a hétfők és a keddek a klasszikusokra, a szerda a logikára (az egyik kurzusra, amelyet Oxfordban tanított), a csütörtök a nyelvekre, a péntek pedig a filozófiára és a fizikára szolgált.⁷

John Wesley prédikációjegyzeteket is vezetett a naplójában. Például:

Hallgattam Mr. Colley-t: Gondolj Istenre tisztelettel és szereténységgel: kerülj a megszentelt tolokodást; gondolataid róla legyenek összetettek, minden tulajdonságából elegyítve, és ne

5 idézi Heitzenrater, “Oxford Methodists,” 59.

6 Heitzenrater, “Oxford Methodists,” 60.

7 Rack, 83.

13. fejezet

legyenek terméketlenek; hanem utánozd őt igazságban, szeretetben és szentségben, és tekintsd őt azon jellemvonások szerint, amelyeket önmagáról felvesz, mint Jó Pásztor, Barát, stb.⁸

Ebben az időszakban Wesley logikát és filozófiát tanított a Lincoln College-ban. Körülbelül húsz prédikációt is írt, több mint harmincat el is mondott, és több mint ötven istentiszteleten vett részt.

Minden hónapban havi áttekintést is adott magának, amely főként a tanulmányaira és az általa olvasott művekre összpontosított. Az ordinációt követő hat hónapban rendkívüli sokszínűséget olvasott: Drake és Le Clerc fizikájától Burnet reformációról szóló művéig, Locke-tól Horatius Ódáig, az Iliásztól a Rómaiakhoz írt levélig, Vergilius Georgicájától Plutarkhosz életéig — Epiktétosszal, Iuvenalisszal, Anakreónnal, Xenophónnal, Cornelius Neposszal, Miltonnal, Berkeley-vel és Anakreón tizenkét Ódájával együtt, sok más mellett.⁹

Ami hiányzik a történelmi feljegyzésből, azok a levelek, amelyeket Wesley Sarah Kirkhamtól, vagyis Varanese-től kapott és neki írt. John és Sarah egy évtizeden át leveleztek, és Wesley sokszor meglátogatta Sarah és férje, John Chapone otthonát. Sarah arról írt Wesley-nek, hogyan tudnák fenntartani a barátságot a házassága közepette:

Bizonyosan elmondanám neked, ha a férjem valaha nehezményezné kettőnk fesztelenségét, amiről meg vagyok győződve, hogy soha nem fogja; egy ilyen eset szükségessé tenné, hogy bizonyos mértékig megőrizsem az irántad érzett megbecsülés látszatát, de magát a megbecsülést, amely az értelmén és az

---

8 Curnock, *Journal of Wesley*, 1:65.

9 Curnock, *Journal of Wesley*, 1:65–66.

erényen alapul, és mindkettőnk számára teljesen kedves, az élet semmilyen körülménye nem tudja velem megváltoztatni.¹⁰

Sarah Chapone, leánykori nevén Kirkham, önmagában is híres mint „The Hardships of the English Laws in Relation to Wives” (Az angol törvények nehézségei a feleségekkel kapcsolatban) szerzője, amely 1735-ben jelent meg, egy polemikus röpirat, amely azzal érvelt, hogy a nők jogai Angliában a rabszolgasághoz hasonlatosak. Sajnos a Varanese-levelek elvesztek, és Wesley jellemének és gondolkodásának az az oldala, amelyet Sarah Chapone-nal megosztott, szintén elveszett.

John Wesley második naplója is elveszett.

Charles 1726-ban érkezett Oxfordba. 1727-ben, miután megszerezte a magiszteri fokozatát, John egy időre visszaköltözött Epworthbe, hogy apja segédlelkésze legyen, és hogy segítsen Samuel nagy könyvében, a *Dissertationes in Librum Jobi*-ban, amelyről a 6. fejezetben volt szó.¹¹ John egyetlen oxfordi útja két éven keresztül 1728 szeptemberében volt, az ordinációs szertartására.

Ez a napló elveszett, de egy határozott jellemváltozás van folyamatban. Samuel Jr. észrevette a változást Charlesban 1728 nyarán, és így szólt Johnhoz: „minden mozdulata és tekintete csaknem azt gyanítottatta velem, hogy te vagy az”, komolysága és komorsága miatt.¹²

Azon a télen újfajta levelezés kezdődött John és Charles között, amely közvetlenül elvezetett a Szent Klubhoz 1729 telén és a metodizmus formális belépéséhez a világba.

---

10 Orr, 98.

11 Richard Heitzenrater, *Wesley and the People Called Methodists*, 2nd ed. (Nashville: Abingdon Press, 2013), 37.

12 Heitzenrater, *Mirror and Memory*, 70.

14. FEJEZET

Előjáték a Szent Klubhoz

Ahogy John Wesley elkezdte komolyabban venni a hitét, 1725-ös ordinációja előtt és után, és ahogy elkezdte komolyabban venni Jeremy Taylor és Kempis Tamás útmutatását, nagyon kevés olyan embert talált az életében, aki ugyanazon az úton haladt volna, mint ő. Később a 132. prédikációban így írt erről az időszakról: „olyanokat keresett, akik társai lennének az úton, de senkit sem talált; úgyhogy több éven át arra kényszerült, hogy egyedül utazzon, mivel nem volt senki, aki vezesse vagy segítse őt.”¹

1727-re John kiégettnek érezte magát Oxfordtól, így megfogadta apja tanácsát, és visszatért északra, az Axholme-szigetre, hogy a wroot-i parókia segédlelkésze legyen. Korábban már segített 1726 nyarán, és készen állt, hogy ismét eljöjjön.

1728 nyarán John délre indult a papi rendbe való felszentelésére. Szeptember 22-én szentelték fel, és októberre már északra, Wroot felé tartott.

John távozása nehéz hír volt fiatalabb öccse, Charles számára. Charles a következőket írta Johnnak 1729 januárjában, miután hírét vette John azon szándékának, hogy Wrootban marad, és nem tér vissza Oxfordba:

---

¹ John Wesley, Sermon 132, “On Laying the Foundation.”

Rossz az a szél, amely senkinek sem hoz jót! Ugyanaz a kedvező fuvallat, amelynél apám azt mondhatja, *Ego in portu navigo*, teljesen felborította a türelmemet, amely tudod, hogy legjobb esetben is csak törekeny hajó, és jelenleg sajnálatosan híján van a ballasztnak. „Letelepedett életében, legalábbis évekre!” El sem tudod képzelni, milyen heves hatással voltak ezek a néhány szavak a szelíd olvasóra. Bob és én készek voltunk minden oszlopnak nekiverni a fejünket, amellyel csak találkoztunk azóta a gyötrelmes hír óta... Jöjjön hát pénz, méghozzá gyorsan, hogy megmentsen melankolikus elvemtől, *ex nihilo nihil fit*.²

Egyik közös oxfordi barátjuk, Robert Kirkham eljött meglátogatni Epworthöt és Wrootot, friss híreket hozva az oxfordi eseményekről. 1728 decemberében egy Programmát fogadtak el a Vicekancellár, a kollégiumi elöljárók és a Proktorok közgyűlésén, hogy felvegyék a harcot „az isteni kinyilatkoztatás ellen az állítólagos emberi ész gonosz szószólóival” szemben. Charles a Programma átiratát is mellékelte 1729. január 5-i Johnnak írt levelében:

Mivel túl sok okunk van azt hinni, hogy az egyetem egyes tagjai az utóbbi időben veszélyben voltak, hogy rossz szándékú személyek megrontsák őket, akik nemcsak a keresztény vallás igazságával ellentétes, gonosz és istenkáromló nézeteket vallottak, hanem ugyanezen rossz elveket másokba is igyekeztek beoltani... A Vicekancellár úr, a kollégiumi elöljárók és a Proktorok hozzájárulásával jónak látta a legnagyobb fontosságú ügyként ajánlani az egyetem minden egyes kollégiuma és háza valamennyi tutorának, hogy kétszeres szorgalommal lássák el kötelességüket az illető tanítványaiknak a keresztényi kötelességükben való oktatásában...³

2 Charles Wesley, Letter to John Wesley, January 20, 1728, in WW 25:230–231.

3 Charles Wesley, Letter to John Wesley, January 22, 1729, in WW 25:233–235.

Richard Heitzenrater azt állítja, hogy „szinte érezni lehet, ahogy John kényelmetlenül fészkelődni kezd a parókiái kötelességeiben e levél kézhezvételekor. Oxfordban kijelölődtek a frontvonalak... A plakáton felsorolt Programma tökéletesen illett John temperamentumához.”⁴

Január 22-i következő levelében Charles nyilvánvalóvá teszi készségét, hogy naplót vezessen, és bátyja tanácsát kéri:

Szívesen írnék naplót a cselekedeteimről, de nem tudom, hogyan fogjak hozzá. Milyen részleteket kell feljegyeznem? A gondolataimnak és szavaimnak, valamint a tetteimnek kell-e helyet adnom benne? Minden jót és rosszat fel kell jegyeznem, amit teszek, és még mit? Nem kell-e számot adnom a tanulásban, valamint a vallásban való előrehaladásomról? Milyen titkosírást használnak? Ha ugyanahhoz vagy egy hasonló módszerhez irányítanál, mint a sajátod, örömmel követném, mert teljesen meg vagyok győződve egy ilyen vállalkozás hasznosságáról. Holtpontra jutok, amíg nem hallok felőled.⁵

Mire eljutunk 1729 májusához, ahogy Henry Rack fogalmaz, „Charles nemcsak önmagát próbálta megreformálni, hanem hatni próbált Bob Kirkhamre... és másokra is”.⁶ John már elhatározta, hogy meglátogatja Oxfordot, és Charles ujjong:

Buzgón vágyom és sóvárgom az áldásra, amelyet Isten benned küldeni készül nekem. Tudatában vagyok, hogy ez az én kegyelmi napom, és hogy a találkozásunk előtti idő felhasználásától és következő elválásunktól nagymértékben fog függeni az örökkévalóságra szóló állapotom.⁷

---

4 Heitzenrater, “Oxford Methodists,” 78.

5 Letter from January 22, 1729, WW 25:236.

6 Rack, 86.

7 Letter from May 5, 1729. WW 25:237.

Május 5-i leveléből arról is olvasunk, hogy Charles módszer útján munkálja a maga üdvösségét, a Johnéhoz hasonló nyelvezetben, és az oxfordi metodisták előképeként — valamint hogy Charles megosztotta a módszert egy szomszédal:

A Gondviselés jelenleg hatalmamba adta, hogy némi jót tegyek. Egy szerény, alázatos, jó hajlamú ifjú lakik mellettem, és (hála Istennek!) némileg eszköz voltam abban, hogy ilyen is maradjon... Az volt a véleménye, hogy a passzív jóság elegendő, és szeretne volna egyszerre megtartani az ismerőseit és Istent is. Nem mert máskor úrvacsorát venni, csak a szokásos időpontokban, mert félt, hogy kinevetik. Rávettem, hogy vallási okból ne törődjön a megrovással, és ezzel nagyban bátorítottam magamat is, hogy így tegyek. Azzal, hogy meggyőztem a gyakori úrvacsorázás kötelességéről, mindkettőnkét rávettem, hogy hetente egyszer vegyük.⁸

John naplója 1729 áprilisában ismét felveszi a fonalat, és sebesen folytatódik. John Wesley 1729. június 28-án tért vissza Oxfordba, huszonhatodik születésnapján. Az első személy, akit felkeresett, öccse, Charles volt. Hamarosan közös életformát kezdtek, Bob Kirkhammel és William Morgannel, amely sok hosszú óra vallási beszélgetést és az esti olvasásra fenntartott órákat foglalt magában.

De ezeken a beszélgetéseken kívül John Wesley élete nem nagyon különbözött wroot-i életétől. Egy kicsit korábban ébredt, de általában még mindig azokat a szabályokat követte, amelyeket 1725-ben adott önmagának. A nagy különbség most a barátság volt, és ez a különbség monumentális volt.

Ahogy Heitzenrater írja:

Ez a kis baráti csapat tehát, John Wesley jelenlététől és vezetésétől bátorítva, alkalmanként összegyűlve tanulmányozásra, imádságra

---

8 Charles Wesley, Letter to John Wesley, May 5, 1729, in WW 25:237.

és vallási beszélgetésre, rendszeresen részt véve az úrvacsorán, naplóban vezetett napi feljegyzésekkel nyomon követve életüket, az oxfordi metodizmus szervezett megnyilvánulásait képviseli. Az összejövetelek nem rendszeresek, nem mindig vesz részt mindenki, a napirend nincs rögzítve, a könnyű kikapcsolódás még most is kimutatható időnként, de a wesley-i mozgalom jegyei jelen vannak a csoportban. Az egyetlen különbség 1729 é nyári tapasztalatai és az év későbbi fejleményei között (a november lévén a hagyományos „felemelkedés”) az, hogy John Wesley csak látogatóban volt, és még nem folytatta oxfordi tartózkodását.⁹

A nyár után Wesley visszatért Wrootba. 1729 októberében John levelet kapott a tiszteletreméltó Dr. John Morley-től, amelyben arra kérte, hogy térjen vissza teljes állásban Oxfordba, hogy ellássa a Lincoln College fellow-jaként rá háruló kötelességeket.

Mint korábban, Wesley most sem közvetlen úton ment Oxfordba. Prédikált Epworthben, Wentworthben és háromszor Wrootban, lefordított egy prédikációt, segített apja Jóbról szóló munkájában, és szokatlanul nagy mennyiségű könnyű irodalmat fogyasztott, színdarabokat és egyéb szórakoztató műveket olvasott a nővéreinek és barátainak. November 9-én Charlesszal elhagyta otthonát a visszaúthoz. Wesley Londonon át ment, az Aldersgate utcában szállt meg, hogy meglátogassa idősebb bátyját, Samuelt, mielőtt egy szombat este megérkezett Oxfordba.

Ehhez a novemberi visszatéréshez kapcsolja John Wesley a Szent Klub felemelkedését. Hogyan nézett ki? Kik vettek részt benne? Mielőtt történetileg megvizsgálánk a Szent Klubot, először John Wesley saját szavaihoz fordulunk a Szent Klub felemelkedéséről.

---

9 Heitzenrater, “Oxford Methodists,” 90.

15. FEJEZET

A Szent Klub Wesley szemével

1732. augusztus 26-án William Morgan láztól meghalt. Némi zavar volt afelől, hogy apja, Richard, hibáztatta-e John és Charles Wesley-t William haláláért. William ír diák volt Oxfordban, aki 1729 novemberében kezdett el összejönni Charlesszal, Robert Kirkhammel és Johnnal.

1732 októberében John Wesley hosszú levelet írt Richard Morgannek, hogy teljes beszámolót adjon a Szent Klub történetéről, és eloszlassa a William haláláért való felelősségre vonatkozó bármely gondolatot.

A következő fejezet mélyebben fogja vizsgálni a Szent Klub történelmi feljegyzését, de a legjobb, ha hagyjuk Johnt saját szavaival beszélni arról, hogyan látta az oxfordi metodizmust a mozgalmon belülről. Gondolatai később megváltoznak, miután visszatért Georgiából, és az aldersgate-i tapasztalata után, de ezek a korai elmélkedések erős benyomást nyomnak rá arról, milyen érzés volt a Szent Klub, és miért tették azt, amit tettek.

Ami következik, az egy hosszabb részlet John Richard Morgannek írt leveléből.

Richard Morgannek

1732. október 18.

1729 novemberében, amely időpontban Oxfordba költöztem lakni, az ön fia, az öcsém és jómagam, valamint még egy ember megegyeztünk abban, hogy hetente három-négy estét együtt töltünk. Az volt a tervünk, hogy átolvassuk a klasszikusokat, amelyeket korábban magunkban olvastunk, a hétköznapi esteiken, vasárnap pedig valamilyen teológiai könyvet. A következő nyáron Mr. Morgan elmondta nekem, hogy benézett a börtönbe, hogy meglátogasson egy embert, akit a felesége megöléséért ítélték el; és hogy az egyik adóssal folytatott beszélgetéséből szilárdan hitte, hogy sok jót tenne, ha valaki venné a fáradságot, hogy időnként beszéljen velük. Ezt oly gyakran ismételte, hogy 1730. augusztus 24-én az öcsém és én lesétáltunk vele a Várhoz. Annyira elégedettek voltunk az ottani beszélgetésünkkel, hogy megegyeztünk abban, hogy hetente egyszer-kétszer odamegyünk; amit nem sokáig csináltunk, mielőtt megkért, augusztus 31-én, hogy menjek vele meglátogatni egy szegény asszonyt a városban, aki beteg volt. Ebben a foglalatosságban is, amikor elgondolkodtunk rajta, úgy hittük, hogy érdemes lenne egy-két órát eltölteni vele hetente; feltéve, hogy annak a parókiának a lelkésze, amelyben bármely ilyen személy élt, nem ellenezte. De hogy ne csak a magunk ítéletére hagyatkozzunk, beszámolót írtam apámnak az egész tervünkről; azzal együtt kérve, hogy ő, aki hetven évet élt a világban, és annyit látott belőle, mint a legtöbb magánember valaha is, adjon nekünk tanácsot, hogy nem mentünk-e már túl messzire, és hogy most álljunk-e meg vagy haladjunk előre.

[Apám] útmutatásait követve azonnal felkerestem Mr. Gerardot, az oxfordi püspök káplánját, aki egyúttal az a személy is volt, aki gondját viselte a foglyoknak, amikor bárkit halálra ítélték (máskor a maguk gondjára hagyták őket): javasoltam neki azt a tervünket, hogy szolgáljuk őket, amennyire csak tudjuk, és a saját szándékomat, hogy havonta egyszer prédikáljak ott, ha a püspök jóváhagyja. Nagyon dicsérte a tervünket, és azt mondta, kezeskedik a püspök jóváhagyásáért, akinek az első adandó

alkalommal megemlíti. Nem sokkal később tájékoztatott, hogy így tett, és hogy őrldorsága nemcsak engedélyt adott, hanem nagyon meg volt elégedve a vállalkozással, és remélte, hogy a kívánt sikert hozza majd.

Nem sokkal ezután a Merton College egy úriembere, aki a mi kis társaságunknak — amely most öt személyből állt — egyike volt, tudatta velünk, hogy előző nap kicsúfolták, amiért a Szent Klub tagja volt; és hogy ez a kollégiumában általános tréfa tárgyává vált, ahol felfedezték több szokásunkat, amelyeknek mi magunk teljesen idegenek voltunk. Erre ismét apámmal konzultáltam.

[Az ő] bátorítására továbbra is a szokott módon ültünk együtt; hogy egymást amennyire tudtuk, megerősítsük abbeli elhatározásainkban, hogy oly gyakran úrvacsorázunk, amilyen gyakran csak alkalmunk nyílik rá (ami itt hetente egyszer); és hogy minden szolgálatot megtegyünk, amelyet csak tudunk, ismerőseinknek, a foglyoknak és két-három szegény családnak a városban. De mivel a felzúdulás napról napra növekedett, hogy megmutassuk, mi alapja van annak, felvetettük barátainknak vagy ellenfeleinknek, amint alkalmunk nyílt rá, ezeket vagy hasonló kérdéseket: —

- I. Vajon nem minden rendű és rangú embert érint-e, hogy amennyire csak tudja, utánozza Őt, „aki szertejárt, jót cselekedve”
- Vajon nem minden keresztényt érint-e az a parancs, hogy „míg időnk van, cselekedjünk jót minden emberrel”
- Vajon nem leszünk-e a jövőben boldogabbak, minél több jót cselekszünk most
- Vajon lehetünk-e egyáltalán boldogok a jövőben, hacsak nem, erőnk szerint, „megetettük az éhezőt, felruháztuk a mezítelent, meglátogattuk a betegetek és a börtönben

lévőket”; és nem rendeltük-e mindezeket a cselekedeteket egy magasabb cél, mégpedig a lelkek halálból való megmentésének szolgálatába

- Vajon nem kötelességünk-e mindig emlékezni arra, hogy Ő többet tett értünk, mint amennyit mi tehetünk Őérte, aki biztosít minket: „Amennyiben megcselekedtél egyvel az én legkisebb atyámfiái közül, énvelem cselekedtél meg”
- II. Vajon e megfontolások alapján nem próbálhatunk-e jót tenni ismerőseinkkel Különösen, vajon nem próbálhatjuk-e meggyőzni őket arról, hogy szükséges keresztényeknek lenniük Vajon az ebből következő szükségéről, hogy tanult emberek legyenek
- Vajon a módszer és a szorgalom szükségéről, akár a tanulás, akár az erény érdekében
- Vajon nem próbálhatjuk-e rávenni őket, hogy szorgalmukat azzal erősítsék és növeljék, hogy oly gyakran úrvacsoráznak, amilyen gyakran csak tudnak
- Vajon nem említhetjük-e meg nekik azokat a szerzőket, akikről úgy véljük, hogy a legjobban írtak ezekről a témákról
- Vajon nem segíthetjük-e őket, amennyire képesek vagyunk, időről időre, hogy elhatározásokat hozzanak arról, amit e szerzőknél olvasnak, és hogy állhatatossággal és kitartással hajtsák végre azokat
- III. Vajon a fent említett megfontolások alapján nem próbálhatunk-e jót tenni azokkal, akik éheznek, mezítelenek vagy betegek Különösen, vajon ha ismerünk valamely szükségét szenvedő családot, nem adhatunk-e nekik egy kis ételt, ruhát vagy gyógyszert, ahogy szükségét szenvednek benne

- Vajon nem adhatunk-e nekik, ha tudnak olvasni, egy Bibliát, Közös Imakönyvet vagy Whole Duty of Man-t
- Vajon nem érdeklődhetünk-e időnként, hogyan használták ezeket; megmagyarázni, amit nem értenek, és nyomatékosítani, amit értenek
- Vajon nem nyomatékosíthatjuk-e nekik különösen a magánima és a templom és az úrvacsora látogatásának szükségét
- Vajon nem járulhatunk-e hozzá azzal a kevéssel, amire képesek vagyunk, hogy gyermekeiket felruházzák és megtanítsák olvasni
- Vajon nem gondoskodhatunk-e arról, hogy megtanítsák nekik a Kátéjukat és a rövid reggeli és esti imádságokat
- IV. Végül: Vajon a fent említett megfontolások alapján nem próbálhatunk-e jót tenni azokkal, akik börtönben vannak Különösen, vajon nem szabadíthatunk-e ki olyan jó hajlamú személyeket, akik kis összegekért maradnak börtönben
- Vajon nem kölcsönözhetünk-e kisebb összegeket azoknak, akik valamilyen mesterségben jártasak, hogy szerszámokat és anyagokat szerezhessenek maguknak a munkához
- Vajon nem adhatunk-e azoknak, akik a leginkább rászorulni látszanak, egy kis pénzt vagy ruhát vagy gyógyszert
- Vajon nem láthatunk-e el annyi embert, ahány elég komoly ahhoz, hogy elolvassa, Bibliával és Whole Duty of Man-nel
- Vajon nem magyarázhatjuk-e meg és nyomatékosíthatjuk-e ezeket nekik, amint alkalmunk nyílik, különösen a nyilvános és magánima és az áldott úrvacsora tekintetében

Nem emlékszem, hogy találkoztunk volna bárkivel, aki e kérdések bármelyikére nemmel felelt volna, vagy aki akár csak kételkedett volna abban, hogy nem törvényes-e erre a célra fordítani azt az időt és pénzt, amelyet egyébként más szórakozásra költöttünk volna. De többekkel is találkoztunk, akik gyarapították a foglyok és a szegények számára szánt kis pénzkészletünket azzal, hogy negyedévente valamit hozzájárultak; úgyhogy minél több személynek vetettük fel terveinket, annál inkább megerősödtünk azok ártatlanságába vetett hitünkben, és annál elszántabbak voltunk követni őket, a nevetségessé tétel ellenére, amely sebesen növekedett rajtunk a tél folyamán.

(Tavasszal azonban úgy gondoltam, nem lenne helytelen további útmutatást kérni azoktól, akik bölcsebbek és jobbak nálunk; és ennek megfelelően (1731. május 18-án) részletes beszámolót írtam minden eljárásunkról egy ismert bölcsességű és feddhetetlenségű lelkésznek¹. Miután a lehető legvilágosabban és legegyszerűbben tájékoztattam őt tervünk minden ágáról, ezután a következő szavakkal ismertettem vele azt a sikert, amellyel találkozott: „Szinte amint megtettük első próbálkozásainkat ezen az úton, a Christ Church néhány elmés embere belépett a porondra ellenünk; és tréfa és harag között szép sok megjegyzést tett a szakramentáriusokra, ahogy bennünket nevezni méltóztattak. Nem sokkal ezután mertoni szövetségeseik megváltoztatták a címünket, és azzal a megtiszteltetéssel illettek minket, hogy a Szent Klubnak neveztek. De mivel legtöbbször jól ismert jellemű személy volt, nem volt szerencsénk úrvacsorabeli megtérteket nyerni, amíg egy tanultságáról kiváló és kegyességéről jól megbecsült úriember, hozzájuk csatlakozva, azt nem mondta

---

1 Ez valószínűleg Joseph Hoole volt, Haxey lelkésze, akinek fiatal öccse, Nathaniel, Samuel Wesley segédlelkésze volt, s akinek javára Wesley megírta nemes *Letter to a Curate* című művét. Hoole a rejtélyes kopogtatások idején az epworthi házban tartózkodott, és Mrs. Wesley 1709-ben részletes beszámolót írt neki a tűzvészről. John Wesley gyakran látogatta őt Haxeyben, miközben apja segédlelkészeként szolgált. Lásd az 1726. december 6-i levelet.

unokaöccsének, hogy ha még tovább merészel a heti úrvacsorára menni, azonnal kiteszi a házából. Ennek az érvnek valóban nem volt sikere: az ifjú úriember a következő héten úrvacsorázott; mire a nagybátyja, miután megint megpróbálta meggyőzni, hogy rossz úton jár, azzal, hogy hiába rázta torkon, megváltoztatta a módszerét, és szelídséggel rávette, hogy a következő vasárnap maradjon távol tőle; ahogy azóta is hatból öt vasárnapon tette. Ez nagyon megörvendezettette vidám ellenfeleinket, akik sebesen gyarapították számukat; különösen amikor nem sokkal ezután a Kollégium egyik szeniorja, miután a Doktornál járt, tőle visszatérve külön-külön két ifjú úriemberért küldött, akik egy ideje hetente úrvacsoráztak, és oly sikeres volt buzdításában, hogy a jövőben csak évente háromszor szándékozták megtenni.”)

Ez idő tájt volt egy gyűlés (ahogy az ön fiát tájékoztatta valaki, aki jelen volt rajta) a Kollégium több tisztviselője és szeniorja részvételével, amelyen megtanácskozták, mi lenne a leggyorsabb módja annak, hogy megállítsák benne a rajongás terjedését. Az eredményt nem tudjuk, csak annyit, hogy hamarosan nyilvánosan elterjedt, hogy Dr. Terry² és a cenzorok fel fogják robbantani az Istenfélő Klubot.” (Ez volt most a közönséges címünk; bár néha a Rajongók vagy a Reformáló Klub elnevezéssel is megtisztelték.)

...

Az ön fia ekkor Holtban volt: mi azonban továbbra is összejöttünk a szokott időpontjainkban, bár kis ügyeink nehezen haladtak nélküle. De amikor szeptemberben visszatértünk Lincolnshire-ből, megvolt az örömünk, hogy újra láthattuk;

---

2 A „Terry” szó a *Works* első kiadásának egy példányába van beszúrva, amely most a Richmond College-ban található. Thomas Terry, Canterburyből, a Christ Churchön, Oxfordban iratkozott be; Proctor 1708-9, Regius Professor of Greek 1712-35, Canon of Christ Church 1713-35, a király káplánja és Rector of Chalfont St. Giles 1725-35. 1735. szeptember 15-én halt meg, és a Christ Church Cathedralban temették el.

amikor, bár nem lehetett olyan tevékeny velünk, mint korábban, mégis rendkívül örültünk, hogy amennyi időt csak tudtunk, vele beszélgetve és olvasva töltöttünk. Kevéssel ez idő előtt az öcsémrel Londonban voltunk, amikor egy könyvkereskedő boltjába betérve (Mr. Rivington, a St. Paul's Churchyardban³), némi egyéb beszélgetés után megkérdezte tőlünk, hogy a városban élünk-e; és arra a válaszukra, hogy „Nem; Oxfordban”, így szólt: „Akkor, uraim, hadd ajánljam buzgón az ismeretségükbe egy ottani barátomat, Mr. Claytont, a Brazen-nose-ról.”⁴ Erről, mivel kevés szabad időnk volt új ismeretségek kötésére, egyelőre nem vettünk tudomást. De a következő tavasszal (április 20-án), amikor Mr. Clayton az utcán találkozott velem, és átadta Mr. Rivington üdvözetét, a szobámba kértem a társaságát, és akkor kezdetét vette ismeretségünk. Az első adandó alkalommal megismertettem vele egész tervünket, amellyel azonnal és szívből egyetértett; és nem sokkal azután, mivel Mr. Morgan akkorra már elhagyta Oxfordot, hetente két estét tűztünk ki a találkozásra, részben hogy arról a témáról beszéljünk, részben hogy olvassunk valamit a gyakorlati teológiából.

A két pontot, amelyet Isten áldásából és az ön fia segítségével korábban elértünk, továbbra is igyekszünk szilárdan tartani: úgy értem, annyi jót cselekedni, amennyit tudunk; és ennek érdekében oly gyakran úrvacsorázni, amilyen gyakran csak alkalmunk van rá. Ezekhez Mr. Clayton tanácsára hozzáadtunk egy harmadikat — az Egyház böjtjeinek megtartását, amelyek általános elhanyagolását semmiképpen nem tudjuk törvényes

---

3 Charles Rivington 1735-ben jelentette meg a *The Christian's Pattern* című művet (Wesley Kempis-fordítását). Lásd az 1725. május 28-i levelet, jegyzet.

4 John Clayton, egy manchesteri könyvkereskedő fia, 1709-ben született, 1726-ban lépett be a Brasenose-ba, és 1729-ben Hulme ösztöndíjasa volt. Kolégiumi tutor volt. 1733-ban tért vissza Manchesterbe, és a Collegiate Church káplánja lett. Wesley Georgiából visszatérve meglátogatta őt ott; de Wesley evangéliumi megtérése után Clayton távol tartotta magát tőle. Lásd Tyerman *Oxford Methodists*, 24–56. o.

mentségnek felfogni elhanyagolásukra. És abban az elhatározásban, hogy ragaszkodunk ezekhez és minden egyébhez, amiről meg vagyunk győződve, hogy Isten megköveteli tőlünk, bízunk benne, hogy kitartunk, míg Ő minket is el nem szólít, hogy szót adjunk sáfárságunkról. Ami a metodisták, szupererogációs emberek elnevezéseit illeti, és így tovább, amelyekkel néhány szomszédunk bókol nekünk, nem tartjuk magunkat semmilyen kötelezettség alatt, hogy figyelembe vegyük őket, még kevésbé, hogy érveknél vegyük. A törvényre és a bizonyágtételre hivatkozunk, amely által megítéltetnünk kell. Ha ezek által bebizonyítható, hogy tévedésben vagyunk, azonnal és örömmel visszavonjuk; ha nem, nem úgy tanultuk Krisztust, hogy szolgálatának bármely részét megtagadjuk, még ha az emberek mindenféle rosszat mondanának is rólunk, több ítélettel és oly kevés igazsággal, mint eddig. Valóban minden törvényes eszközt felhasználunk, amelyet ismerünk, hogy megakadályozzuk, hogy a bennünk lévő jót rossznak mondják: de ha az ismert kötelességek elhanyagolása az egyetlen feltétele jó hírünk biztosításának — nos, isten áldja; tudjuk, kinek hittünk, és amit így kiadunk, Ő ismét megfizeti nekünk. Az ön fia már Annak ítélőszéke előtt áll, aki igaz ítélettel ítél; akinek jelenléte fényességénél eltávoznak a felhők: szemei nyitva vannak, és tisztán látja, hogy „vak buzgóság és az igaz vallás teljes félreértése volt-e, ami útja tévelygésében hajszolta”; vagy hogy hűség és bölcs szolgálóként cselekedett-e, aki annak helyes érzéséből, hogy ideje rövid, sietett befejezni munkáját Ura eljövetele előtt, hogy amikor mérlegre teszik, ne találtsák híjával.

Most bőségesen és világosan elétártam minden furcsa felzúdulás valódi alapját, amelyről hallott; és nem vagyok remény nélkül, hogy ennek tisztességesebb bemutatása által, mint amelyet ön valószínűleg valaha is kapott korábban, mind ön, mind a lelkész, akit korábban említett, kedvezőbb véleménnyel lehet egy jó ügyről, bár rossz név alatt. Akár így van, akár nem, mindig elismerem, hogy legjobb szolgálataimmal önnek és családjának

tartozom, mind a nagylelkű segítségért, amelyet apámnak nyújtott,⁵ mind a felbecsülhetetlen előnyökért, amelyeket az ön fia (Isten alatt) ruházott önre, uram,

az ön mindenkor lekötelezett és leghűbb szolgálója,

John

John Wesley később újra kiadta ezt a levelet, hogy elmesélje a metodizmus korai történetét, még azután is, hogy aldersgate-i tapasztalata sok korábbi vallási buzgalmát leértékelt. Hallottuk, hogyan értette John a Szent Klubot. De hogyan érthetjük meg a történetét? Mi történt valójában az oxfordi metodistákkal?

---

5 Richard Morgan öt példányra fizetett elő Samuel Wesley *Dissertation on Job* című művéből; a fia is előfizető volt. Lásd az 1735. október 15-i levelet.

16. FEJEZET

Az oxfordi metodizmus, 1. rész

Az Oxfordi Egyetemen az 1720-as és 1730-as években nem voltak tanórán kívüli tevékenységek. Nem volt sem edzőterem, sem campuslelkészségek hálózata. Nem volt diákügyekért felelős rektorhelyettes, és végképp nem volt a sokszínűségért, méltányosságért és befogadásért felelős rektorhelyettes.

A Szent Klub, avagy az oxfordi metodizmus (a két kifejezést itt felcserélhetően használjuk) nem egy derült novemberi estén, 1729-ben kezdődött, amikor John Wesley és barátai együtt kimondták volna: „Szent Klubunk lesz. És módszerek leszünk benne!”

Nem, John és Charles Wesley, valamint barátaik társulása szervesen alakult ki. Nem klubot próbáltak alapítani. A céljuk sokkal nagyobb volt. Igyekeztek szentek lenni, és egymást e folyamatban segítségnek tekintették.

Az előző fejezetben hallottuk John Wesley nézőpontját az oxfordi metodizmusról az 1732-es levelében. Ez a rendezett elbeszélés, amelyet Wesley bemutatott, történetileg nem volt egészen pontos. Ahogy Henry Rack fogalmaz: „az egységes, szorosan összefonódó »klub« képe, amelyet Wesley vezetett rögzített szabályok

szerint, egyetlen helyen összegyűlve, szertefoszlott a legújabb kutatások fényében.”¹ A kutatás, amelyre Rack hivatkozik, Richard Heitzenrater doktori dolgozata és az azon alapuló későbbi publikációk.

Heitzenrater ezt írja:

Bob Kirkham és William Morgan már Oxfordban volt, amikor Charles és John megérkezett [1729-ben]...„Oxford négy fiatal úriembere” ismét együtt volt. A következő kilenc hónap a köztük lévő kötelékek határozott megerősödését hozta, valamint azt, hogy mások egyre inkább tudatára ébredtek testületi közösségüknek. A csoport ott folytatta, ahol abbahagyta...azzal a különbséggel, hogy most John helyben lakott...és hozzáállása inkább az egyetemi közösségen belüli állandó kötelékek megteremtésére hangolódott.²

Wesley ekkortájt klasszika-filológiát, logikát és teológiát adott elő,³ de még nem vállalt magántanítványokat. Ahogy Heitzenrater folytatja:

John 1729 végi visszatérése után csaknem egy éven át a baráti kör inkább emlékeztetett egy kötetlen irodalmi társaságra, mint bármilyen másra. Nem volt szervezeti struktúra, sőt eleinte rendszeres találkozási időpontok sem, ám együttes tevékenységük középpontja félreérthetetlenül egy „tanulmányi tervhez” kötődött, ahogy Wesley nevezte volna. Az esti összejövetelek világosan kivehetőek a rövidített naplóbejegyzések tömegéből abból a gondos feljegyzésből, hogy ki jött el, és mit olvasnak.⁴

---

1 Rack, 87.

2 Heitzenrater, „Oxford Methodists,” 96.

3 Rack, 87.

4 Heitzenrater, „Oxford Methodists,” 96–97.

Ekkoriban ezek a találkozók inkább egy könyvklubra hasonlítottak, mint bármi másra. Bizonyos értelemben kötetlen korrepetáló alkalmak voltak, ahol elolvasták a klasszikusokat, amelyek minden egyetemistának olvasnia kellett, többek között Lucretiust, Terentiust, Iuvenalist és Horatiust.⁵

De egy rend kezdett kibontakozni. 1730 márciusára, ahogy Heitzenrater megjegyzi, „[megkezdődött] az oxfordi metodisták találkozóinak első valódi rendje: keddenként Charlesnál, csütörtökönként Bob Kirkhamnél, szombatonként Johnnál, vasárnaponként pedig William Morgannél.”

1730 augusztusában John hivatalosan megkapta első tanítványait a lincolni püspöktől. Ezután tanulmányi tervet készített számukra, amely magában foglalta Nelson *Devotion* című művének, Howell *History of England* című munkájának, Terentiusnak és Horatiusnak latinul, valamint Anakreónnak és az Újszövetségnek görögül az olvasását.⁶

Heitzenrater szerint a csoport ekkor „még mindig az eredeti négy úriemberből állt, és az esti összejövetelek ugyanazt a rendet követték, amelyben fél évvel korábban megállapodtak. Tanulmányi és áhítatos programjukat azonban hamarosan egy új és tevékenyebb gondoskodási fókusz egészítette ki.”⁷

Egy késő nyári délután Wesley elkíserte testvérét, Charlest és közeli barátjukat, William Morgant az oxfordi várhoz, annak egyedülálló halmával és magas tornyával (amely már Wesley idejében is ősrégi volt) az Isis partján, a város szélén. Mr. Morgan javaslatára mentek oda, miszerint „sok jót tenne” a régi erődítményben raboskodóknak, „ha valaki venné a fáradságot, és olykor-olykor beszélne velük.” Morgan korábban már sokszor járt a börtönben, különösen egy embert látogatott, akit a felesége

---

5 Heitzenrater, “Oxford Methodists,” 97.

6 Heitzenrater, “Oxford Methodists,” 109.

7 Heitzenrater, “Oxford Methodists,” 118.

megöléséért ítélték el. Augusztus 24-én a Wesley testvérek elkísérték őt. Ennek eredményeként John teljesen meggyőződött egy ilyen vállalkozás értékéről, és minden szombat délután egy órára elkezdett a börtönbe járni.⁸

John 1730 novemberében kezdett kérdéseket összeállítani a csoport számára.⁹ Legalább négy kérdéssor volt, némelyik a csoport általi társadalmi cselekvésekre utalt, mások inkább személyes használatra szolgáltak az erény és a tudás fejlesztésében.¹⁰ Az általános kérdések alapsorát, amelyet Wesley önvizsgálathoz használt, többször is átdolgozta. A cél az volt, hogy „az az indulat legyen bennünk, amely Krisztusban volt.”¹¹ Íme az első lista:

1. Gyakran gondolok-e Istenre, és imádkozom-e hozzá?
2. Fenntartom-e a meleg, állhatatos szándékot, hogy engedelmeskedjem neki?
3. Tevékeny és buzgó vagyok-e abban, hogy minden jót megtegyek, amit csak tudok?
4. A jóakaratom-e minden mások felé irányuló cselekedetem forrása?
5. Igyekszem-e ezt velük megéreztetni?
6. Olyan hasznosan társalogtam-e, amennyire csak tudtam?
7. Tekintettem-e reggel a nap dolgaira és kötelességére?
8. Mondtam-e reggel és délután: „Mindenható Isten”? Hogyan?

---

8 Heitzenrater, "Oxford Methodists," 118–119.

9 Heitzenrater, "Oxford Methodists," 131.

10 Heitzenrater, "Oxford Methodists," 132.

11 Heitzenrater, "Oxford Methodists," 133–134.

16. fejezet

9. Elmulasztottam-e az imádságokat, kivéve az úrvacsorát?
10. Mekkora buzgalommal imádkoztam egyedül, a hálaadásban, a templomban?
11. Bármely élvezethez, amelyet kaptam, közvetlenül hálaadást csatoltam-e?
12. Voltam-e vagy látszottam-e haragosnak?
13. Hazugságok vagy szavak, amelyek szükségtelenül megszorítják felebarátomat, kihullottak-e belőlem?
14. Elárultam-e bármilyen rosszat, amely nem volt szükséges a jó cselekvéséhez?
15. Tápláltam-e bármilyen gőgös, tisztátalan gondolatot?
16. Azonnal elvetettem-e azokat magamtól?
17. Átolvastam-e a napi kérdéseket?
18. Meglátogattam-e egy gazdag embert, és nem egy szegényt először?

A fent említett napi kérdés egy olyan kérdéssorra vonatkozik, amelyet Wesley állított össze Robert Nelson és mások munkája alapján, hogy a hét minden napjára más-más erényt emeljen ki.

A vasárnapi erény az Isten szeretete volt; hétfő, az ember szeretete; kedd, alázat; szerda, szelídség, jóság és belenyugvás; csütörtök, őszinteség és udvariasság; péntek, önmegtagadás; szombat, tisztaság.

A keddi kérdések szemléltetik, milyen mélységig vizsgálja önmagát a kérdező.

1. Töltöttem-e bármennyi időt azzal, hogy gyengeségeimen, balgaságaimon, gonoszságomon elmélkedjem?
2. Dicsértem-e önmagam?

3. Kerültem-e a hízélgést?
4. Engedtem-e másoknak?
5. Megvettem-e bárki tanácsát?
6. Mondtam-e, amikor így gondoltam: „Tévedtem”?
7. Szelíden tűrtem-e a szemrehányást vagy a megvetést?
8. Örültem-e a megvetésnek a jó cselekvéséért?
9. Vágytam-e dicséretre azért, mert alázatos vagyok?¹²

A csoport nem nőtt túl gyorsan, és ellenállást is kezdett kapni mások részéről Oxfordban.¹³

Néhány új taggal találkozunk Wesley naplójában: Boyce, Hall, Hervey és John Gambold. Gambold úgy írta le az akkori találkozókat, mint amelyek többnyire imádságokkal és könyvek tanulmányozásával foglalkoztak, „de a fő feladat az volt, hogy áttekintsék, ki mit tett aznap a közös cél érdekében, és megtanácsolják, milyen lépéseket kell tenni a továbbiakban.”¹⁴

Amint az 1731–32-es tél kezdett enyhülni, a kis csoport tagsága lassan változni kezdett. Bob Kirkham elment egy Abingdon melletti lelkészi állásba, és soha többé nem vett részt rendszeresen.¹⁵

Végül 1732 júniusában William Morgan megbetegedett, és végleg elhagyta Oxfordot. Hatása formálta ennek a korai időszaknak jelentős részét, elvezetve ahhoz a társadalmi gondoskodáshoz és a betegek és foglyok iránti törődéshez, amelyet John és Charles Wesley egész életükben folytattak.

Ahogy Heitzenrater írja:

---

12 Heitzenrater, “Oxford Methodists,” 132–134.

13 Heitzenrater, “Oxford Methodists,” 140.

14 idézi Rack, 89–90.

15 Heitzenrater, “Oxford Methodists,” 131.

A három év alatt, amíg együtt jártak, William Morgan és a Wesley testvérek lefektették a személyes kegyesség, a szellemi törekvés és a társadalmi gondoskodás alapvető tervrajzát, amelyre az oxfordi metodizmus a következő három évben épített. Az egyetlen másik terület, amely a következő hónapokban észrevehetően megváltozott, az egyháziasságuk volt, és ez akkor kezdődött, amikor John Wesley megismerkedett egy új baráttal, John Claytonnal.¹⁶

William Morgan távozása és John Clayton belépése fordulópontot jelent az oxfordi metodizmusban, amellyel a következő fejezetben foglalkozunk.

---

¹⁶ Heitzenrater, "Oxford Methodists," 151.

17. FEJEZET

Az oxfordi metodizmus, 2. rész

1732 nyarán semmi jel nem mutatott arra, hogy az oxfordi metodisták valaha is sokra vinnék. Az eredeti tagok közül sokan elhagyták Oxfordot. Bizonyos értelemben úgy tűnt, John és Charles Wesleynek a nulláról kellett volna kezdeniük, ha a Szent Klub folytatódni akart. Mégis fontos emlékezni arra, hogy nem próbáltak mást tenni, mint hűségesen követni Istent, és törekedni a szent élet élésére. Ezt olyan célnak tartották, amelyet érdemes követni és érdemes megosztani.

John Wesley 1729-ben tért vissza Oxfordba. Három évvel a vizsdatérése után John kezdett hozzászokni tanácsadói feladataihoz a Lincoln College-ban, és magabiztosabb lett a keresztyén életre vonatkozó terveiben és elképzeléseiben. A nehézségek ellenére új emberek kezdtek csatlakozni a testvérekhez ebben a törekvésben.

John Gambold, Benjamin Ingham, Will Clements és William Smith mind ekkortájt csatlakoztak. Westley Hall (W-E-S-T-L-E-Y) John egyik tanítványa volt, aki csatlakozott a csoporthoz. John annyira el volt ragadtatva Westley Halltól, hogy írt róla anyjának, Susannának, mondván: „Szinte minden órában, amíg együtt vagyunk, teljesen elképedek alázatosságán, valamint Isten

és — érte — az ember iránti szeretetén... Ó, bárcsak követője lehetnék, ahogyan ő Krisztusé!”¹

John Clayton egy másik új tag volt, aki meghatározónak bizonyult. Clayton 1709-ben született Manchesterben, egy könyvkereskedő fiaként. A Wesleyek egy másik könyvkereskedő, a londoni Charles Rivington révén kerültek kapcsolatba Claytonnal, aki később csatlakozott a csoporthoz.

1732 nyarán a Szent Klub új és régi tagjai elkezdtek minden nap találkozni, következetesebb hangsúlyt fektetve az áhítatos irodalomra a tudományosság helyett. Az egyik első ilyen mű Gaston de Renty életrajza volt, egy 17. századi franciáé, aki életét a szegényeknek szentelte.

A de Renty-kiadás, amelyet valószínűleg olvastak, az 1684-es, ezzel az olvasóhoz szóló jegyzettel kezdődik:

Az olyan táplálék, amelyet a hiábavaló regények vagy a világi, szerelmes lovagok életének olvasása nyújt a bennünk lévő földi alapelvnek, testi vágyainknak és törekvéseinknek, amelyek dicsőségekkel és szépségekkel táplálkoznak; ugyanezt nyújtja a szentek és az ég iránt szerelmes személyek története a bennünk lévő másik, mennyei alapelvnek, a Szentléleknek, amely többé-kevésbé lakozik mindenkiben, aki több, mint névleg keresztény.²

Vagyis az volt az elgondolás, hogy a keresztény életet ugyanolyan izgalmas módon mutassák be, ahogyan Lancelot és Artúr mutatta be a középkori lovagok és királyok lovagi életét.

Más francia misztikusok is fontosak voltak ebben az időszakban, többek között Guyon asszony és Fénelon püspök, aki egy

---

1 WW 25:373.

2 Saint-Jure, *The Holy Life of Monsr. de Renty*, i–ii.

évszázaddal Wesley előtt publikált egy művet a keresztény tökéletességről.

Új hangsúlyt kapott a korai egyház műveinek tanulmányozása is, mint például az Apostoli Konstitúciók, amelyet maga John Wesley később John Claytonnak tulajdonított. Ez vezetett a non-juror irodalom tanulmányozásának növekedéséhez is — vagyis olyan emberek műveihez, akik megtagadták az esküt Orániai Vilmosra. Spinckes *Private Devotions* című gyűjteménye és Robert Nelson *Practice of True Devotion* című munkája két ilyen példa volt.

Clayton befolyásos volt két olyan gyakorlat folytatásában, amelyet a metodisták William Morgannel kezdtek el, majd egy harmadikat is hozzátett: „Megtenni minden jót, amit csak tudunk; és ennek érdekében olyan gyakran úrvacsorázni, amilyen gyakran csak alkalmunk van.” Ehhez a kettőhöz, Clayton tanácsára, egy harmadikat is hozzáadtak — „az egyház bűjtjeinek megtartását.”³

Ez azt jelentette, hogy szerdánként és péntekenként böjtöltek, ahogyan a *Didakhé* tanítja. Szerdán azért böjtöltek, mert ez volt az a nap, amikor az áruást megszervezték, pénteken pedig a keresztre feszítés miatt.

Clayton azt az elgondolást is népszerűsítette, hogy a Szent Klubot terjesszék el Oxford-szerte, kívánva „ha nem is testvért és munkatársat, de legalább szószólót magunknak az egyetem minden kollégiumában.”⁴ Ez ahhoz vezetett, hogy a következő néhány évben az egyetem nyolc kollégiumában voltak Szent Klub-tagok.

Clayton hatása nemcsak Wesley módszereire, hanem kapcsolataira is kiterjedt. Clayton számos emberrel összekötötte Wesleyt

---

3 Heitzenrater, “Oxford Methodists,” 162.

4 Heitzenrater, “Oxford Methodists,” 75.

Oxfordban, de még többel Oxfordon kívül. A londoni Sir John Philips John Wesley barátja és anyagi támogatója lett.

Egy másik kapcsolat az angol lelki író, William Law volt. Law 1686-ban született. Apja fűszeres volt. 1705-ben lépett be a cambridge-i Emmanuel College-ba mint szíves, olyan diák, aki alantas feladatokkal és munkával tartotta el magát. 1711-ben a kollégium tagjává választották, de 1714-ben, amikor I. Györgyöt királlyá koronázták, William megtagadta az esküt egy nem-Stuart uralkodóra, és elveszítette pozícióját. Azzá lett, amit egyesek második generációs non-jurornak neveznek. Elhagyta Cambridge-et, és húsz évig Londonban dolgozott, időről időre röpiratokat írva, köztük *The Absolute Unlawfulness of the Stage Entertainment* címűt 1726-ban, valamint *A Practical Treatise Upon Christian Perfection* címűt ugyanabban az évben. Ekkortájt jutott Law állandóbb foglalkoztatáshoz Edward Gibbon otthonában, aki annak a híres történésznek volt az apja, aki *The Decline and Fall of the Roman Empire* című művet írta.

Amint belépett a Gibbon háztartásba, Law megírta legbefolyásosabb művét, amely ma is nyomtatásban van: *A Serious Call to a Devout and Holy Life*. Wesley 1732 júliusában olvasta a művet, majd személyesen kellett találkoznia a szerzővel. Találkozásukon Law odaadta Wesleynek a *Theologia Germanicát*, egy tizennegyedik századi keresztény misztikus művet.

Wesley különböző alkalmakkor fordult William Lawhoz lelki ügyekben útmutatásért. 1734-ben levelet írt Lawnak egy tanítványról, akit lelkigondozott, aki el tudta mondani a hit tartalmát, de Wesley szavaival élve azt mondta, „nem érdekl, hogy igaz-e vagy sem — pillanatnyilag nagyon boldog, és semmi továbbit nem kíván.” Wesley azzal zárta a levelet: „Most teljesen tanácstalan vagyok, milyen lépést tegyek...Ezért kérlek, uram, Isten irgalmasságára...tanácsolj és imádkozz érte.”

Law befolyása Wesley felett egészen 1738-ig nagy volt, amikor összevesztek a német misztikus, Jacob Boehme gondolkodását és

teozófiai eszméit illetően. John Wesleyt folyamatosan nyugtalanították azok a misztikus írások, amelyek túlmentek a Szentírás szavain.

Clayton hatása összekötötte John-t a Society for Promoting Christian Knowledge-dzsel, vagyis az SPCK-val is. Ahogy Heitzenrater írja: „E kapcsolat fontosságát nem lehet eltúlozni.”⁵

Ahogy Clayton és Morgan hatásából látható, John Wesley nem diktátorként uralta a Szent Klubot. Ahogy Heitzenrater írja:

Wesley részéről tudatos és nyilvánvaló kísérlet figyelhető meg arra, hogy ne csak módszereit, hanem tervének tartalmát is hozzáigazítsa a saját helyzetében és barátai helyzetében változó szükségletekhez. A metodizmus nem azért nőtt, hogy Wesley a saját eszméit és módszereit ráerőltette egy egyre bővülő barát- és társlistára, hanem inkább azért, hogy közösségbe vonzott hasonló gondolkodású személyeket, akik szintén hozzájárultak a csoport növekedéséhez és fejlődéséhez.⁶

Heitzenrater folytatja

Az oxfordi metodizmus dinamikájának megértéséhez döntő fontosságú megjegyezni, hogy a nyilvános arculatát jellemző különféle tevékenységeket (börtönlátogatás, betegek segítése, szegények tanítása, az úrvacsorán való részvétel) az esetek többségében maga Wesley vezette. Emlékeznünk kell arra, hogy Wesley mélyen elmerült a lélek helyes állapotának keresésében. Következésképpen módszere nem statikus, megállapodott séma volt, hanem inkább az élethez való olyan hozzáállás, amely növekedett, fejlődött és változott, ahogyan különböző válságokkal szembesült, további felismerésekre jutott, és új barátokkal találkozott.⁷

---

5 Heitzenrater, “Oxford Methodists,” 170.

6 Heitzenrater, “Oxford Methodists,” 167-8.

7 Heitzenrater, *Wesley and the People Called Methodists*, 76.

Az oxfordi metodizmus dinamizmusát Benjamin Ingham naplója szemlélteti a legjobban. 1733-ban John Wesley pontosabb módszerre váltott a naplővezetésben, oszlopokkal és pontosabb jelölésekkel. Három nappal később Ingham átvette ezt a módszert, két héttel később pedig már másokat tanított rá.

Heitzenrater összefoglalója a mozgalom szerkezetéről sokatmondó:

Az oxfordi metodizmus durva vázlata egy olyan mintának, amely Wesley életében és gondolkodásában a tizennyolcadik század során tovább fejlődött. A kép részletei hosszú távon nem annyira fontosak, mint a fő elgondolás és a mögötte rejlő szellem. Bár a későbbi metodizmus egyik dinamikus eleme hiányzott, az oxfordi évek megalapozták a szellemi, lelki és társadalmi gondoskodás mintáját, amely a tizennyolcadik században és azon túl is a wesleyánus mozgalom megkülönböztető jegye maradt. John Wesley vágya, hogy elterjessze a szentírási szentséget, végül körbeírta a földgolyót, de gyökerei erősen Oxfordban voltak elültetve. A keresztény tökéletességet, amelyet 1733 januárjában hangosan hirdetett a St. Mary szószékéről, Wesley fél évszázaddal később úgy látta, mint „a vallásnak azt a szemléletét, amely akkor volt . . . és amely most is, bármiféle lényeges hozzáadás vagy elvétel nélkül.” John Wesley és a metodisták története, amely Oxfordban kezdődött, egy csoport elkötelezett keresztény bátor kísérletének története, hogy „Krisztus indulata legyen bennük, és úgy járjanak, ahogyan ő járt.” Maga Wesley mindig gondosan hozzáfűzte a megjegyzést: „Nem mintha már elértem volna.” Ez azonban nem tántorította el attól, hogy folyamatosan kutassa az üdvösség módszerét és értelmét, remélve, hogy mások is csatlakoznak hozzá kísérletében, hogy „a cél felé fussanak, a Krisztus Jézusban való magasztos elhívás jutalmáért . . . hogy úgy »megújuljanak elméjük szellemében«, hogy »tökéletesek legyenek, mint a mennyei Atyánk tökéletes.«⁸

8 Heitzenrater, "Oxford Methodists," 426–7.

17. fejezet

John Wesley vezetése az oxfordi metodisták felett 1734. október 11-én megváltozott, amikor hírt kapott apja, Samuel romló egészségéről. Csaknem pontosan egy év múlva John egy hajón ült Savannah felé tartva, az új Georgia gyarmaton.

18. FEJEZET

Lehetőségek a misszióra

1734-ben John Wesley nem akart Georgiába menni. Lelkesedett az oxfordi eseményekért, és azért, hogy gyarapítsa a szent élet közösségeit, amelyeknek tagja volt.

Apja, Samuel, beteg volt. Mielőtt meghalt, Samuel próbálta befejezni nagy művét, a *Dissertationes in Librum Jobit*, amelyet e kötet 6. fejezetében részletesen tárgyaltunk. Valahányszor John Epworthbe látogatott, segített apjának a munkában. És John számos londoni látogatása ez idő alatt apja nevében zajlott, hogy meggyőződjön róla, a nyomdász készen áll. De ezalatt az utolsó látogatás alatt, 1734 őszén, John tudta, hogy Samuelnek nehéz lesz teljesen felépülnie. Így az élete első rivális lehetősége Oxforddal szemben nem az Atlanti-óceánon túl volt, hanem egy elhívás, hogy térjen vissza északra, és váltsa fel apját Epworth lelkészéként. Idősebb Samuel még arra is felajánlkozott, hogy lemond pozíciójáról, hogy John átvehesse, és a család a paplakban maradhasson.¹ Az akkori kinevezési rendszer a londoni püspökön, valamint a lincolni püspökön keresztül zajlott, így nem volt olyan egyszerű, mint pályázni rá. John mégsem tudta, hogy egyáltalán akarja-e.

---

1 Rack, 93.

Epworthból Oxfordba menet John Wesley megállt, hogy meglátogassa barátját, John Claytont, a Szent Klub befolyásos tagját, aki 1732-ben csatlakozott. Clayton már nem Oxfordban élt, mivel egy egyházat kapott Salfordban, Manchester közelében.

Nincs feljegyzés a beszélgetésről, amelyet ott folytattak Wesley jövőjéről, bár Wesley feljegyzett naplójában néhány jegyzetet az apostoli atyákról és John Byromról, egy gazdag tudósról a manchesteri térségből, aki egy új gyorsírási rendszert hozott létre, amelyet John és sok korai metodista átvett.² Wesley szerette a gyorsírást, de nem szerette Byrom teológiáját.

Visszatérve Oxfordba november 8-án, John megújult buzgalommal folytatta számos szokását. Az Epworthben való szolgálat kérdése még mindig foglalkoztatta, de 1734. november 15-én ezt írta apjának:

...A kérdés nem az, hogy több jót tehetek-e másoknak *ott* vagy *itt*, hanem hogy több jót tehetek-e önmagamnak; mivel bárhol lehetek a legszentebb önmagam, ott — biztos vagyok benne — tudom a leginkább előmozdítani a szentséget másokban. De ugyanígy biztos vagyok benne, hogy az ég alatt nincs olyan hely, amely annyira alkalmas lenne az épülesemre, mint Oxford.³

Ez nem zárja le a beszélgetést. Samuel azzal érvel, hogy John önző, és a kettő oda-vissza vitázik. December 10-én John egy sokkal hosszabb választ írt, amely olyan módon tisztázza elgondolásait, amelyek a jövőbeli metodista teológiára mutatnak:

Szentség alatt nem böjtölést vagy testi szigort, vagy bármely más külső épülési eszközt értek, hanem azt a belső indulatot, amelynek mindezek alá vannak rendelve, a lélek megújulását Isten képmására...És ezért hiszem, hogy abban az állapotban,

2 Heitzenrater, "Oxford Methodists," 217.

3 Letter to Samuel Wesley, Sr., November 15, 1734: WW 25:395.

amelyben vagyok, leginkább önmagamban tudom előmozdítani ezt a szentséget, mert most több olyan előnyt élvezek, amelyek szinte csak erre jellemzőek.⁴

Ezek az előnyök magukban foglalják a barátaival folytatott beszélgetéseket, valamint a társadalmi törekvésekből való visszavonulás lehetőségét.

Wesley e levél 26. oldalán azzal zár, hogy „ezek részét képezik annak, amiért úgy döntök, hogy (amíg jobb tájékoztatást nem kapok) abban az állomásban maradok, ahová Isten helyezett engem”,⁵ illő fenntartás ahhoz, ami 1735-ben fog történni.

Az oxfordi élet ekkoriban tele volt biztató pillanatokkal, köztük új tagokkal és új lehetőségekkel a szolgálatra. John is több utat tett Londonba, folytatva ottani kapcsolatainak építését. Elkezdte Kempis Tamás *Krisztus követése* című művének fordítását, amelyet a következő évben fejezett be.⁶

Ahogy 1735 eljött, az oxfordi metodisták fókusza a görög Újszövetség tanulmányozásán volt, de John maga személyesen megszállottja lett a keresztény szabadság kérdéseinek. Egy februári levélben anyjának, Susannának, felsorol öt keresztény szabadságot:

1. szabadság a szándékos büntől
2. Szabadság a szolgálai félelmektől
3. Szabadság a közömbös természetű dolgoktól
4. Szabadság a külső szertartásoktól
5. Szabadság a szabályoktól

---

4 Letter to Samuel Wesley, Sr. December 10, 1734, WW 25:399.

5 WW 25:409.

6 Heitzenrater, “Oxford Methodists,” 299.

Richard Heitzenrater összefüggést lát a szabadságról szóló e gondolatok és aközött, hogy Wesley a sorsvetést is bevonta, hogy segítsen neki bizonyos kérdésekben.

Wesley első alkalommal 1735 januárjában használta [a sorsvetést] a korán kelést illetően, ami azon a napon negyven perccel több alvást eredményezett számára.⁷

A keresztény szabadságnak és annak kérdései, hogy mire köteles a keresztény, segítenek megérteni John aggodalmait ebben az időszakban. Kötelességet érez apja és anyja iránt, de barátai iránt is, és a körülötte lévő emberek iránt, akik még nem élnek szent életet. Hogy hol kellene élnie, az nem személyes preferencia kérdése, hanem a misszió kérdése, amelyet Isten szánt neki.

John bátyja, ifjabb Samuel, szintén megpróbálta meggyőzni John-t, hogy vállalja el az epworthi parókiát. Ifjabb Samuel felvetette John felszentelési fogadalmainak kérdését, és hogy betartja-e azokat Oxfordban. Ifjabb Samuel érvei felzaklatták, és John megkereste Potter oxfordi püspököt a fogadalmak ügyében. Potter püspök válasza aláásta mind ifjabb, mind idősebb Samuel érveit: „Nem tűnik úgy számomra, hogy felszentelésekor arra kötelezte volna magát, hogy bármely parókia lelkigondozását elvállalja, feltéve, hogy lelkészként jelenlegi vagy valamely más állomásában jobban tudja szolgálni Istent és az Egyházat.”⁸

Itt látjuk John későbbi állításának gyökereit: „az egész világ az én parókiám.”

Tavasszal azonban mindezeket az elméleti kérdéseket félretolták, amikor hír érkezett, hogy idősebb Samuel egészsége gyorsan megromlott. John és Charles virágvasárnap indultak el az északi útra a sáros tavaszi utakon. Amint megérkeztek, John

⁷ Heitzenrater, *Wesley and the People Called Methodists*, 54.

⁸ WW 25:420.

újra átvette a wroothi feladatokat, és minden érvet apjának és bátyjának engedett az epworthi pozícióval kapcsolatban. Írt egy londoni kollégának, aki kapcsolatban állt a londoni püspökkel, az egyik figurával, aki segített volna a kinevezésben.⁹ Bár nem volt garancia arra, hogy átmegy — Wesley életrajzírója, Henry Rack úgy gondolta, ez kevés eséllyel kecsegtet.¹⁰ Ott volt a befejezetlen Jób-könyv is, amelynek szerkesztésében John tovább segített.

Idősebb Samuel április 25-én halt meg. John maradt, hogy a Jób-könyvön dolgozzon, és segítsen Epworthben az új lelkész hivatalos kinevezése előtt. Londoni barátja, Thomas Broughton csak néhány nappal Samuel halála előtt értesítette Johnnt, hogy a pozíciót mások töltik be.¹¹

John egészen nyárig Epworthben maradt. Aztán Londonon keresztül visszatért Oxfordba, hogy meglátogassa kiadóját a nemrég kinyomtatott Kempis-fordítás ügyében. Július végén ért vissza Oxfordba, csak hogy megforduljon, és kiadója kérésére visszatérjen Londonba a Jób-könyv ügyében. Ahogyan korábban tárgyaltuk, a Jób-könyv rendkívül összetett vállalkozás volt. Kizárólag latinul írva, és két hasábra nyomtatva, mint a 17. század nagy teológiai művei. Nem volt összhangban a kortárs szerzőkkel, és Johnnak keményen kellett dolgoznia, hogy a kiadásig eljuttassa.

Ez a londoni látogatás egy darabig tartott, és megváltoztatta John és Charles Wesley életét. John ide-oda költözött, hol barátai otthonában aludt, hol nővéreinél szállt meg, hogy egyik vendéglátóját se fárassza ki. Augusztus 28-án John a Ludgate Streeten sétált, amikor összefutott John Burtonnal, aki ismerős volt korai oxfordi napjaiból, és a Georgia gyarmat egyik kurátora.

---

9 Heitzenrater, "Oxford Methodists," 310.

10 Rack, 93.

11 WW 25:422.

Burton említett valamit olyasformán, hogy a jelenlegi savannah-i lelkészt sokan nem kedvelték, és hogy hamarosan szükség lesz egy új lelkészre Georgiában. Wesleyt felkeltette a lehetőség, valamint általában az evangélium terjesztésének missziója az Újvilágban. James Oglethorpe, Georgia alapítója idősebb Samuel régi ismerőse volt, és még arra is megpróbált közbenjárni John érdekében az epworthi lelkészi javadalom megszerzésére irányuló utolsó pillanatos kísérletében. Idősebb Samuel még írt is Oglethorpe-nak 1734 novemberében, mondván: „Mindig is olyan kedves szeretetet éreztem gyarmata iránt, hogy ha csak tíz évvel ezelőtt lett volna, örömmel szenteltem volna életem és munkám hátralévő részét annak a helynek.”¹² Így John ismerte a gyarmatot és az Oglethorpe-pal való családi kapcsolatot.

John másnap találkozott Oglethorpe-pal, és a beszélgetés jól ment. A vállalkozással kapcsolatban John kikérte William Law és John Clayton, valamint testvérei, nővérei és anyja tanácsát. Mindannyian egyetértettek. Susanna még azt is írta: „ha húsz fiam lenne, örülnék, hogy mind így foglalatostkodnak, még ha soha többé nem is látnám őket.”¹³

Charlest is érdekelte Georgia, és együtt dolgoztak azon, hogy felgyorsítsák az ifjabb Wesley diakónussá szentelését, amelyre szeptember 21-én került sor. Nyolc nappal később pappá szentelték, majd a kurátorok az indiánügyek titkárává nevezték ki.

Október 9-én John bemutatta az elkészült Jób-könyvet Karolina királynénak. Befejezte utolsó kötelezettségét apja iránt.

Wesley október 10-én egy hosszú levélben fejtette ki John Burtonnak végső döntését, hogy csatlakozik a georgiai misszióhoz:

---

¹² Heitzenrater, "Oxford Methodists," 318.

¹³ Heitzenrater, "Oxford Methodists," 318.

Fő indítékom, amelynek a többi mind alárendelt, a saját lelkem megmentésének reménye. Remélem, hogy megtanulom Krisztus evangéliumának igaz értelmét azáltal, hogy a pogányoknak prédikálom. Nincsenek magyarázataik, hogy elmagyarázzák a szöveget, nincs hiábavaló filozófiájuk, hogy megrontsák, nincsenek fényűző, érzéki, kapzsi, törtető magyarázóik, hogy lágyítsák kellemetlen igazságait, hogy összebékítsék a földhözragadtsággal...Az igaz hit, bízom benne, Isten irgalmából, megnyitja az utat az igaz gyakorlathoz, különösen amikor a legtöbb olyan kísértés eltávolíttatik, amely itt oly könnyen törbe csal engem...Akkor remélem, megtudom, mit jelent felebarátomat úgy szeretni, mint önmagam, és megérezni a második indíték erejét, hogy meglátogassam a pogányokat, vagyis a vágyat, hogy átadjam nekik, amit kaptam, Krisztus evangéliumának üdvözítő ismeretét...

...De talán azt fogja kérdezni, nem mentheti-e meg lelkét Angliában éppúgy, mint Georgiában? Azt felelem, nem, sem ugyanazt a szentségi fokot nem remélhetem itt elérni, amelyet ott elérhetek; sem, ha itt maradok, ezt tudván, ésszerűen nem remélhetem, hogy a szentségnek bármilyen fokát egyáltalán elérjem...

...A másik indítékkal szemben, hogy több jót tegyek Amerikában, közönségesen azt vetik ellene, hogy itthon is van elég pogány, ha nem elméletben, hát gyakorlatban. Akkor miért menjen azokhoz Amerikába? Nos, egy nagyon egyszerű okból. Mert ezeknek az itthoni pogányoknak van Mózesük és a próféták, azoknak pedig nincs. Mert ezek, akiknek *van* evangéliumuk, lábbal tapossák azt, azok pedig, akiknek nincs, buzgón kiáltanak érte; ezért látván, hogy ezek méltatlannak ítélik magukat az örök életre, íme, a pogányokhoz fordulok.¹⁴

Október 14-én a *Simmonds* készen állt az indulásra Gravesendből, egy Temze menti városból a tengerpart közelében. Sajnos a

---

14 Letter to John Burton, October 10, 1735, WW 25:439-442.

Georgiába tartó konvoj egy másik hajója, a *Hawk*, csak 20-ára készült el. Időközben John megpróbált meggyőzni még néhány barátot, hogy jöjjenek vele. Nehéz volt rábeszélni őket, mert önkéntes misszionáriusként utazott. Néhány barátot sikerült meggyőznie, köztük Benjamin Inghamet, akinek naplója segített Richard Heitzenraternek feltörni Wesley kódját.

John még a hivatalos kinevezés megkapása előtt elindult Georgiába, és csak utazást és néhány könyvet kapott. A *Simmonds* végül október 21-én indult el, ugyanazon a napon, amikor a Georgia kurátorok jóváhagyták a jelenlegi savannah-i lelkész, Mr. Quincy elbocsátását.

Wesley munka nélkül hagyta el Angliát, leszámítva Isten elhívását a szívében. Hitben lépett ki, hogy valami újat tegyen, és valahová újba menjen.

BIBLIOGRÁFIA

Bailyn, Bernard. *The Barbarous Years: The Peopling of British North America, 1600–1675*. New York: Knopf, 2012.

Baker, Frank. “Investigating Wesley Family Traditions.” *Methodist History* 26, no. 3 (April 1988): 154–162.

Clarke, Adam. *Memoirs of the Wesley Family*. London, 1823.

Collins, Kenneth J. “John Wesley’s Correspondence with His Father.” *Methodist History* 26, no. 1 (October 1987): 19–27.

Curnock, Nehemiah, ed. *The Journal of the Rev. John Wesley, A.M.* 8 vols. London: Charles H. Kelly, 1909–1916.

Defoe, Daniel. *The Character of the Late Dr. Samuel Annesley, by Way of Elegy: With a Preface Written by One of His Hearers*. London: printed for E. Whitlock, near Stationers-Hall, 1697.

Du Bois, W. E. B. *The Suppression of the African Slave-Trade to the United States of America, 1638–1870*. New York: Longmans, Green, 1896.

Dunton, John. *The Life and Errors of John Dunton*. 2 vols. London: J. Nichols, Son, and Bentley, 1818.

Edwards, Maldwyn. *Family Circle: A Study of the Epworth Household in Relation to John and Charles Wesley*. London: Epworth Press, 1949.

Erickson, Amy Louise. "Married Women's Occupations in Eighteenth-Century London." *Continuity and Change* 23, no. 2 (2008): 267–307.

Gibson, William. "The Wesleys in Lincolnshire." In *The Oxford Handbook of the Wesleys*, edited by William Gibson and Geordan Hammond. Oxford: Oxford University Press, 2020.

Green, V. H. H. *The Young Mr. Wesley: A Study of John Wesley and Oxford*. London: Edward Arnold, 1961.

Hatton, Ragnhild. *George I*. New Haven: Yale University Press, 2001.

Hearne, Thomas. *Remarks and Collections of Thomas Hearne*. Edited by C. E. Doble et al. 11 vols. Oxford: Clarendon Press, 1885–1921.

Heitzenrater, Richard P. "John Wesley and the Oxford Methodists, 1725–35." Ph.D. diss., Duke University, 1972.

———. *The Elusive Mr. Wesley*. 2 vols. Nashville: Abingdon Press, 2003.

———. *Wesley and the People Called Methodists*. 2nd ed. Nashville: Abingdon Press, 2013.

———. "The Oxford Diaries and the First Rise of Methodism." *Methodist History* 12, no. 4 (1974): 110–135.

———. "Wesley's Diary and Journal." In *Mirror and Memory: Reflections on Early Methodism*, 12–14. Nashville: Kingswood Books, 1989.

Hempton, David. *Methodism: Empire of the Spirit*. New Haven: Yale University Press, 2005.

Hill, Christopher. *The Century of Revolution, 1603–1714*. Edinburgh: Thomas Nelson, 1961.

Bibliografía

Hulme, E. Wyndham. “The Pedigree and Career of Benjamin Huntsman, Inventor in Europe of Crucible Steel.” *Transactions of the Newcomen Society* 24, no. 1 (1943): 37–48.

Lipson, E. *The Economic History of England*. London: A. & C. Black, 1931.

Lloyd, Joy. “The Communities of the Manor of Epworth in the Seventeenth Century.” Ph.D. thesis, University of Sheffield, 1998.

Newton, Hannah. “The Dying Child in Seventeenth-Century England.” *Pediatrics* 136, no. 2 (2015): 218–220.

“The Population History of London.” Old Bailey Online: Accessed April 19, 2026: <https://www.oldbaileyonline.org/about/population-history-of-london>.

Orr, Clarissa Campbell. “The Sappho of Gloucestershire: Sarah Chapone and Christian Feminism.” In *Bluestockings Now!: The Evolution of a Social Role*, edited by Deborah Heller. London: Routledge, 2016.

Outler, Albert C., ed. *The Works of John Wesley*. Bicentennial ed. Vol. 3, *Sermons III*. Nashville: Abingdon Press, 1986.

Pryme, Abraham de la. *The Diary of Abraham de la Pryme*. Edited by Charles Jackson. Durham: Surtees Society, 1870.

Rack, Henry D. *Reasonable Enthusiast: John Wesley and the Rise of Methodism*. 3rd ed. London: Epworth Press, 2002.

Rogal, Samuel. *The Financial Aspects of John Wesley’s British Methodism (1720–1791)*. Lewiston, NY: Edwin Mellen Press, 2001.

Saint-Jure, Jean-Baptiste. *The Holy Life of Monsr. de Renty, a Late Nobleman of France*. London, 1684.

Schmidt, Martin. *John Wesley: A Theological Biography*. Translated by Norman P. Goldhawk. New York: Abingdon Press, 1962.

Spence, Joseph. *Anecdotes, Observations, and Characters of Books and Men*. London, 1820.

Stonehouse, Rev. W. B. *The History and Topography of the Isle of Axholme*. London, 1839.

Sutherland, L. S., and L. G. Mitchell, eds. *The History of the University of Oxford*. Vol. 5, *The Eighteenth Century*. Oxford: Clarendon Press, 1986.

Sykes, Norman. *William Wake, Archbishop of Canterbury*. 2 vols. Cambridge: Cambridge University Press, 1957.

Torpy, Arthur. "Samuel Wesley Senior: New Biographical Evidence." Ph.D. diss., University of Manchester, 2007.

Tyerman, Luke. *The Life and Times of the Rev. John Wesley, M.A.* 3 vols. London: Hodder and Stoughton, 1870–1871.

———. *The Oxford Methodists*. London: Hodder and Stoughton, 1873.

The United Methodist Book of Discipline. Nashville: United Methodist Publishing House, 2016.

Wallace, Charles, Jr., ed. *Susanna Wesley: The Complete Writings*. New York: Oxford University Press, 1997.

Wesley, John. *A Concise History of England*. 4 vols. London, 1776.

Wesley, John. *The Works of John Wesley*. Bicentennial ed. Nashville: Abingdon Press, 1980–. [Cited as WW.]

Wesley, Samuel. *Dissertations on the Book of Job*. Translated and edited. 5 vols. Austin: Wroot Press, 2026.

Bibliografía

———. *Maggots: or, Poems on Several Subjects, Never before Handled*. London: John Dunton, 1685.

———. *The Life of Our Blessed Lord and Saviour Jesus Christ*. London, 1693.

———. *The Pious Communicant Rightly Prepared*. London, 1700.

Wright, Arnold. *Annesley of Surat and His Times: The True Story of the Mythical Wesley Fortune*. London: Andrew Melrose, 1918.

Wright, Dudley. *The Epworth Phenomena*. Philadelphia: David McKay, 1920.

